

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**Systém náhradní rodinné péče v ČR: Problematika pěstounské péče a
pěstounské péče na přechodnou dobu**

**System of substitute care in the Czech Republic: The issues of foster care
and foster care for a temporary period**

Autor: Mgr. Štěpánka Křišicová

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Eva Šotolová, PhD.

Praha 2015

„Velmi děkuji vedoucí mé rigorózní práce Doc. PaedDr. Evě Šotolové, PhD. za odbornou pomoc, rady a připomínky při vedení práce. Stejně tak děkuji i všem náhradním rodičům, kteří byli ochotní sdílet příběhy své i svých přijatých dětí.“

NÁZEV: Systém náhradní rodinné péče v ČR: Problematika pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu

ABSTRAKT: Tato práce vytváří souhrnný přehled o náhradní rodinné péči v ČR a zaměřuje se konkrétně na problematiku pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu.

Cílem práce bylo sjednotit informace o náhradní rodinné péči a vymezit rozdíly mezi jednotlivými typy péče, objasnit způsob, jakým jsou podle současné legislativy děti do rodin umisťovány a vysvětlit nový systém příprav pěstounských rodičů.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Náhradní rodinná péče

Pěstounská péče

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Příprava rodičů – pěstounů

TITLE: System of substitute care in Czech Republic: The issues of foster care and foster care for a temporary period

SUMMARY: This work creates a comprehensive overview of foster care in the Czech Republic and focuses specifically on the issue of foster care and foster care temporarily.

The aim was to unite information about foster care and to define the differences between types of care, clarifying how they are under current legislation children to their families and placed explain the new system of preparation of foster parents.

.

KEYWORDS:

Substitute Family Care

Foster Care

Foster care for temporary period

Preparing of new parents – foster parents

„Prohlašuji, že jsem svou rigorózní práci s názvem Systém náhradní rodinné péče v ČR: Problematika pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu, vypracovala pod vedením doc. PhDr. Evy Šotolové, PhD., samostatně na základě vlastních zjištění, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 30. 11. 2015

Štěpánka Křišicová

Obsah

Úvod.....	8
1 Vymezení základních pojmů.....	10
1.1 Ústavní péče	10
1.2 Náhradní rodinná péče.....	12
1.2.1 Osvojení	13
1.2.2 Pěstounská péče.....	13
1.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu	14
1.2.4 Poručenství	14
2 Historie náhradní rodinné péče v českých zemích	15
2.1 Vývoj náhradní rodinné péče od 19. století do období první republiky	16
2.2 Období od roku 1918 do roku 1950.....	17
2.3 Období 1950 – 1990	19
2.4 Období 1990 až současnost	20
3 Systém náhradní rodinné péče v České republice	21
3.1 Zasazení pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu v systému náhradní péče o děti v ČR	22
3.2 Proces a způsob umístování dětí do náhradní rodinné péče/do ústavní péče.....	23
3.2.1 Scénář 1 – okamžité odebrání dítěte z rodiny	25
3.2.2 Scénář 2 – novorozené dítě, kterého se matka vzdá.....	27
3.2.3 Scénář 3 – dítě odebrané z rodiny na základně dlouhodobých indicií, že rodina péči zcela nezvládá.....	28
3.3 Průběh žádosti o pěstounskou péči/pěstounskou péči na přechodnou dobu	31
3.4 Práva a povinnosti pěstounů a osob v evidenci	34
4 Systém náhradní rodinné péče v zahraničí	35

4.1	Slovensko.....	36
4.2	Rakousko	37
4.3	Velká Británie.....	38
4.4	Francie	40
4.5	Norsko	41
4.6	Dánsko	42
4.7	Bulharsko.....	43
5	Pěstounská péče v České republice	44
5.1	Legislativa pěstounské péče	45
5.2	Financování pěstounské péče	46
5.3	Kritéria výběru dlouhodobých pěstounů	48
5.4	Vztahy s biologickou rodinou dítěte umístěného v pěstounské péči.....	49
5.5	Úskalí klasické (dlouhodobé) pěstounské péče	53
5.6	Příběhy dětí z pěstounských rodin.....	54
5.6.1	Kazuistika 1 – Barunka	54
5.6.2	Kazuistika 2 – Tomáš.....	57
5.6.3	Kazuistika 3 – Pavlínka.....	59
6	Pěstounská péče na přechodnou dobu v České republice	61
6.1	Legislativa pěstounské péče na přechodnou dobu.....	65
6.2	Financování pěstounské péče na přechodnou dobu.....	66
6.3	Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu.....	67
6.4	Vztahy s biologickou rodinou dítěte umístěného v pěstounské péči na přechodnou dobu	69
6.5	Úskalí pěstounské péče na přechodnou dobu	72
6.6	Kazuistiky pěstounských rodin na přechodnou dobu	75
6.6.1	Případ 1 – Martínek.....	75
6.6.2	Případ 2 - Jakub.....	76

6.6.3	Případ 3 - Jeník.....	78
7	Doprovázející organizace	80
7.1	Legislativa	80
7.2	Působnost doprovázejících organizací (pověřených osob).....	81
7.3	Financování doprovázejících organizací (pověřených osob)	82
7.4	Poskytované služby	83
7.5	Doprovázející organizace (pověřené osoby) na území Hlavního města Prahy a ve Středočeském kraji	85
7.5.1	Pověřené osoby s celorepublikovou působností.....	85
7.5.2	Pověřené osoby s působností v Praze.....	89
7.5.3	Pověřené osoby s působností ve Středočeském kraji	90
8	Příprava pěstounů a pěstounů na přechodnou dobu	98
8.1	Obsah přípravy	99
8.2	Typy přípravy pěstounů a osvojitelů v ČR.....	101
8.2.1	Program PRIDE.....	101
8.2.2	Příprava Dětského centra Paprsek – Rodinné centrum Zdeňka Matějčka v Praze	103
9	Závěr.....	104
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A CITOVANÝCH ZDROJŮ	106

ÚVOD

Náhradní rodinná péče má v Čechách dlouho tradici, již v 19. století se dá hovořit o systémové péči, kdy existovaly ženy – pěstounky, které si braly do své péče odložené či osiřelé děti a staraly se o ně od narození do šesti let věku (Matějček, 1999).

Systém náhradní rodinné péče prošel během 20. století velkými změnami, kdy do něj nezasahovali jen odborníci, ale také ideologie a zájmy státu na výchově dítěte.

Po roce 1989 bylo jasné, že by mělo dojít k systémovým změnám a pomalu začal proces, kdy byl na prvním místě především zájem dítěte. Tyto změny bohužel nepostupovaly příliš rychle, a tak jsme ještě na prahu nového tisíciletí měli velké množství ústavních zařízení a umístování dětí do náhradních rodin nebylo samozřejmostí.

Za revoluční bychom mohli označit rok 2012, kdy se v České republice změnila legislativa, došlo k několika očekávaným změnám v náhradní rodinné péči a začal v reálu fungovat institut pěstounské péče na přechodnou dobu, který sice byl v zákoně už roku 2006, ale v praxi se téměř nevyužíval. Došlo ke zlepšení finanční situace pěstounů, bylo zavedeno povinné vzdělávání náhradních rodičů i možnost využívat služby, které jsou zaměřeny na doprovázení náhradních rodin a jejich dětí. V posledních letech vzniklo mnoho takových organizací, které se zaměřují na podporu náhradní rodičů ve všech fázích tohoto procesu (od přípravy pro zařazení do evidence náhradních rodičů po samotnou realizaci náhradního rodičovství).

Právě v této oblasti vidím velkou příležitost pro absolventy oboru speciální pedagogiky. Doposud byla oblast náhradní rodinné péče doménou především sociálních pracovníků, popř. psychologů. Ukazuje se ale, že rodiny potřebují nejen odbornou pomoc zaměřenou na krizovou intervenci, sociální poradenství, ale také podporu dětí v oblasti psychomotorického vývoje, popř. speciálně pedagogické diagnostiky. Tito odborníci v doprovázejících organizacích chybí, resp. je jich stále velmi málo. Pokud by se ale podařilo tento deficit dlouhodobě vyřešit, znamenalo by to výrazné zkvalitnění služeb pro náhradní rodiče i přijaté děti.

Cílem této práce je přinést ucelené informace o oblasti náhradní rodinné péče (konkrétně pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu) tak, aby se každý, kdo se o tuto problematiku zajímá, dozvěděl vše podstatné v přehledné formě.

Vzniká totiž velké množství příruček, metodických doporučení, máme i starší publikace od renomovaných autorů (např. Zdeněk Matějček, Věduna Bubleová, Dagmar Zezulová apod.), které ale po novelizaci Občanského zákoníku a Zákona o sociálně právní ochraně dětí nejsou zcela aktuální. Ráda bych se tak dotkla základních oblastí, které jsou pro pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu zásadní, a obohatila teoretické informace o příběhy jednotlivých náhradních rodin, které jsem získala rozhovory s mnohými pěstouny v průběhu několika posledních let.

Již před psaním této práce jsem uvažovala o možnosti praktické pomoci dětem, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. V současné době jsme se tedy s manželem stali žadateli o zařazení do evidence pěstounů na přechodnou dobu, a tak mám možnost věci, které jsem znala teoreticky a o kterých zde píšu, zažívat na vlastní kůži

Doufám, že tato práce bude přínosná, jak pro studenty oboru speciální pedagogika, kteří by se rozhodovali, zda vstoupit profesně do oblasti náhradní rodinné péče, tak i pro zájemce o poskytování náhradního domova dětem, které to potřebují.

Prokopské údolí, září 2015

1 Vymezení základních pojmů

Tato kapitola by měla být zaměřena na sjednocení současné terminologie, protože se často můžeme setkat s odlišnými výrazy – jednak jsou zde materiály Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), organizace doprovázející pěstouny mají své termíny a mezi samotnými pěstouny se setkáváme se třetí verzí pojmů.

My se budeme vycházet z definic, které stanovuje Ministerstvo práce a sociálních věcí (oblast náhradní rodinné péče) a ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (oblast ústavní péče) a odpovídající legislativa.

1.1 Ústavní péče

V České republice máme několik typů zařízení pro poskytování ústavní péče, které se liší svým účelem a působností.

Hlavním cílem těchto zařízení je dle zákona 109/2002 Sb, §1: „...zajišťovat **nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen „dítě“), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Zařízení spolupracují s rodinou dítěte a poskytují jí pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, včetně rodinné terapie a nácviku rodičovských a dalších dovedností nezbytných pro výchovu a péči v rodině. Zařízení poskytují podporu při přechodu dítěte do jeho původního rodinného prostředí nebo jeho přemístění do náhradní rodinné péče.**“

Těmito zařízeními jsou

- a) **diagnostický ústav** – přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou; děti s uloženou ochrannou výchovou také na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení umísťuje do dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů.
- b) **dětský domov** - pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem dětského domova je zajišťovat

péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

c) dětský domov se školou – zajišťuje péči o děti

a) s nařízenou ústavní výchovou,

1. mají-li závažné poruchy chování, nebo

2. které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo

b) s uloženou ochrannou výchovou,

c) jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b), a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.

Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou.

Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přerazeno do výchovného ústavu.

d) výchovný ústav - pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti

a) s nařízenou ústavní výchovou,

b) s uloženou ochrannou výchovou,

c) které jsou nezletilými matkami, a pro jejich děti, nebo

d) které vyžadují výchovně léčebnou péči, popřípadě se ve výchovném ústavu pro tyto děti zřizují oddělené výchovné skupiny

Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.

Kromě výše uvedených zařízení, které spadají do kompetence MŠMT, můžeme v systému ústavní péče nalézt ještě tzv. **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** (dále ZDVOP).

Jedná se o zařízení, které patří pod MPSV, ale jedná s o většinou nezávislé subjekty, které mají pověření k sociálně právní ochraně dětí a rámci toho poskytují službu ZDVOP. (*Zákon 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, §1 - §15*).

Dle zákona 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, může být v tomto zařízení umístěno dítě

- a) na základě rozhodnutí soudu
- b) na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností
- c) na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo
- d) které o umístění požádá samo

Toto zařízení má sloužit především v případech, kdy se dítě ocitne bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen, pokud je dítě týrané nebo zneužívané nebo jsou ohrožena jeho práva.

Zařízení bývá financováno krajem, ve kterém působí, sponzorskými dary a využívá státní příspěvek na dítě, který takovému zařízení náleží po celou dobu, co u něj dítě pobývá (*Zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, §42*).

1.2 Náhradní rodinná péče

Vzhledem k tomu, že je pro dítě přirozené vyrůstat v rodině, kromě ústavní péče existuje také možnost umístit dítě, které nemůže vyrůstat v biologické rodině, do jiné, náhradní rodiny.

V českých zemích byla náhradní rodinná péče v podobě, jak ji známe dnes, již za první republiky, v letech 1950 – 1963 však stát tuto formu zcela potlačil, a bylo možné děti umisťovat pouze do péče ústavní (*Matějček, 1999*).

Dnešním trendem je umisťování dětí do rodiny a snahou všech zaangażovaných odborníků je, uchránit děti od vlivu citové deprivace, která během ústavní péče vzniká.

1.2.1 Osvojení

Osvojení neboli adopce je nejvyšší forma náhradní rodinné péče, pokud je dítě starší jednoho roku, je osvojení nezrušitelné.

Dle Občanského zákoníku (89/2012 Sb.), který nahradil Zákon o rodině (94/1963 Sb.) při osvojení vzniká mezi osvojencem a osvojitelem takový poměr, jako je mezi rodiči a dětmi; pokud jde o osvojence a osvojitele v příbuzenském vztahu, příbuzenský poměr se nemění.

O osvojení dítěte rozhoduje soud na návrh osvojitele a do matriky je na základě pravomocného rozhodnutí soudu zapsán osvojitel, případně osvojitelé. Osvojeno může být dítě, které je právně volné, tzn. biologičtí rodiče byli zbaveni rodičovských práv nebo neprojevují o dítě zájem. Nezájem rodiče se počítá, pokud trvá alespoň tři měsíce od posledního projeveného zájmu.

Osvojiteli mohou být pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem života, že adopce bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Mezi osvojitelem a osvojencem by měl být přiměřený věkový rozdíl, jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé (§64 - §68).

Dle §69 zákona 89/2012 Sb. musí být před osvojením dítě v péči osvojitele nejméně po dobu tří měsíců, a to na jeho náklady. Nazýváme to tzv. předadopční péčí, děje se tak z rozhodnutí příslušného soudu.

Po osvojení přebírá osvojenec příjmení osvojitele, vztahují se na něj dědická práva a všechna další práva a povinnosti jako v biologické rodině (*Zákon 89/2012 Sb., §64 - § 69*).

Dle §836 stejného zákona jsou také adoptivní rodiče povinni oznámit dítěti, že je adoptováno, nejpozději do jeho nástupu k povinné školní docházce.

1.2.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je definovaná jak v Občanském zákoníku, tak v zákoně 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí. Je další z forem náhradní rodinné péče, do které může být svěřeno dítě, jehož výchova není zajištěna v biologické rodině.

Na rozdíl od adopce, v pěstounské péči trvá vztah k biologické rodině, pěstoun zastupuje dítě jen v běžných záležitostech, zákonným zástupcem zůstává biologický rodič, pokud není zbaven rodičovských práv.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a končí zletilostí dítěte (§45 zákona 89/2012 Sb., Občanský zákoník), může být i soudem zrušena, pokud k tomu vedou důležité okolnosti, vždy ale v případě, že o to požádá pěstoun.

Více o pěstounské péči uvádíme v kapitole 5.

1.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

V současné legislativě nalezneme institut pěstounské péče na přechodnou dobu jako alternativu pro děti, o které se nemůže nějakou dobu starat rodič, nebo kteří čekají na souhlas biologického rodiče s osvojením, nebo když se čeká na pravomocné rozhodnutí soudu o umístění dítěte do osvojení nebo pěstounské péče.

Pěstounská péče na přechodnou dobu trvá maximálně rok a je vykonávána speciálně vyškolenými pěstouny, kteří jsou připravováni na proces předávání dítěte buď do náhradní rodinné péče, nebo zpět do biologické rodiny.

Můžeme se setkat také s označením profesionální pěstounská péče nebo krátkodobá pěstounská péče.

Podrobně se budeme specifikací pěstounské péče na přechodnou dobu zabývat v kapitole 6.

1.2.4 Poručenství

Poručník se o dítě stará v případě, že oba rodiče

- a) nezletilého dítěte zemřeli
- b) byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- c) výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo
- d) nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu

Poručníka stanoví soud, není-li to v rozporu se zájmy dítěte, poručníkem se stává ten, koho doporučí/doporučili rodiče. V případě, že nikdo nebyl takto doporučen, stanoví soud poručníkem někoho z příbuzných nebo blízkých osob dítěti, popř. jinou fyzickou osobu (*Zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 931*).

Poručník odpovídá za řádné plnění funkce soudu a pravidelně mu podává zprávy o osobě poručenice a spravuje jeho jmění.

Na funkci poručníka se nevztahuje vyživovací povinnost a na vlastní žádost může soud poručníka poručnictvím zbavit. Jinak se na vztah poručníka (poručníků) a dítěte vztahují přiměřená práva a povinnosti rodičů a dětí, v podstatných věcech týkajících se dítěte, je vyžadováno schválení soudem.

Poručenství můžeme rozdělit na dva typy

- a) **poručenství s péčí** - poručník o dítě osobně pečuje, dostává odměnu pěstouna a má nárok na další dávky a peněžitou pomoc v mateřství, je zákonným zástupcem dítěte.
- b) **poručenství bez péče** - poručník je zákonným zástupcem, spravuje jeho majetek, ale pečující osobou je buď rodič dítěte, nebo jiná osoba.

V případě, že se stane poručník pro svou funkci nezpůsobilý nebo hrubým způsobem porušuje své povinnosti, může soud poručníka odvolat. Stejně tak v případě, že jsou poručníky ustanoveni manželé, kteří se rozvedou, soud posoudí, zda je vhodné, aby poručenství vykonávali dále oba manželé, popř. jednoho z nich poručnictvím zbaví (*Zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 937*).

2 Historie náhradní rodinné péče v českých zemích

Už od starověku byli lidé nuceni vyrovnávat se s faktem, že ne všechny děti mají rodiče, kteří o ně mohou pečovat. Jednalo se například o děti svobodných matek, děti, jejichž matky zemřely při porodu, děti, o které se nemohla rodina postarat ze sociálních důvodů. Ve středověku převzala velkou část zodpovědnost v této péči církev, která odložené děti vychovávala v klášterech a nalezincích a snažila se poskytnout dětem základní péči. V té době nebylo osvojení běžné, pouze mezi šlechtou, která tím řešila, jak zajistit dědice pro bezdětná manželství. Běžní lidé osvojování příliš nevyhledávali, a pokud ano, ne obvykle z křesťanské lásky, ale jako např. pracovní sílu apod. (*Matějček, 1999*).

2.1 Vývoj náhradní rodinné péče od 19. století do období první republiky

Už koncem 18. století, za vlády Josefa II., který zásadně zreformoval tehdejší zdravotnictví, byl otevřen nalezinec U Apolináře (dřívější Pražský nalezinec ve Vlašském dvoře). Kromě nalezince vnikla na Karlově také porodnice, která se zachovala až dodnes (www.fnmotol.cz).

Děti, které byly po porodu odloženy, zůstávaly v zemské porodnici. Byl zavedený systém pěstounek, které se měly o odložené děti starat až do šesti let jejich věku. Vyzvedly si je v zemské porodnici osm dní po narození. Byly placeny státem, a pokud chtěly tuto práci vykonávat, musely splňovat určité podmínky (dobrý zdravotní stav, alespoň v rámci možností zaopatřená, mravně zachovalá, jak uvádí Matějček (1999)). I v této době existoval určitý kontrolní systém - peníze byly pěstounce vyplaceny až tehdy, když farář v místě bydliště potvrdil, že dítě žije. Tato kontrola nebyla bezdůvodná, v té době byla vysoká úmrtnost novorozenců a mnoho dětí, které strávily v nalezinci první týdny svého života, zemřely. Při tehdejších obtížných materiálních podmínkách (nedostatek hodnotné stravy, zima a vlhko v domech) byly děti stonavé a nezhřídka umíraly (www.fnmotol.cz).

Když dítě dosáhlo věku šesti let, měla pěstounka možnost ho přivést zpět do zemské kanceláře. Velmi často se ale stávalo, že si pěstouni děti nechávali trvale – a bezplatně. Pokud ale bylo dítě navraceno, po krátkém čase putovalo do domovské obce, kde se o něj měla postarat některá místní rodina, která ho měla posílat do školy a starat se o jeho další rozvoj. Bohužel docházelo často k tomu, že právě sirotci chodili po žebrotě nebo skončili v obecní pastoušce, kde pomáhali pást dobytek.

Tato neutěšená situace se částečně řešila vznikem okresních sirotčinců (od roku 1868), kde bylo o děti postaráno.

Od roku 1902 se začíná péče o sirotky systemizovat, je zřízen sirotčí fond a postupně vznikají Okresní komise pro péči o mládež a od roku 1908 působí v Praze Česká zemská komise pro péči o mládež. S příchodem 1. světové války se počet osiřelých dětí rapidně zvýšil a bylo nutno celou situaci řešit zodpovědně a pečlivě (Matějček, 1999).

2.2 Období od roku 1918 do roku 1950

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 tedy byla věnována náhradní péči zvýšená pozornost. Po 1. světové válce zůstalo mnoho sirotků, a tak bylo nutné zavést kvalitní systém, který by dětem opuštěným a ohroženým zajistil potřebnou péči. Kromě státu se na poskytování péče podílela i církev, obce a nejrůznější dobrovolné spolky (Matějček, 1999) a samozřejmě náhradní rodiče.

Díky propracovanému systému ještě z Rakouska – Uherska byly stanovené podmínky pro poručenství/pěstounskou péči velmi podrobně (Vránová, 2011). V červnu 1921 byl vydán Zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských 256/1921 Sb. Ten upravil způsob umisťování dětí do pěstounské péče a zároveň povinnosti pěstounů:

- a) do pěstounské péče mohou být přijaty děti do věku 14 let, v pozdějším věku je to také možné se svolením odpovědných orgánů
- b) děti do dvou let v pěstounské péči musí být pravidelně kontrolovány lékařem
- c) pěstouni musí být k dispozici osobám pověřeným dozorem nad dětmi, absolvují povinné návštěvy odpovědného pracovníka v domácnosti
- d) při neplnění povinností pěstouna může být dítě z rodiny odebráno (*Zákon O ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských 256/1921 Sb, §1 - §3*).

V roce 1931 vydala vláda k tomuto zákonu nařízení, které zákon specifikovalo a uvádělo např. že „...pěstouni jsou povinni pečovat o dítě jim svěřené, jako pečují svědomití rodiče o své vlastní dítě a poskytovati mu veškeré potřeby životní, jako byt, stravu, oděv a přiměřené prostředky léčebné, nejsou-li tyto potřeby dodávány těmi, kdo jsou k tomu povinni nebo se k tomu zavázali, jakož i poskytovati dítěti náležitou domácí výchovu.

V péči o dítě jsou pěstouni (rodiče dětí nemanželských) povinni podřídit se doзору podle ustanovení tohoto nařízení, umožňovati jeho výkon orgánům dozorcím a dbáti jejich pokynů.

Zejména jsou povinni oznámiti převzetí dítěte ve svou péči ihned dozorčímu důvěrníkovi, po případě dozorčímu úřadu, v jehož obvodu bydlí, nebo příslušné Okresní péči o mládež pověřené výkonem dozoru.

Stejně jsou povinni oznámiti, když dítě ve své péči podržeti nemohou neb nechtějí, když dítě zemře, nebo z jakékoliv jiné příčiny z jejich péče vystoupí, stane se nezvěstným nebo, je-li třeba zvláštního opatření dozorčího úřadu nebo příslušné Okresní péče o mládež pověřené výkonem dozoru.

Podobné oznámení mají učiniti pěstouni (rodiče nemanželských dětí), když se hodlají s dítětem přestěhovati, a to dozorčímu úřadu, pokud se týká Okresní péči o mládež pověřené výkonem dozoru, v jejímž obvodu působnosti dosud bydlí; po přestěhování pak dozorčímu úřadu nebo Okresní péči o mládež, do jejíhož obvodu se přestěhovali (Vládní nařízení 29/1930 Sb. ze dne 14. března 1930, §9).“

Jak je vidět, úřady se problematikou náhradní rodinné péče zabývaly opravdu podrobně, byla to rovnocenná alternativa k ústavní péči v sirotčincích. Vznikaly také Okresní péče o mládež, které měly za úkol provádět právě kontroly pěstounů, vyhledávat děti vhodné pro umístění do náhradní rodinné péče apod.

Co se týče ústavů, v roce 1931 bychom na našem území našli 24 okresních sirotčinců a 60 dětských domovů spravovaných přímo státem – něco na způsob dnešních diagnostických ústavů. Kromě toho bylo také několik forem pěstounské péče.

Zdeněk Matějček (1999) uvádí, že se pěstounská péče dělila na čtyři typy:

1. **„Pěstounská péče nalezenecká** – navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či sirotčinci, kdy se o dítě starali obvykle manželé – pěstouni, kteří se o něj starali do určitého věku (v Praze do deseti let, později do šestnácti let. Pak se děti vracely do ústavu.
2. **Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež** – navazovala na stav z doby Rakouska – Uherska. V roce 1921 byl však vydán nový zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Na jeho základě již sociální pracovníci Okresních péčí o mládež vyhledávali, pokud možno spolehlivé pěstouny, – mravně bezúhonné, v dobrém zdravotním i psychickém stavu, s trvalým zaměstnáním, stálým bydlištěm a schopností zajistit dítěti řádnou výchovu. V roce 1932 Okresní péče o mládež zajišťovaly pěstounskou péči, ať zdarma či za plat, více než patnácti tisícům dětí, o deset let později, za protektorátu v r. 1942, však počtu sotva polovičnímu. Více než tři tisíce dětí bylo opatrováno bez nároku na odměnu a čtyři tisíce dětí za plat.

3. **Pěstounská péče v tzv. koloniích** – tato myšlenka vznikla na Moravě, ale rychle se rozšířila i do Čech. Rodinné kolonie byly zakládány v určité obci, v několika sousedních obcích, v okrese, kde sociální pracovníci vyhledali 1520 vhodných rodin a svěřili jim děti do pěstounské péče. Poněvadž rodiny byly v blízkém sousedství, bylo snazší je kontrolovat i pomáhat jim v případě potřeby s výchovou svěřených dětí. Začátkem dvacátých let spravovaly Okresní péče o mládež 16 rodinných kolonií, v r. 1937 již 24.
4. **Pěstounská péče na základě soukromé dohody** – jednalo se o dohodu mezi rodiči dítěte a pěstouny, bez soudního jednání. Tento způsob se pak měnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným. Je to jediný typ pěstounské péče, který přetrval z doby první republiky až do sedmdesátých let. “

Tento stav přetrval do doby 2. světové války, kdy byly zachovány Okresní dětské domovy, kam byly umísťovány děti, které potřebovaly neodkladnou péči, a pak se rozhodovalo, kam půjdou děti dále.

2.3 Období 1950 - 1990

Po 2. světové válce došlo v Československu k zásadním politickým změnám, které ovlivnily mnoho oblastí veřejného života, a nevyhnula se jim ani oblast péče o děti.

Měnilo se mnoho zákonů a od roku 1950 se pojem pěstounská péče v československém právním řádu už nevyskytoval, a to ani v zákoně O právu rodinném 256/1949 Sb. ani v zákoně O rodině 94/1963 Sb.

Bylo nadále možné dítě osvojit, ale stát si nárokoval kontrolu na výběrem osvojitelů, muselo jít jen o rodinu, která bude schopná zajistit mj. výchovu v duchu socialismu. Jinak byly děti umísťovány do péče ústavní. Děti, které byly v té době v pěstounské péči si buď pěstouni osvojily, nebo musely do ústavu.

V roce 1963 vešel v platnost zákon 94/1963, kde sice o pěstounské péči zmínka nebyla, za to ale zákon již připouštěl „svěření do péče jiné osoby“. To byla v podstatě pěstounská péče, ale v praxi byla stále více upřednostňována péče ústavní. Až v roce 1973, v zákoně 50/1973 Sb. O pěstounské péči, se tento typ péče stává zase oficiálním.

Zákon byl přijat, protože „...stát vytváří všestranné podmínky pro zdravý vývoj a výchovu dětí. Výchova dětí v řádné občany je především povinností rodičů. V případech, kdy není rodiči zabezpečena řádná výchova dětí, mohou orgány k tomu příslušné činit potřebná výchovná opatření podle zákona o rodině. K prohloubení těchto opatření se umožňuje svěřit dítě do pěstounské péče podle tohoto zákona, jestliže nelze zajistit řádnou výchovu dítěte především jeho osvojením a ústavní výchova není vhodnější (Zákon 50/1973 Sb. O pěstounské péči, §1)“.

Stále sice převažovalo svěřování dětí do péče ústavní, ale v případě, že šlo o dítě, které potřebovalo dlouhodobou výchovu, a byla k dispozici vhodná rodina, mohlo být vychováváno pěstouny (Vránová, 2011).

2.4 Období 1990 až současnost

Po roce 1989 nastaly v naší společnosti velké změny, které se dotkly i problematiky náhradní rodinné péče. Začal se pomalu obracet trend umísťování dětí do ústavní péče, přibýlo pěstounských rodin. V roce 1992 vešla v planost novela zákona O pěstounské péči, zákon 452/1992 Sb., kde poprvé zaznělo, že náhradní rodinná péče má přednost před péčí ústavní, u dětí se zjišťovalo, zda není v konkrétním případě lepší umístit dítě do ústavu (*Zákon O pěstounské péči 452/1992 Sb., §1*), jinak se hledala vhodná náhradní rodina.

Zásadní změnu ale přinesl rok 1998, kdy byla vytvořena novela zákona o rodině, zákon 91/1998 Sb. „... který kromě přednosti náhradní rodinné péče před ústavní výchovou přinesl i další významné změny:

- *zakotvil pojem rodičovská zodpovědnost;*
- *zakotvil definici sociálně-právní ochrany dětí, i když většina úpravy ještě rok a půl zůstala v právních předpisech upravujících sociální zabezpečení a sociální péči;*
- *upravil ustanovení zákona o rodině tak, aby byla v souladu s mezinárodními úmluvami (například byla upravena v souladu s mezinárodním právem ochrana šestinedělí, ve vztahu k souhlasu s osvojením dítěte; současná praxe však s touto lhůtou často nakládá v neprospěch dětí při jejich umísťování do náhradní rodinné péče);*
- *obrodil v právní úpravě institut poručenství (v praxi však dosud k obrození tohoto významného institutu ochrany práv dětí dosud úplně nedošlo); a mnoho dalších (Vránová, 2011).“*

Rozsáhlejší právní změny se objevily v roce 2000, kdy v dubnu vešel v platnost zákon O sociálně – právní ochraně dětí 359/1999 Sb. – zde je v §1 vydefinována sociálně právní ochrana dětí jako:

„ a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,

b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,

c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,

d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině (Vránová, 2011). “

Dále zde byl zřízen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, byla lépe ukotvena práva dětí a povinnosti úřadů i dalších zaangażovaných subjektů.

Co se týče pěstounské péče na přechodnou dobu, ta se v legislativě objevila poprvé v roce 2006, když byl schválen zákon 134/2006 Sb. Myšlenka byla velmi dobrá – umožnit dětem, které potřebují strávit mimo svou rodinu pouze omezenou dobu (rodiče v nemocnici, přechodně špatné bytové podmínky apod.), pobyt v náhradní rodině, nikoliv v ústavním zařízení. Bohužel, institut pěstounské péče na přechodnou dobu byl navržen pouze v hrubých obrysech a chybělo mnoho podrobnějších pravidel. Nebyla stanovená délka trvání pěstounské péče, nebylo zřejmé, jestli budou pěstouni odměňováni podle obecně platných pravidel pro dlouhodobé pěstouny, nebo jinak, jak a zda by měl probíhat kontakt s biologickou rodinou atd. (Zákon 134/2006 Sb., §27a). Tato situace vedla k tomu, že za prvé nebyli téměř žádní zájemci o tento typ péče, za druhé ani soudy ani OSPODy neuměly s přechodnou péčí zacházet, a tak do ní děti svěřovaly minimálně.

Díky nadšení několika pěstounů, kteří se rozhodli, že takto situaci nenechají a sami navrhli, že si budou do pěstounské péče na přechodnou dobu brát děti raného věku hned z porodnice, aby děti nemusely zažít pobyt v kojeneckém ústavu, který se velmi negativně podepisoval na jejich vývoji (Třešňák, 2011). Další podrobnosti o vývoji PPPD u nás najdeme v kapitole 6.

3 Systém náhradní rodinné péče v České republice

Jak je patrné z předchozí kapitoly, náhradní rodinná péče má v našich zemích dlouholetou tradici, na druhé straně ale prošla, zvláště v posledních letech, značnými změnami. V rámci poslední novelizace zákona o sociálně právní ochraně dětí (zákon č. 401/2012 Sb. ze dne 7. 11. 2012), byl do systému náhradní rodinné péče u nás, začleněn institut pěstounské péče na

přechodnou dobu (resp. byl upraven tak, aby bylo možné ho v praxi aktivně využívat, teoreticky jsme se s ním mohli setkat už v roce 2006 v zákoně 134/2006 Sb.), o kterém budeme podrobně mluvit ještě později.

Tato kapitola by měla objasnit, jaký systém panuje v péči o děti, které nemají vlastní rodinu nebo v ní nemohou být.

3.1 Zasazení pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu v systému náhradní péče o děti v ČR

Problematika ústavní péče a náhradní rodinné péče v České republice spadá do resortu tří ministerstev – ministerstva zdravotnictví, ministerstva práce a sociálních věcí a ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (resp. šesti – můžeme sem zahrnout i ministerstvo spravedlnosti: soudy, ministerstvo vnitra: krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností a obecní úřady, ministerstvo financí: státní rozpočet).

My se zde budeme zabývat pouze třemi prvními jmenovanými úřady, protože jejich návaznost na problematiku náhradní rodinné péče je největší.

Ministerstvo zdravotnictví (MZD) má na starosti provoz kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let, dnes v některých krajích už nazývaných dětská centra. Jedná se o zařízení, kde jsou poskytovány služby dětem, které nemohou vyrůstat ve své původní rodině. Myšlenkou je, aby služby v těchto zařízeních byly komplexní – zdravotní, sociální, psychologická a logopedická péče. V těchto zařízeních může být poskytnuta péče také nezletilým matkám, které se ocitly v tíživé životní situaci, nebo také matkám se závislostí, ale zároveň motivací se léčit (*Bubleová a kol., 2011*).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) má v gesci diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy a střediska výchovné péče. Jedná se o školská zařízení, kam jsou děti umísťovány od věku 3 let. Setrvat zde mohou děti do 18, resp. 19 let, pokud jde o osoby starší 18 let, které se připravují na budoucí povolání, mohou využívat služeb střediska výchovné péče.

Výše uvedená zařízení jsou určena k výkonu ústavní nebo ochranné výchovy nebo pro preventivně výchovnou péči (středisko výchovné péče).

Zařízení by měla spolupracovat s rodinou dítěte, orgány sociálně právní ochrany dětí a poskytovat podporu při případném přechodem dítěte z ústavního prostředí do rodiny (*Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních 109/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů (333/2012 Sb.), §1 - §2*).

Pod **ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)** spadá největší část oblasti náhradní rodinné péče, jedná se o ústřední orgán státní správy pro péči o děti a rodinu. V rámci MPSV je zřízena celorepubliková evidence dětí, které jsou vhodné pro zprostředkování NRP, stejně tak evidence žadatelů o osvojení, pěstounskou péči i pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Ministerstvo dále řeší problematiku náhradní rodinné péče jako celku, provádí výzkumy v této oblasti, ověřování efektivity jednotlivých nařízení, konzultuje nejrůznější sporné případy, vytváří metodiky pro další pracoviště apod. (*Bubleová a kol., 2011*).

Všechny resorty spolu musí úzce spolupracovat, aby systém sociálně právní ochrany dětí fungoval hladce a bez problémů. Z dlouhodobého hlediska jsou snahy o sjednocení oblasti náhradní péče pod jedno ministerstvo alespoň v oblasti přímé péče o děti (dětské domovy pro děti do tří let, dětské domovy a další typy ústavních zařízení, náhradní rodinná péče). Zatím se ale v rámci legislativního procesu nic podobného nechystá (k 10/2015).

3.2 Proces a způsob umisťování dětí do náhradní rodinné péče/do ústavní péče

Průběh svěření dítěte do náhradní rodinné péče (popř. ústavní péče) ovlivňuje několik subjektů, které mají v procesu nezastupitelnou úlohu. Jsou jimi odbor sociálně právní ochrany dětí obecního úřadu s rozšířenou působností (dále OSPOD), soud a krajský úřad, v případě Prahy Magistrát hlavního města Prahy (dále KÚ a MHMP).

Sociálně právní ochrana dětí se dle zákona zaměřuje na děti:

„a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěření dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští úteků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí (Zákon 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, §6). “

V rámci uvedených situací dochází k tomu, že se řeší situace dítěte, které ocitlo mimo svou rodinu, nebo je třeba ho z rodiny odebrat.

Odebrání dítěte z rodiny je institut dle §13a zákona o sociálně právní ochraně dětí, který se uplatňuje v případě, že selhala všechna předešlá výchovná opatření, která jsou vyjmenovaná v §13 stejného zákona. Jedná se tedy o krajní řešení a mělo by k němu dojít v případě, že jde o dítě, které je popsáno v §13a, odst. 2, tedy dítě:

„a) které se ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen,

b) které se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku,

c) tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané, nebo

d) které se ocitlo v prostředí nebo situaci, které závažným způsobem ohrožují jeho základní práva. “

Umístování dětí do náhradní rodinné péče (PP a PPPD) či ústavní péče má několik možných průběhů.

3.2.1 Scénář 1 - okamžité odebrání dítěte z rodiny

Dítě je nutné z rodiny odebrat okamžitě, nebo se dítě ocitne v bezprostředním nebezpečí.

Např. policie České republiky (dále PČR) dostane hlášení, že se někde vyskytuje dítě, které je bezprostředně ohroženo na životě nebo se např. náhle ocitne bez rodičovské péče (tragické úmrtí apod.). Policisté vyjíždějí k případu a mezitím volají sociálnímu pracovníkovi obecního úřadu s rozšířenou působností, který má právě pohotovostní službu, aby ho informovali o vzniklé situaci, a společně se setkají na místě, kde se dítě nachází. Zatímco PČR se věnuje dokumentaci případu, popř. zajišťování důkazů, sociální pracovník se stará o dítě a řeší jeho situaci následujícím způsobem:

- hledá možnost umístění do náhradní rodiny, buď u příbuzných nebo do pěstounské péče na přechodnou dobu (především u dětí do tří let), nebo
- hledá možnost umístění do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP)
- podává návrh k soudu na nařízení předběžného opatření.

Dítě může být umístěno do pěstounské rodiny na přechodnou dobu a soud je povinen každé tři měsíce přezkoumat důvody, pro které bylo dítě do náhradní péče umístěno. Cílem je, aby řešení situace dítěte směřovalo k definitivnímu výstupu. Soud tedy zkoumá, zda uplynula:

„a) doba, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,

b) doba, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat, nebo

c) doba do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba (Zákon 359/1999 Sb., §27a, odst. 7).“

V okamžiku, kdy pominou důvody pro umístění do PPPD, příslušný OSPOD začne jednat dále a hledá pro dítě finální řešení jeho situace.

V případě, že je dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči, délka pobytu může být

- *„6 měsíců, je-li dítě umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte, jestliže s pobytem dítěte vyslovil souhlas rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte; výjimečně lze tuto dobu prodloužit v případě, že si rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte prokazatelně upravují své poměry tak, aby mohli převzít dítě do osobní péče; celková doba nepřetržitého pobytu dítěte v zařízení nesmí přesáhnout dobu 12 měsíců,*
- *stanovenou v rozhodnutí soudu o výchovném opatření podle § 13a, kterým byl nařízen pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo po dobu, po kterou trvá rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 971 odst. 2 občanského zákoníku (Zákon 359/1999 Sb., §42, odst. 5)“.*

Ať je tedy dítě umístěno v PPPD nebo ve ZDVOU z důvodu okamžitého ohrožení jeho života, popř. dalších důvodů, je soud i obecní úřad s rozšířenou působností, povinen zabývat se případem průběžně, a nemělo by tedy stávat, že bude dítě umístěno mimo rodinu dlouhodobě, bez toho, aby se situace řešila.

Příběh dvou sourozenců, Klárky a Toníka ukazuje, jak důležité je tyto situace řešit rychle a efektivně, jinak to může mít pro děti negativní důsledky. Popsala ho sociální pracovnice, která měla případ na starosti:

„Přijala jsem hlášení o tom, že policejní hlídka míří do jednoho domu, odkud dostali hlášení, že se matka zamkla po hádce se sousedem v bytě se dvěma dětmi, z bytu se ozývá pláč a rány, matka něco křičí a nechce otevřít. Lidé v domě mají obavy, aby se dětem něco nestalo. Přijela jsem před dům téměř současně s policisty a společně jsme zvonili na dveře bytu, kde byl klid, ozýval se pouze tichý pláč. Žena nereagovala, a tak policisté po chvíli vyrazili dveře a vnikli do bytu. Tam velmi plakaly dvě děti, kolem běhala matka a vyhrožovala nám, že nás všechny zabije. Odvedla jsem děti do auta a odvezla jsem je do nejbližšího ZDVOPu, kde měli naštěstí místo, a pak jsem řešila podání předběžného opatření k soudu. V té době nebyla volná žádná pěstounská rodina na přechodnou dobu, takže děti ve ZDVOPu zůstaly deset měsíců. Mezitím se řešila situace matky, ukázalo se, že je závislá na lécích, když je nemá, propadá afektivním stavům. U výslechu vypověděla, že někdy má takový stav, že by se nejraději zabila, i s dětmi, aby se netrápily bez ní a ona to mohla skončit. Aby mohla dostat děti to péče, byl jí uložen detox a

následný pobyt v komunitě. Poté rozhodl soud o tom, že se děti mohou vrátit k matce, která je pravidelně navštěvovala a nadále jsou sledovány místním OSPODem. Je ale dobře, že se na situaci reagovalo rychle, protože nechci ani domýšlet, co by se stalo, kdyby matka ve svém stavu byla s dětmi déle.“

3.2.2 Scénář 2 - novorozené dítě, kterého se matka vzdá

Setkat se můžeme i se situací, kdy se jedná o dítě, u kterého matka už v těhotenství nebo při porodu sdělila, že ho nechce převzít do své péče. Sociální pracovnice obecního úřadu s rozšířenou působností kontaktuje krajský úřad, kde zjistí, zda je aktuálně volná pěstounská rodina na přechodnou dobu, pokud ano, je vybraná rodina informována o situaci, a podle aktuálního zdravotního stavu dítěte, se připravuje jeho převzetí pěstouny na přechodnou dobu (o umístění do PPPD musí rozhodnout soud na návrh OSPODu pomocí předběžného opatření). V případě novorozenců je žádoucí, aby si pro něj pěstouni mohli jít už do porodnice, a pokud je dítě umístěno např. v inkubátoru, je umožněno, aby ho pěstouni navštěvovali už před tím, než si ho odvezou domů – cílem je umožnit dítěti vytvořit si vazbu na pečující osobu hned na počátku, aby citová deprivace byla co nejmenší.

Když je dítě u přechodných pěstounů, stále probíhá spolupráce mezi OSPODem dítěte a biologické matky a OSPODem pěstounů. Po uplynutí zákonné lhůty šesti týdnů, kdy má biologická matka možnost vzít své rozhodnutí o zřeknutí se dítěte zpět, začínají sociální pracovnice hledat pro dítě trvalou náhradní rodinu, mezitím spolupracují s přechodnými pěstouny na kompletaci dokumentace dítěte (lékařská a psychologická vyšetření, fotografie dítěte). Když je poradním sborem krajského úřadu pro náhradní rodinnou péči projednána situace dítěte a vytipování vhodní osvojitelů či pěstouni, dochází k seznámení žadatelů o osvojení s faktem, že je zde dítě, kterého by se mohli ujmout. V případě, že osvojitelé souhlasí, začne se plánovat proces předávání dítěte. Ten koordinují pěstouni za podpory své doprovázející organizace (a sociálních pracovníků v případě, že to situace vyžaduje).

Celý proces končí finálním předáním dítěte do péče náhradních, přechodní pěstouni se připravují na převzetí dalšího dítěte a osvojitelé (dlouhodobí pěstouni) se sžívají se svým novým dítětem. Bývá běžné, že noví rodiče kontaktují pěstouny v případě, že se potřebují poradit ohledně dítěte (na co je zvyklé nebo když se řeší nějaký problém), aby pro dítě byla nastalá změna co nejméně patrná.

Podobně probíhá proces i v případě, že se dítě vrací zpět biologické matce, zde je pouze více činný OSPOD, který kontroluje, zda matka splnila všechny podmínky pro to, aby mohla dítě převzít do své péče, popř. pomáhá matce tyto podmínky naplňovat (MPSV a kol., 2011).

Pro dokreslení uvádíme příběh pěstounů na přechodnou dobu I. a M. J.:

„Naše mimi jsme si přivezli domů z porodnice, kde strávilo tři týdny v inkubátoru, narodilo se s nějakou infekcí a trpělo abstinenčními příznaky, protože jeho matka v těhotenství brala drogy. Matka při oznámit, že dítě nechce, a tak putovalo z porodnice k nám. Po uplynutí zákonem dané lhůty matka potvrdila svoje rozhodnutí si dítě nenechat (bylo skvělé, že jí sociální pracovnice našla), a tak se začala hledat vhodná pěstounská nebo osvojitelská rodina. Nebylo to moc jednoduché, mimi mělo dost potíží, a zdálo se, že adopce asi nevyjde. Nakonec se ale našla vhodná pěstounská rodina, která byla rozhodnutá ho přijmout i se všemi problémy, a nás čekal proces předávání. Mimi bylo hodně precitlivělé, takže jsme si vytvořili velké množství rituálů, které ho uklidňovaly, snažili jsme se je finálním pěstounům všechny předat, a vysvětlit co a jak. Mimi mělo skoro osm měsíců, bylo trochu opožděné a měli jsme zkušenost, že úplně nemiluje cizí lidi. Když ale byli poprvé noví rodiče u nás, jako by vědělo, že ho s nimi čeká něco krásného. Nechalo se pochovat, usmívalo se a skoro neplakalo. Návštěvu jsme uskutečnili třikrát, a pak jsme se s mimi vypravili na návštěvu do jeho nového domova. Protože bylo vidět, že se mu tam líbí, žena tam s ním přespala a druhý den s ním šla budoucí pěstounka na několik hodin ven. Vrátili se oba spokojení. Pak jsme se vrátili s mimi k nám a o tři dny později se manželka k pěstounům vydala zase a tentokrát tam mimi bylo přes noc samotné. Noc proběhla klidně, žena se do domácnosti zase vrátila a strávila s budoucí pěstounkou společně ještě další den a pak jsme se na základě domluvy s naší sociální pracovnící a paní, co nás doprovází, domluvili, že mimi už u pěstounů zůstane. Ještě jednou jsme ho navštívili o víkendu, usmívalo se na nás, nechalo se pochovat, ale jak vidělo svou novou „maminku“, chtělo k ní.

Už jsme předávali víc dětí, ale tohle to zvládlo jednoznačně nejlépe a byla to moc příjemná zkušenost“.

3.2.3 Scénář 3 - dítě odebrané z rodiny na základně dlouhodobých indicií, že rodina péči zcela nezvládá

Další variantou, která nastává poměrně často, je, že sociální pracovnice působí v rodině delší dobu, snaží se pomoci rodině se postarat o své děti, ale přes všechnu snahu je jasné, že rodiče nejsou aktuálně schopni poskytnout dítěti potřebnou péči.

Každý sociální pracovník zná pravidla, podle kterých se posuzuje funkčnost rodiny, a tím i vhodnost prostředí k výchově dítěte. Záleží vždy i na osobní zkušenosti konkrétního sociálního pracovníka, znalosti konkrétního prostředí rodiny a jejích norem a pravidel, ale i také vnitřní normy daného pracovníka (*Matoušek, Pazlarová, 2010*).

Pokud sociální pracovník dojde k závěru, že situace v rodině je dále neudržitelná, přichází na řadu rozhodnutí o odebrání dítěte z rodiny.

V případě, že tedy dojde k jedné z výše uvedených situací, je postup OSPODu a dalších zaangażovaných subjektů následující:

Sociální pracovnice zhodnotí situaci dítěte - zda je vhodné pro umístění do pěstounské péče na přechodnou dobu. Aby měla pěstounská péče na přechodnou dobu smysl, je nutné vidět horizont řešení situace dítěte v průběhu jednoho roku, aby po uplynutí zákonné lhůty pro PPPD nebylo dítě umístěno do ústavní péče. Pokud tedy sociální pracovnice usoudí, že

- a) je pravděpodobné, že se podaří situaci v rodině vyřešit a dítě se bude moci vrátit zpět,
- b) je situace v rodině taková, že se bude jednat o zbavení rodičovských práv (v případě týrání, zneužívání a dalších závažných trestních činů spáchaných na dítěti), a tak se bude výhledově pro dítě hledat trvalá pěstounská rodina nebo osvojitelé,
- c) jsou příbuzní nebo osoby blízké, kteří se budou moci výhledově o dítě starat,

je možné ve spolupráci s krajským úřadem zahájit proces umístění dítěte do pěstounské rodiny na přechodnou dobu. V případě, že se jedná o dítě, u kterého je pravděpodobné, že bude neosvojitelné nebo pro něj nebude možné najít vhodnou pěstounskou rodinu (především u dětí s těžkým zdravotním postižením, velké sourozenecké skupiny, vysoký věk dítěte) a rodinná situace nemá výhled na zlepšení, volí sociální pracovnice obvykle jiný způsob péče – umístění do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a pak dále do zařízení pro výkon ústavní péče (dětský domov, dětský domov se školou).

V případě, že se jedná o dítě raného věku do 3 let, by ale měla mít pěstounská péče na přechodnou dobu přednost v každém případě.

V knize *Sociálně – právní ochrana dětí* uvádí Pemová a Ptáček (2012), že „...rozhodnutí o umístění dítěte do náhradního rodinného prostředí by nemělo být chápáno jako skončení

případu, ale jako mezistupeň, který může vyústit v mnoho různých alternativ. Může skončit návratem dítěte do původní rodiny, jeho odchodem do péče jiné blízké osoby a samozřejmě i trvalým umístěním do náhradního výchovného prostředí, s tím, že přednost by vždy mělo dostat prostředí, které se svým charakterem co nejvíce blíží rodinným formám péče. Umístění dítěte musí být pravidelně hodnoceno, a to jak ve vztahu k možnostem jeho změny na základě pokroků v přístupu neb o podmínkách rodiny, tak i ve vztahu k potřebám dítěte.“

Pro ilustraci uvádíme příběh sourozenecké slupiny – čtyř děvčátek, která byla z rodiny odebrána z důvodu nevyhovujících bytových podmínek.

„Jednalo se o rodinu se pěti dětmi – dívky ve věku 17, 12, 11, 9 a 5 let. Děti vyrůstaly s matkou a nevlastním otcem v bytě o velikosti 24 m² v Praze. Z důvodu neplacení nájemného byla rodina z bytu vypovězena a rodiče řešili situaci nastěhováním se do ubytovny, kde sice měli k dispozici větší místnost, ale bez tekoucí vody, se společným sociálním zařízením pro celou ubytovnu. Děvčata přestala téměř navštěvovat školu (musely by dojíždět), a pokud do školy přišly, byly velmi špinavé, hladové, nevyspalé.

Sociální pracovnice se snažila situaci řešit intenzivní podporou rodiny a snahou sehnat jiné a lepší bydlení, ale rodina dětí nespolupracovala. Došlo tedy k rozhodnutí, že prostředí, ve kterém děti aktuálně vyrůstají, je silně nevyhovující, a bude nutné děti z rodiny odebrat. Čtyři sestry byly umístěny nejprve v diagnostickém ústavu v Krči a posléze v dětském domově nedaleko Prahy.

Nejstarší děvče (17 let) mohlo v rodině zůstat, protože její školní docházka byla pravidelná a její stav nevykazoval takové známky zanedbání jako u jejích sester.

Po dobu pobytu v dětském domově matka děti navštěvovala a ve spolupráci s obecním úřadem s rozšířenou působností se snažila řešit svou bytovou situaci. Po roce matka našla stabilní práci, byla schopná zajistit rodině pravidelný příjem a získala pronájem bytu, který odpovídal potřebám rodiny, a děvčata se mohla vrátit domů.“

Zde je vidět, že úloha sociálních pracovníků v jednotlivých případech je zcela stěžejní, kromě toho, že doporučují vhodná východiska pro jednotlivé děti v konkrétních případech, navrhuji soudu postup řešení situace. Na uvedeném případě je zřejmé, že OSPOD v rámci svých možností udělal maximum pro to, aby se situace dala řešit a nakonec se zadařilo – děti se mohly vrátit domů. Našli bychom samozřejmě i případy, kdy OSPOD pochybil a situaci neřešil tak pružně, jak by bylo potřebné. V rozhodování o osudu dítěte však není OSPOD jediným

orgánem, který má odpovídající kompetence, v případě, že se jedná o umístění dítěte mimo rodinu, má finální slovo soud a bohužel jsou i případy, kdy soud rozhodne jinak než OSPOD doporučí, a ne vždy je to ve prospěch dítěte.

Sociální pracovnice P. B. popisuje jeden z takových případů: *„Jednalo se o případ, kdy se matka nemohla po dobu jednoho měsíce starat o své dvě děti ve věku 4 a 3 roky. Šla na plánovanou operaci do nemocnice, neměla žádné příbuzné, byla tou dobou v azylovém domě. Podařilo se ve spolupráci s krajským úřadem najít pěstounskou rodinu na přechodnou dobu, která byla ochotná děti přijmout, i přesto, že byly celkově opožděné ve vývoji a chyběly jim některé základní dovednosti (neuměly se obléknout, téměř nemluvily). Poměrně rychle se podařilo shromáždit potřebné dokumenty, proběhlo seznámení dětí i jejich matky s přechodnými pěstouny a byl naplánován proces předání dětí, soud však umístění dětí do přechodné pěstounské rodiny zamítl s ohledem na formální chybu v žádosti OSPODu. Děti byly umístěny do Zařízení pro děti vyžadujících okamžitou pomoc, kde čekaly, až se jejich matka vrátí z nemocnice.“*

V ideálním případě by tedy měla fungovat dobrá spolupráce mezi OSPODem a soudem tak, aby byl na prvním místě vždy zájem dítěte a jednotlivé případy byly posuzovány individuálně.

3.3 Průběh žádosti o pěstounskou péči/pěstounskou péči na přechodnou dobu

V této podkapitole bychom rádi nastínili, jak vypadá průběhu žádosti o zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči nebo pěstounskou péči na přechodnou dobu, a to od rozhodnutí přijmout do rodiny nové dítě až po ukončení odborné přípravy a reálné přijetí dítěte do péče.

O přijetí dítěte do pěstounské péče nebo do pěstounské péče na přechodnou dobu mohou požádat manželé nebo jednotlivci. Prvním místem, kde začíná „cesta za dítětem“, je obecní úřad s rozšířenou působností v místě trvalého pobytu. Tam zájemci vyplní Žádost o zařazení do evidence žadatelů, dotazník pro žadatele, doloží, že mají státní občanství nebo povolení k trvalému pobytu na území v ČR, předloží zprávu o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a

sociálních poměrech, opis z rejstříku trestů a v poskytnou úřadu i své společné fotografie. Právě tato položka vzbuzuje často u žadatelů překvapení, není to však nezanedbatelné. Úřad potřebuje nashromáždit co nejvíce informací o žadateli/žadatelích a zajímá ho, jak spolu žadatelé žijí, jak je jejich soužití harmonické, zda spolu tráví volný čas apod. Upřednostňovány jsou proto fotografie ze společných dovolených, či momentky ze společného trávení času. Novák a Gabriel (2008) k tomu uvádějí následující:

„... je dobré upozornit, že podoba a výraz žadatelů na fotografii je v mnoha případech první informace, kterou členové poradního sboru při jednáních o výběru žadatelů vhodných pro konkrétní dítě získávají (pozn. aut. – týká se žádostí o pěstounskou péči). Efekt prvního dojmu zde i přes veškerou profesionalitu členů poradního sboru zajisté působí. Je tedy nanejvýš žádoucí zvážit, jak vybraná podobizna asi může působit na druhé, jaký dojem může vyvolávat. Nevhodně zvolená fotografie může způsobit, že žadatelé vypadající na ní například o deset patnáct let starší, než skutečně jsou, nebo jako zarostlí „domorodci z buše“, mohou být ve výsledku poněkud znevýhodněni.“

Neznamená to samozřejmě, že výběr fotografií do žádosti je stěžejní, ale žadatelé by měli věnovat pozornost i takové zdánlivé maličkosti.

Následuje návštěva pracovnice úřadu v domácnosti, která provede sociální šetření a pokud shledá, že jsou všechny zjišťované skutečnosti v pořádku, postupuje žádost krajskému úřadu nebo Magistrátu hlavního města Prahy. Tento úřad se dále zabývá odborných posouzením celé žádosti, má k dispozici vyjádření obecního úřadu, u kterého byla žádost podána.

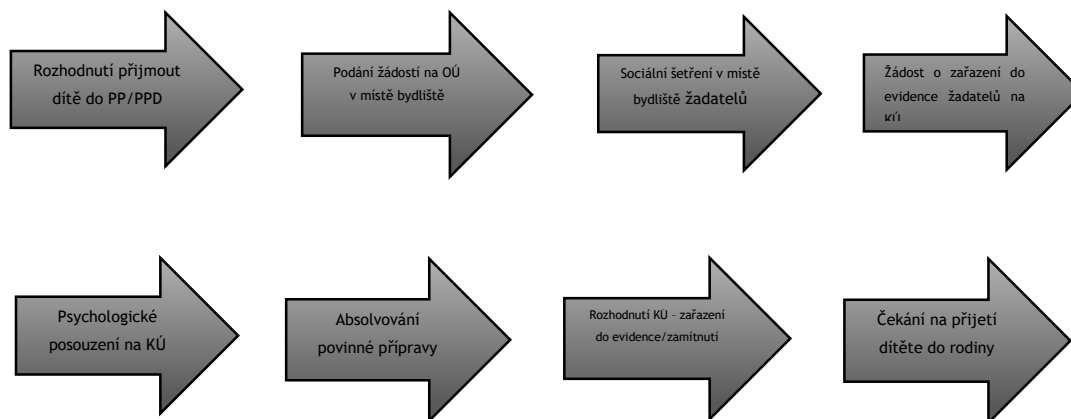
V rámci procesu na krajském úřadě se pak probíhá psychologické vyšetření žadatelů - charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, bezúhonnost, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k podání žádosti, stabilita partnerského vztahu a prostředí v rodině (více o kritériích výběru pěstounů i pěstounů na přechodnou dobu uvádíme v kapitole 5.3 a 6.3).

Dále se zjišťuje postoj dalších členů rodiny k přijetí dítěte, poté je nutné absolvovat přípravné kurzy pro budoucí náhradní rodiče, které organizuje buď krajský úřad, Magistrát hl. m. Prahy nebo pověřená osoba/doprovázející organizace.

Po absolvování odborné přípravy a po odborném posouzení vydává krajský úřad nebo Magistrát hl. m. Prahy rozhodnutí o zařazení nebo nezařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou

péči. Tento akt je správním řízením, proti jeho rozhodnutí se tedy lze odvolat (www.adopce.com).

Pro zřehlednění celého procesu zde uvádíme tento jednoduchý graf.

Graf 1: Proces žádosti o zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči nebo pěstounskou péči na přechodnou dobu
Vysvětlivky: OÚ – obecní úřad, KÚ – krajský úřad

V některých krajích následuje psychologické vyšetření až po absolvování povinné přípravy. Žadatel o pěstounskou péči O. K. v Praze popisuje svou vlastní zkušenost s první částí procesu následovně: „S manželkou jsme se rozhodli, že bychom rádi zažádali o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Chtěli bychom pomoci dětem, které nemají to štěstí, aby mohly od začátku nebo v průběhu života vyrůstat ve vlastní rodině. Naše rozhodnutí mělo několik háčeků, byli jsme manželé teprve rok a půl, a nemáme zatím vlastní děti. O této možnosti jsme ale společně uvažovali téměř pět let a přesně jsme věděli, že teď je ten čas, kdy bychom se o to chtěli pokusit – dokud máme dost sil a energie. Žena je speciální pedagožka, která mnoho let, pečuje o děti s nejrůznějšími handicap, nejen v zařízeních, ale i v rodinách a zdálo se nám, že toto je forma služby, nebo péče, jak chcete, kterou bychom chtěli provozovat.

Na internetu a v dostupných knížkách jsme přečetli a nastudovali, co se dalo, a věděli jsme, že naše šance nejsou tak vysoké – hodně lidí psalo, z jakých důvodů byli vyřazeni hned na začátku, popř. že se k nim sociální pracovníce na úřadě chovaly velmi odmítavě. Nakonec jsme ale udělali velmi příjemnou zkušenost. Zavolali jsme na úřad, domluvili jsme si schůzku (termín jsme dostali hned za dva dny), předem jsme vyplnili dotazník i žádost a byli napnutí, jak to dopadne. Paní vedoucí se svou kolegyní byly sice trochu překvapené, že jsme dost mladí, a nemáme děti, ale byly velmi milé a sdělily nám, že je zcela v pořádku, že si chceme o PPPD zažádat. Domluvily si schůzku u nás doma, sdělily, jaké dokumenty máme ještě obstarat. Museli jsme ještě dodat „životopis“, kde jsme měli popsat naše dětství, rodinu a důvody, které nás

vedly našemu rozhodnutí. Na návštěvě v naší domácnosti je chovaly velmi profesionálně, hodně se vyptávaly na naše rodiče, na jejich názor ohledně našeho rozhodnutí, na naše zájmy, jak jsme se seznámili, kdy jsme poprvé bavili o tom, že bychom chtěli do PPPD a hlavně, jaká je naše motivace pro to všechno.

Pak si rychle prohlédly byt a slíbily, že naši žádost vyřeší co nejrychleji a odešlou jí na magistrát. Manželka měla z celé akce trochu obavy, neměla moc dobré zkušenosti s OSPODem ze své vlastní práce, ale toto byl zcela profesionální výkon. Teď je čekáme na vyjádření MHMP, víme, že nemáme zdaleka vyhráno, ale i kdyby nám to nakonec nevyšlo, budeme vědět, že náš OSPOD udělal, co mohl.“

3.4 Práva a povinnosti pěstounů a osob v evidenci

Práva a povinnosti pěstounů a osob v evidenci (dále používáme termín pěstouni, i když jsou myšleni i pěstouni na přechodnou dobu) jsou stanovená v občanském zákoníku, a to konkrétně v §966 - §969 a v zákoně 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Občanský zákoník i zákon 401/2012 Sb. je závazný pro všechny pěstouny, a to i v případě, že se jedná o pěstounskou péči poskytovanou osobou, která je s dítětem v příbuzenském stavu.

Pěstouni mají tedy za povinnost pečovat osobně o dítě v rámci běžných rodičovských povinností i práv. Mohou rozhodovat o běžných záležitostech týkajících se dítěte, ale zároveň mají i povinnost informovat biologické rodiče o podstatných záležitostech týkajících se dítěte. V případě potřeby může rozhodnout o dalších právech a povinnostech pěstouna soud (*Občanský zákoník 89/2012 Sb., §966 - §969*).

Mezi další povinnosti pěstouna patří udržování vztahů mezi dítětem v péči a jeho rodiči či dalšími příbuznými a blízkými, a to i formou osobního styku (pouze pokud soud nestanoví jinak). Pravidla tohoto styku jsou upravena v individuálním plánu na ochranu dítěte (IPOD).

Pěstouni se musí dle zákona odborně vzdělávat, a to v rozsahu 24 hodin/rok.

Co se týče práv pěstounů a osob v evidenci, novela občanského zákoníku i zákona o sociálně právní ochraně dětí přinesla dlouho očekávané změny – pěstouni, především ti přechodní, jsou považováni za „profesionální zaměstnance“, a mají tedy nárok na podporu. Podporu pěstounům mají zajišťovat doprovázející organizace nebo osoby pověřené sociálně právní ochranou dětí (více viz kapitola 7 – Doprovázející organizace).

Pěstouni mají v první řadě nárok na možnost zajištění osobní péče o svěřené dítě, a to:

„... po dobu, kdy je osoba pečující nebo osoba v evidenci uznána dočasně práce neschopnou nebo při ošetřování osoby blízké, při narození dítěte, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, při úmrtí osoby blízké (Zákon 401/2012 Sb., §47a, odst. 2a).“

Dále mají nárok na zajištění celodenní péči o svěřené dítě v rozsahu 14 kalendářních dní, pokud dítě dosáhlo věku alespoň 2 let (v praxi to znamená, že mohou pěstouni poslat dítě např. na dvoutýdenní tábor, který zaplatí jejich doprovázející organizace nebo pověřená osoba).

Pěstouni mají nárok na psychologické poradenství, terapii nebo další odbornou pomoc – jednou za šest měsíců mají právo na zprostředkování této pomoci, v rámci povinného vzdělávání si mohou bezplatně vybírat odborné kurzy.

Jak již bylo řečeno, pěstouni mají povinnosti podporovat vztahy mezi svěřeným dítětem a jeho biologickou rodinou, mají tedy nárok na zajištění místa, kde by se mohla setkání rodičů s dětmi odehrávat a mohou vyžadovat i odbornou asistenci při setkání (v praxi je tedy nutné zajistit neutrální místo, kde se mohou biologičtí rodiče s dítětem setkat, může jít o místnost na OSPOD nebo v rámci doprovázející organizace, měl by být přítomen pracovník OSPOD nebo doprovázející organizace, který by měl pomoci všem stranám tuto situaci zvládnout, jak uvádí Zákon 401/2012 Sb., §47a, odst. 2e); h).

4 Systém náhradní rodinné péče v zahraničí

V této kapitole si představíme několik zahraničních systémů náhradní rodinné péče.

Ve většině evropských zemí byl systém náhradní rodinné péče propracováván už od 70. let minulého století, a postupně se odborníci shodovali v jedné věci – ústavní výchova dětem nesvědčí a je třeba hledat náhradní řešení. Tento trend se šířil nejprve v západní Evropě, po roce 1990 začal pronikat i do postsocialistických zemí. Proces deinstitucionalizace jde ovšem pomalu a od mnohých evropských států se ještě můžeme mnohému naučit.

Tato problematika úzce souvisí s otázkou ochrany dítěte v jednotlivých zemích. Obecně bychom mohli rozdělit přístup v jednotlivých zemích do dvou hlavních proudů, jak uvádí

Adriana Sychrová z Univerzity Pardubice ve svém článku Pohledy na praxi zahraničních systémů péče o ohrožené děti:

- a) **Systém ochrany dítěte** – uplatňují především anglofonní (Velká Británie, USA, Kanada). V tomto systému je na dítě pohlíženo jako na nezávislou osobu s právem na ochranu, a to i před jeho rodiči. Sociální pracovníci zde hrají velkou roli, intervence je směřována na vztah rodiče a dítěte, orientuje se na řešení problémů v rodičovství
- b) **Systém podpory rodiny** - najdeme ve Francii, Nizozemí, Německu, Itálii či Španělsku a ve skandinávských zemích. Odborníci se při intervenci zaměřují na celou rodinu, cílem je „dostat“ rodinu do systému služeb dobrovolně a nemusel do procesu nápravy vstupovat soud (Sychrová, 2011). "

4.1 Slovensko

Vzhledem k tomu, že až do konce roku 1992 jsme měli v rámci Československé federativní republiky stejnou legislativu, mohlo by se zdát, že ani po rozdělení našich států, se systém na Slovensku nebude příliš měnit.

Opak byl ale pravdou, a přestože má systém náhradní rodinné péče v obou zemích společné kořeny, dnes bychom zde našli významné rozdíly.

V roce 1997 došlo na Slovensku ke sjednocení systému péče o ohrožené děti a ze třech ministerstev, které spravovaly tuto oblast v minulosti (ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo školství a ministerstvo zdravotnictví), přešla celá agenda pod ministerstvo práce a sociálních věcí. Jednalo se o kojenecké ústavy, dětské domovy a organizaci náhradní rodinné péče a péče o těžce postižené děti.

Koncem 90. let byla snaha změnit strukturu fungování domovů a přetvořit je v dětské domovy rodinného typu. Už v roce 1993 se ale objevila v zákoně 279/1993 zmínka o tom, že je možné náhradní rodinnou péči zajistit nejen v rámci dětského domova, ale i že „...*zariadenia náhradnej výchovy si môžu zriadiť sieť rodín, ktoré profesionálne vykonávajú náhradnú výchovu, a sieť samostatných výchovných skupín ako svoje organizačné súčasti (Zákon 279/1993 o školských zariadeniach)*“.

V praxi to znamenalo, že mezi standardními zaměstnanci dětského domova, kteří pracovali s dětmi, by mohli být i profesionální pěstouni, kteří by pečovali o děti ve svém domově. Takové rodiny ovšem vznikly až v letech 1995 – 1999 (*Bubleová a kol., 20002*). Zpočátku byly potíže se získáváním takových rodin, které by se rozhodly přijímat děti do péče, a zároveň být zaměstnanci dětského domova. Naráželo se jednak na stránku finanční, tak na schopnost zajišťovat profesionálním pěstounům potřebný servis. Docházelo také k nedorozuměním mezi zaměstnavatelem (dětský domov) a zaměstnanci (profesionální rodiče), kdy se ředitelé dětských domovů měli představu, že budou do profesionálních rodin umisťovat především problematické děti, které potřebují individualizovaný přístup.

Postupem času se ale tato situace zlepšila a dnes najdeme na Slovensku funkční systém, který poskytuje dostatek odborné péče všem dětem, které to potřebují.

4.2 Rakousko

V Rakousku už od 60. let minulého století probíhaly diskuze o tom, že není vhodné umisťování dětí do tří let věku do ústavních zařízení, a v té době se začala utvářet pěstounská péče do té podoby, v jaké jí můžeme v Rakousku vidět dnes.

Dá se říci, že pěstounskou péčí můžeme rozdělit na tři typy, vedle klasické dlouhodobé PP, kterou známe i u nás, je zde ještě krizová pěstounská péče a krátkodobá pěstounská péče.

Pěstouni musí absolvovat povinnou přípravu, a pokud v přípravě uspějí, jsou zařazeni do evidence a čekají na přijetí dítěte.

- a) Krizová pěstounská péče – využívá se pro případy, kdy je nutné dítě umístit do náhradní péče okamžitě (funguje na podobné bázi jako naše ZDVOP) – cílem je, aby ani na krátkou dobu nemuselo být dítě umístěné do ústavní péče. Tento typ péče trvá max. 3 měsíce, využívá se především v situacích, kdy dítě potřebuje strávit krátký čas mimo svou rodinu (hospitalizace rodiče, rozvod rodičů, špatné bytové podmínky). Péče má trvat po dobu nezbytně nutnou, než se situace v rodině stabilizuje. Najdeme zde dva typy pěstounů – jeden z nich tvoří krátkodobí pěstouni, kteří jsou už prověřeni a jsou ochotni dítě do tohoto typu péče přijmout a druhý typ bychom mohli nazvat rodinnými pedagogy, kteří se specializují na děti s určitými potížemi.

- b) Krátkodobá pěstounská péče – funguje podobně jako krizová PP, ale může trvat až rok. Cílem je, aby se dítě mohlo vrátit do své původní rodiny, takže pěstouni pečují o dítě a úřad pro mládež se snaží pracovat s původní rodinou dítěte.
- c) Dlouhodobá pěstounská péče – je poskytována dětem, u kterých se nepředpokládá návrat do původní rodiny a očekává se, že se dítě stane právoplatným členem své nové rodiny (na rozdíl od krátkodobé, kde je větší citové přilnutí k pěstounům nežádoucí).

Nalezneme zde také typické SOS dětské vesničky (tento koncept vznikl právě v Rakousku), je velmi rozšířená a funguje na bázi matka a sourozenci, dům a vesnice (*Horálková, 2012*).

4.3 Velká Británie

Velkou Británii bychom mohli označit za průkopníka deinstitucionalizace v oblasti náhradní rodinné péče. Jak uvádí Olga Šmídová – Matoušová (*in: Bubleová, 2012*), socioložka fakulty humanitních studií UK V Praze, v padesátých a šedesátých letech žilo v ústavech výrazně více dětí než v pěstounských rodinách, často šlo o nemanželské děti, které byly do ústavní péče odloženy. V dnešní době (rok 2010) bylo v ústavních zařízeních pouze 12% dětí, které žijí mimo vlastní rodinu.

Británie se vyznačuje tím, že v první řadě zohledňuje potřeby dítěte a jeho rodiny a snahou je vždy vyjít těmto potřebám maximálně vstříc tak, aby zůstala zachována bezpečnost dítěte. Po dobu umístění dítěte do pěstounské péče je snaha umožnit dítěti kontakt s jeho rodinou, a biologická rodina je také přizvána k rozhodování o dalším osudu dítěte.

Velká Británie má velmi propracovaný systém náhradní péče, od několika typů institucionální péče po nejrozličnější typy rodinné péče.

Institucionální typ péče představují v Británii rezidenční zařízení – dětské domovy, hotely a komunitní byty.

Co se týče pěstounské péče, mohli bychom ji dělit dle délky na

- a) **krátkodobou pěstounskou péčí** – ta by měla sloužit jako podpora rodiny v případě, krizové situace nebo potřeby odlehčení a odpočinku, nebo jako přechodné řešení do doby než se rozhodne o dalším postupu ohledně umístění dítěte (do dlouhodobé

pěstounské péče, popř. návrat do původní rodiny). Je možno ji využít jako terapeutickou podporu pro děti a mládež se specifickými potřebami.

- b) **střednědobou pěstounskou péčí** – můžeme ji označit za nejčastější formu pěstounské péče s trváním od 7 týdnů do dvou let. Po tuto dobu má původní rodina čas na řešení vlastních potíží a přípravu na návrat dítěte zpět do rodiny. Stává se však, že tato forma péče se mění na dlouhodobou nebo trvalou a dítě v pěstounské rodině zůstává dále.
- c) **dlouhodobou pěstounskou péčí** – je řešení pro ty děti, u kterých je nepravděpodobný návrat do původní rodiny a zároveň je není možné adoptovat. Cílem je vytvořit dítěti stabilní prostředí, kde může bezpečně vyrůstat, vytvářet pevné vztahy v pěstounské rodině i mimo ni (*Bubleová a kol., 2002*).

Dále najdeme v britském systému „**pěstounskou péči příbuzných či přátel**“, což v praxi znamená, že si do pěstounské péče bere dítě příbuzný rodiny (nejčastěji prarodiče) nebo také rodinný přítel či známý. Meziročně se počet pěstounských příbuzenských rodin zvyšuje. Odborníci poukazují na vhodnost této péče především z důvodu její stability a dlouhodobosti. Potíží může ale být vyšší věk pěstounů (především u prarodičů), který ztěžuje péči o děti, které mají specifické potřeby nebo výchovné problémy.

Privátní pěstounská péče je ojedinělý institut, kdy se sami biologičtí rodiče domlouvají s pěstouny na umístění dítěte do náhradní rodiny na dobu delší než 28 dnů. Úřady i tento typ péče monitorují, ale rodiče si mohou pěstounskou rodinu vybrat, a zároveň po dobu umístění dítěte u pěstounů platí příspěvek na potřeby dítěte.

Ve Velké Británii je samozřejmě pamatováno i na děti a mládež se závažnými výchovnými problémy, které nemohou být umístěny v běžné pěstounské rodině, takže jsou pro ně připraveny rodiny se speciálním vzděláním a přípravou. Mluvíme tak o tzv. **nápravné pěstounské péči**, která je tím pádem vhodnou alternativou k péči v nápravných a výchovných institucích.

Pro úplnost musíme zmínit také **pěstounskou péči o děti osob hledajících azyl**, která je zaměřena především na rozvoj jazykových dovedností a kulturních kompetencí, aby mohly být děti azylantů na stejné úrovni jako britské děti a mohly se vzdělávat v běžných školách a zapojit se do každodenního života s plným porozuměním (*Bubleová a kol., 2012*).

Pěstouni jsou vybíráni prostřednictvím nezávislých agentur, které je zároveň školí a zajišťují podporu pěstounské rodiny.

4.4 Francie

Ve Francii sahají počátky systematické péče o děti bez rodičů do 17. století, když vznikl v Paříži „Dobročinný spolek na ochranu nalezených dětí“ (Klenorová, 2014). Za Velké francouzské revoluce byla uzákoněna povinnost pečovat o opuštěné děti a tuto péči už nezajišťovala pouze církev a její organizace, ale především stát v rámci sociální politiky. V dnešní době spadá problematika náhradní rodinné péče pod oddělení ochrany dítěte v rámci departmentu – v našem pojetí kraj. Oddělení ochrany dítěte se dělí na část administrativní a soudní. Administrativní část spolupracuje s neziskovými organizacemi, je zaměřena na sanaci rodiny, vyplácí sociální dávky.

V soudní části je klíčový soudce dětí, který má na starosti zdraví, bezpečnost a morálku dítěte a v případě ohrožení výše uvedeného, nebo když je výchova a výuka dítěte nedostačující.

Podobně jako u nás, soudce určuje opatření na ochranu dítěte - v případě, že je v ohrožení, stanovuje délku a konec těchto opatření; délka trvání opatření je však maximálně 2 roky. Poté musí být případ dítěte znovu podrobně přezkoumán. Soudní ochrana dítěte nastupuje až ve chvíli, kdy jsou vyčerpány všechny další prostředky (sociální a administrativní intervence).

Soud může v rámci ochrany dítěte nařídit:

- a) **výchovnou asistenci v otevřeném prostředí** – dítě zůstává ve svém prostředí a do rodiny dochází zaměstnanec krajského úřadu nebo pověřené neziskové organizace, který na dítě dohlíží a podává zprávu o aktuální situaci dítěte dětskému soudci.
- b) **umístění** – dítě je odejmuto z rodinného prostředí a je svěřeno do péče buď druhé rodiče, blízké osobě, sociální službě nebo specializovanému odboru (a v rámci toho pak do profesionální pěstounské péče).

Ve Francii stejně jako u nás existuje statut pěstounské péče na přechodnou dobu, tzv. profesionální pěstounská péče. Je poskytována dětem, které potřebují po přechodnou dobu opustit svou biologickou rodinu. Dítě je umístěno do rodiny profesionálního pěstouna, kde se stává součástí domácnosti se vším všudy. Pěstoun, který je nazýván rodinným asistentem, se stará o děti od 0 do 21 let. Péče probíhá nepřetržitě.

Vedle rodinného asistenta funguje ještě mateřský asistent, který pomáhá s péčí o nezletilé děti, např. z důvodu pracovního vytížení rodičů. Tato péče se odehrává přes den.

Pěstouni musí procházet vstupním třítahodinovým školením, dostanou pěstounskou licenci, kterou musí každých pět let obnovovat. Je členem multidisciplinárního týmu a jeho zájmem má být na prvním místě zájem dítěte.

Ve Francii je systém nastaven tak, že prioritou je návrat dítěte do biologické rodiny. Cílem je pomoci všem zúčastněným subjektům, aby se důvod odebrání dítěte z rodiny co nejdříve vyřešil. Pokud se dítě nemůže do biologické rodiny vrátit, je zajištěn jeho pravidelný kontakt s původní rodinou a je mu věnovaná odborná péče, aby nastalou situaci dobře zvládlo.

Kromě umístění dítěte do pěstounské péče je samozřejmě také možnost adopce. Profesionální pěstouni jsou za svou práci finančně ohodnoceni (*Klenorová, 2014*).

4.5 Norsko

V Norsku panuje základní jednotný systém náhradní rodinné péče, liší ale v detailech podle územních regionů.

V zemi funguje síť profesionálních pěstounů, kteří se starají o děti dlouhodobě a skupina pěstounů na přechodnou dobu, kteří jsou k dispozici pro děti, které jsou odebrány z rodiny, jako okamžité zázemí, které může trvat až jeden rok.

Pokud je dítě umístěno do pěstounské péče, má nárok se minimálně dvakrát za rok setkat na neutrálním místě se svou biologickou rodinou. O setkání rozhoduje soud, hlavním kritériem je, zda při setkávání dítě netrpí.

Dále je možnost umístit dítě v internátních institucích, které jsou zřizovány především pro dospívající děti, které musí opustit vlastní rodinu a mohla by pro ně být obtížná adaptace v pěstounské rodině. Děti si mohou vybrat, kterou variantu zvolí, zařízení fungují podobně jako vysokoškolské koleje (děti mají samostatný pokoj se sociálním zařízením a společně sdílejí ostatní prostory). Cílem ovšem zůstává umístit co nejvíce dětí do rodin.

V praxi úřad pro ochranu dětí postupuje tak, že pokud shledá situaci konkrétního dítěte natolik vážnou, že je dítě ohroženo pobytem v biologické rodině, úřad dává podnět soudu a ten dále rozhoduje o osudu dítěte.

První fázi nápravného procesu tráví dítě obvykle v „akutním domově“, což je v podstatě pěstounská rodina na přechodnou dobu. Pak se může dítě vrátit do původní rodiny, nebo se hledá další řešení. V první řadě se hledá v příbuzenstvu někdo, kdo by byl schopen se o dítě postarat, pokud takovou osobu pracovníci úřadu nenaleznou, jedná se o umístění dítěte do adoptivní rodiny nebo k profesionálním pěstounům.

Profesionální pěstouni jsou absolventy odborné přípravy a čtyřikrát za rok mají doma návštěvu pracovníka úřadu. Jejich práce je honorována průměrným norským platem. Dítě v pěstounské péči má, kromě toho, svého „klíčového pracovníka“, se kterým může konzultovat různé situace, které řeší a který by mu měl být oporou (*Chlubnová, 2012*).

4.6 Dánsko

V Dánsku funguje systém podobný tomu norskému, tzv. skandinávský model.

V zemi se, postupem času (od 70. let minulého století), ustoupilo od institucionální péče a klasické dětské domovy se změnilly na zařízení s menším počtem dětí (cca 12). V současné době jsou děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, umisťovány především do pěstounských rodin. V minulosti sociální úřad vybíral osoby, které nebyly s dítětem v žádném příbuzenském vztahu, v současné legislativě se od této praxe upustilo s ohledem na to, že je třeba udržovat odpovědnost rodičů, širšího příbuzenstva a komunity v okolí rodiny (*Bubleová a kol., 2012*). Proto mají zákonní zástupci právo rozhodovat o poskytování služby, pouze v případě, že je dítě v zásadním ohrožení, je možné odejmout ho z rodiny bez jejího souhlasu. Tento případ však nastává pouze výjimečně.

Na druhé straně se však dánské úřady potýkají s častým problémem, že zákonní zástupci rozhodnou o přerušení nebo změně typu péče o dítě (pěstounská rodina, internátní zařízení). Tento fakt vede k tomu, že některé děti v průběhu let, které strávily v náhradní rodinné péči, změnilly několikrát prostředí (jak rodiny, tak instituce), což se nepříznivě podepsalo na jejich vývoji (*Paleček: in Bubleová a kol., 2012*). Tento problém dánské úřady řeší, jedná se však o případné systémové řešení, které vyžaduje delší diskuzi a patřičné zvážení všech kladů a záporů.

Stejně jako v Norsku, mají starší děti (teenageři do 18 let a mládež 19 – 23 let) možnost využít samostatné internátní bydlení pod dohledem mentora. Kromě toho jsou zde ještě tzv. dětské domovy a sociopedagogické domovy. Jsou využívány spíše sporadicky, bývá v nich kolem 5 – 12 dětí a jsou zaměřeny na určité skupiny klientů (batolata, problémoví teenageři apod.)

V současnosti je kladen důraz na preventivní péči o biologickou rodinu, stejně tak jako na pečlivý výběr potenciálních pěstounů.

Pěstouni pobírají plat, který odpovídá běžnému průměrnému platu v Dánsku, výše finanční odměny je však přímo úměrná tomu, jak náročná je péče o konkrétní dítě. Bohužel to však vede někdy k tomu, že pěstounská rodina nadhodnocuje náročnost péče o dítě a sociální úřad jí zase podhodnocuje.

V Dánsku je velmi nízký počet adopcí, především kvůli velmi přísným podmínkám pro adoptivní rodiče. Jak uvádí sociolog Jan Paleček: „...v roce 2009 byl změněn zákon o adopci. Nyní je možné nabídnout dítě k adopci bez souhlasu rodičů – hlavně pokud je mladší 1 roku nebo když je mu méně než 3 roky a vyvinulo si úzký vztah s náhradními rodiči. Současně musí být prokázáno, že rodiče nebudou nikdy schopni o dítě pečovat a že nebudou schopni vystupovat ve vztahu k dítěti v pozitivní roli (Paleček: in Bubleová a kol., 2012).“

Nyní by tedy mělo být možné dítě adoptovat zvláště v případě, kdy od začátku biologická rodina nefunguje, a zároveň jsou zde náhradní rodiče, kteří jsou ochotní péči dítěti poskytovat trvale.

4.7 Bulharsko

Bulharsko se stejně, jako většina zemí bývalého východního bloku, muselo po roce 1989 vyrovnávat s mnoha změnami, a systém péče o děti, které žijí mimo rodinu, byl těmito změnami také zasažen. Hlavním problémem Bulharska byl velký počet dětí do 3 let, které byly umístěny v ústavní péči. Podle zprávy Eurochild z roku 2010 (www.eurochild.com)¹ jich bylo v roce 2009 1416, což jednoznačně porušuje pokyny Organizace spojených národů (OSN) pro

¹ Eurochild sdružuje nejružnější evropské organizace, kteří se zabývají prosazováním práv dětí a mladistvých.

Alternativní péči o děti (zde je uvedeno, že náhradní péče o děti do tří let by měla být poskytována na rodinné bázi (www.unicef.com)).

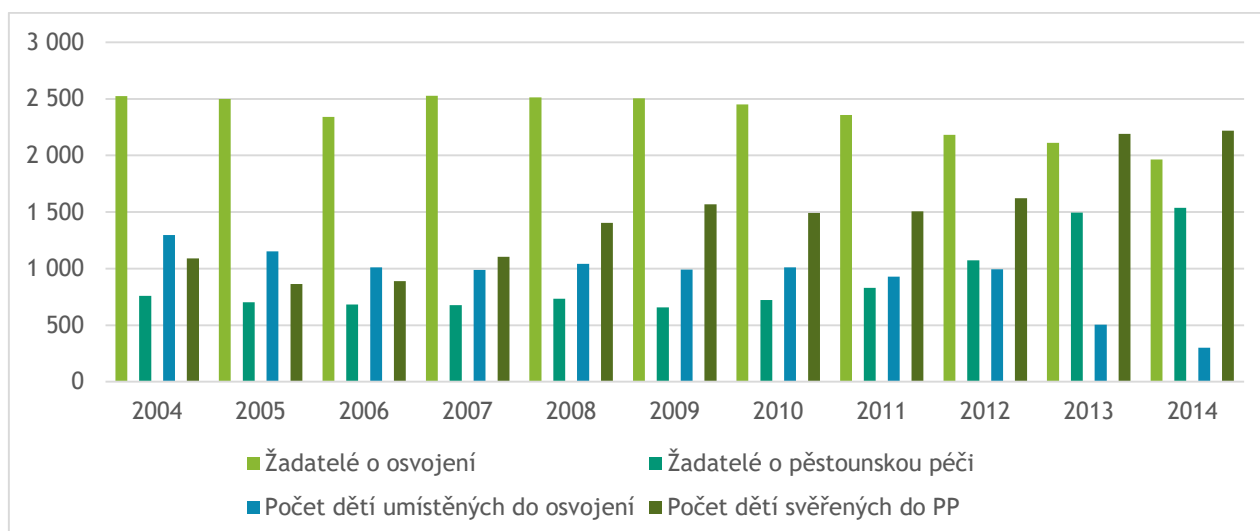
Přestože vláda přijala už v roce 2008 (rok po vstupu země do EU) Národní strategii pro dítě 2008 – 2018, teprve v roce 2010 započal proces deinstitucionalizace v rámci péče o děti. V letech 2011 – 2012 vznikala zařízení, která pracují na komunitní bázi a měla za úkol poskytnout pobytové služby rodinného typu, a zároveň podpořit práci s dětmi žijícími na ulici, s dětmi se zdravotním postižením apod. Přesto ale došlo k minimálnímu poklesu dětí v ústavní péči. Proto je nyní v Bulharsku realizováno několik projektů, které jsou orientovány např. na zařízení rodinného typu pro děti a mladistvé se zdravotním postižením, kde jsou mj. zřizovány školy, rehabilitační centra, stacionáře (nejedná se ale o klasické ústavy s menším počtem dětí, ale o snahu vytvořit komplexní systém služeb tak, aby odpovídal reálnému životu). Další projekty se věnují péči o děti raného věku, kde je také snaha o deinstitucionalizaci, anebo zefektivňování pěstounské péče tak, aby se stala adekvátní alternativou pro ústavní péči.

Stejně jako u nás, v Bulharsku narážejí na fakt, že se stávající pracovníci ústavních zařízení obávají, zda systém unese zvýšení počtu pěstounských rodin a zda může pěstounská péče fungovat jako rovnocenný partner pro umístění dítěte do ústavu. Dalším problémem, se kterým se Bulharsko dlouhodobě potýká, je nedostatečná práce s rodinami dětí – je málo sociálních pracovníků, a ti stávající nemají kapacitu (*Pasáková, Šalátová, Rudolfová, 2013*).

5 Pěstounská péče v České republice

Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče vedle adopce (osvojení), poručnictví a pěstounské péče na přechodnou dobu. Je specifická tím, že přestože se pěstouni o dítě starají ve zcela běžném režimu (zajišťují materiální zabezpečení, vzdělávání, zájmové činnosti apod.), nejsou obvykle zákonnými zástupci dítěte a práva biologické rodiny zcela nezanikají.

Zatímco počet žadatelů o osvojení je v posledních deseti letech v podstatě stejný (v rozmezí 1 964 - 2 528 zájemců o osvojení), zájemců o poskytování pěstounské péče je každým rokem více (v roce 2004 bylo 760 žadatelů o PP, v roce 2014 jich MPSV evidovalo 1 538), viz graf.

Zdroj dat: Statistické ročenky MPSV 2004 – 2014 (www.mpsv.cz)

Z uvedených dat je patrné, že se snižuje počet dětí, které jsou právně volné, a tudíž jsou vhodné pro osvojení, zatímco dětí, které právně volné nejsou a mohou být tak umístěny v rámci náhradní rodinné péče pouze v pěstounské péči, rok od roku přibývá.

To klade zvýšené nároky na pěstouny, kteří se čím dál tím častěji „potýkají“ se skutečností, že je ve hře biologická rodina jejich přijatých dětí. V praxi to znamená, že se biologičtí rodiče s dětmi vídají nebo si je mohou brát na nějaký časově omezený úsek, popř. se biologická rodina připravuje na návrat dětí do původního prostředí (např. po dlouhém výkonu trestu odnětí svobody, po ukončení odvykací léčby v případech závislosti apod.).

Nedá se tedy v žádném případě říci, že pěstounská péče je alternativa k osvojení, kde se dostaneme k dítěti dříve, jak se někteří lidé domnívají. Osvojení znamená, že se osvojitelé stávají právně rodiči dítěte, jsou zapsáni do rodného listu a pokud sami nechtějí, nemusí se dále minulostí svého dítěte zabývat (přestože reálně se tomu stejně nevyhnou). Na rozdíl od nich, pěstouni jsou s minulostí dětí konfrontováni výrazně častěji, především kvůli stále figurujícím biologickým rodičům.

Dlouhodobá pěstounská péče je institut, který velmi potřebujeme. Právě ona je zárukou toho, že děti nebudou vyrůstat v ústavní péči, ale v rodinách.

5.1 Legislativa pěstounské péče

Pěstounská péče je, v rámci náhradní rodinné péče, zakotvena v Občanském zákoníku 89/2012 Sb., (což je změna oproti předešlým rokům, kdy se pěstounskou péčí zabýval zákon o rodině 94/1963 Sb.).

Dle zákona je pěstounství forma náhradní péče, když nemůže o dítě pečovat ani jeden z rodičů ani poručník. O svěření dítěte do péče pěstouna rozhoduje soud, který také v průběhu trvání pěstounské péče může podobu péče upravovat (např. četnost styku s původní rodinou apod.).

I po svěření dítěte do pěstounské péče, trvají rodičovská práva a povinnosti biologických rodičů, pokud soud nestanoví jinak. Rozhodovat o běžných věcech mohou pěstouni, měli by ale zachovat práva původních rodičů na informace o dítěti. V odůvodněných případech však může soud rozhodnout o zbavení rodičovských práv biologických rodičů.

Po dobu trvání pěstounské péče nezaniká biologickým rodičům vyživovací povinnost – výši výživného stanovuje rodičům soud s ohledem na jejich možnosti.

Pěstounem se může stát osoba, která poskytuje záruky dobré péče, s bydlištěm na území České republiky, a zároveň to musí být osoba, která je schopná udržovat vztahy s biologickou rodinou dítěte a bude se o dítě řádně starat.

Pěstounská péče zaniká nejpozději, když dítě do ní svěřené nabude plné svéprávnosti, resp. zletilosti (*Zákon 89/2012 Sb., §953 - §970*)

5.2 Financování pěstounské péče

Novela zákona 401/2012 Sb. přinesla změnu i ve financování pěstounské péče. Došlo k více jak zdvojnásobení odměny pěstouna, který pečuje o jedno nebo dvě zdravé děti. Dávky na děti se zdravotním postižením nebo více jak tři děti zůstaly v podstatě stejné. V následující tabulce přinášíme přehled jednotlivých částek, které dlouhodobí pěstouni mohou obdržet.

DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	
Příspěvek při převzetí dítěte do péče	
Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte v Kč
do 6 let	8 000

6 - 12 let	9 000			
12 - 18 let	10 000			
Odměna pěstouna/kalendářní měsíc				
Počet dětí v PP	Odměna pěstouna v Kč			
1 dítě	8 000			
2 děti	12 000			
3 děti	20 000			
1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II. (středně těžká závislost) nebo ve stupni III. (těžká závislost) nebo ve stupni IV. (úplná závislost),	20 000			
každé další dítě	4 000			
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte/kalendářní měsíc/v Kč				
dítě do 6 let	4 500			
dítě od 6 do 12 let	5 550			
dítě od 12 do 18 let	6 350			
dítě od 18 do 26 let	6 600			
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, kterou jsou osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby				
	1. stupeň	2. stupeň	3. stupeň	4. stupeň
Dítě do 6 let	4 650	5 550	5 900	6 400
Dítě od 6 do 12 let	5 650	6 800	7 250	7 850
Dítě od 12 do 18 let	6 450	7 800	8 300	8 700
Dítě od 18 do 26 let	6 750	8 100	8 600	9000
Příspěvek při ukončení pěstounské péče				
fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte	25 000			

Zdroj dat: MPSV, 1. 1. 2013

Odměna pěstouna je částka, která je určena pěstounovi každý měsíc od chvíle, kdy mu bylo soudem přiděleno dítě do péče až do chvíle, když pěstounská péče skončí, tzn. nejpozději dnem dovršení osmnáctého roku věku dítěte, resp. do chvíle, dokud má dítě v péči nárok na příspěvek na úhradu potřeb (nejdéle do věku 26 let svěřeného dítěte).

Částka určená na úhradu potřeb dítěte, je určená pro dítě, které má pěstoun svěřené do péče a na výdaje s ním spojené, hospodaří s ní pěstoun a je zodpovědný za správné hospodaření s penězi. Pokud ale jde o osobu, která je nezaopatřené dítě dle Zákona o státní sociální podpoře 117/1995 Sb. §19, náleží jí dávka na úhradu potřeb až do dvaceti šesti let věku.

Príspevek při převzetí dítěte dostává pečující osoba a slouží k zajištění potřeb dítěte, které vznikají s příchodem do rodiny (www.mpsv.cz).

5.3 Kritéria výběru dlouhodobých pěstounů

Dlouhodobým pěstounem se může stát každý, kdo splní zákonem dané podmínky. Tyto podmínky teď nově vymezuje Občanský zákoník (§958 – §962) a zákon o sociálně právní ochraně dětí (§ 20 - §22), jedná se o

- a) trvalé bydliště na území České republiky
- b) schopnost poskytnout dítěti řádnou péči
- c) musí souhlasit se svěřením dítěte do pěstounské péče
- d) absolvovat zákonem danou přípravu žadatelů o pěstounskou péči

V rámci povinné přípravy žadatelů o pěstounskou péči se prověřuje zdravotní stav žadatelů (neměl by být takový, aby zásadním způsobem omezoval jejich schopnost pečovat o svěřené dítě), zjišťují se také ekonomické a sociální poměry, stav v rejstříku trestů. Toto prověřování spadá do pravomocí obecního úřadu s rozšířenou působností.

Dále žadatelé podstupují psychologické vyšetření u psychologa krajského úřadu, který zjišťuje charakteristiku osobnosti, psychický stav (zda celkový stav duševní i tělesný nebrání péči o dítě z dlouhodobého hlediska). Psycholog se také zabývá motivací, která vede žadatele k žádosti o svěřením dítěte do péče. Vedou se také rozhovory s dětmi, které už v rodině žadatele jsou, aby byla posouzena jejich schopnost přijmout do rodiny nové dítě, zjišťuje se také stabilita svazku v případě, že jde o žadatele, kteří žijí partnerském, resp. manželském svazku (*Bubleová a kol., 2014*).

5.4 Vztahy s biologickou rodinou dítěte umístěného v pěstounské péči

Každé dítě má svou biologickou matku i biologického otce, i když přišlo na svět za různých okolností nebo své rodiče nikdy nepoznalo. Děti, které nemají to štěstí, že by mohly vyrůstat ve své vlastní rodině, se mohou stát dětmi přijatými/osvojenými. Děti, které se ocitnou v rodině, která si je vybrala, protože jsou to právě ony.

Mezi nejčastější „fámy“, které jsou o pěstounské péči rozšířené, patří bezesporu ta, že když si pěstouni odvezou děti z dětského domova nebo jiného zařízení domů, už se s nimi biologičtí rodiče nebudou setkávat.

Jak jsme již uvedli v kapitole o legislativě týkající se pěstounské péče, i děti v pěstounské péči mají právo stýkat se se svou biologickou rodinou. Četnost tohoto styku a jeho formu určuje soud. Mnoho lidí, a i samotných pěstounů, se kontaktu dítěte s biologickou rodinou velmi obává, často oprávněně, často ale jde o zbytečné obavy. Naopak, zabránovat dětem v kontaktu s jejich původní rodinou, popřípadě negativně komentovat rodinu dětí, patří mezi základní chyby, kterých se mohou pěstouni dopustit.

I když pěstouni své přijaté dítě milují, musí pamatovat na to, že někde na světě mohou být i další lidé, kterým záleží na tom stejném dítěti. Jak uvádí Dagmar Zezulová (2012): „*Naprostá většina dětí, které vyrůstají v osvojitelských či pěstounských rodinách, má alespoň jednoho žijícího biologického rodiče. Důvody, proč tyto děti nemohou vyrůstat ve své původní rodině, jsou velmi různé. Nejčastěji se jedná o rodiče se špatných psycho - sociálním zázemím, mnohdy sami vyrůstali v ústavní péči či dysfunkční rodině. Mohou být nemocní, ve výkonu trestu nebo trpět různými závislostmi (...), ale rodičovství biologických rodičů našich dětí neskončilo, ono stále trvá a je pro děti velmi důležité. Jejich role v životě dítěte je jiná než naše (pěstounů, pozn. autorky), ale nikam nezmizela. I biologičtí rodiče velmi výrazně formují osobnost našeho dítěte, takže ten konečný výsledek je vždy výsledkem naší vzájemné spolupráce, která probíhá paralelně. Může být více či méně intenzivní, ale i když se v jednotlivých případech podíl vlivu jedné či druhé strany individuálně liší, nikdy není nulový. Roli biologických rodičů totiž nahradit nelze, lze ji jen převzít a rozvinout.*“

Najít tedy rovnováhu mezi tím nejlepším pro dítě a právy biologických rodičů i dítěte samotného, je často velmi náročné a klade na pěstouny velké nároky ohledně jejich schopnosti empatie, komunikačních dovedností a vlastního sebepřijetí.

Kromě rodičů nesmíme zapomínat, že přijaté děti mají obvykle ještě další příbuzné, např. sourozence. Sourozenci mohou být např. v jiné pěstounské rodině nebo v ústavním zařízení (stává se to především u velkých sourozeneckých skupin, u kterých není velký pravděpodobnost návratu do biologické rodiny). Pokud se děti znají a mají společné vzpomínky a zážitky, je dobré tento kontakt udržovat (Kubíčková, 2011). Vždy je vhodné se o tomto kroku poradit se s odborníkem, stejně jako v případě kontaktu s biologickými rodiči, aby byla zajištěna co největší bezpečí a komfort především pro přijaté děti.

Pěstouni se často cítí nejistě v souvislosti s tím, že se budou jejich přijaté děti vídat se svými biologickými rodiči nebo sourozenci. Domnívají se totiž, že když budou mít přijaté děti informace o tom, jací jejich příbuzní jsou, budou se s nimi ztotožňovat nebo budou toužit po návratu do své původní rodiny. Může se to stát, ale neznamená to selhání pěstounů. Jak zmiňuje Dagmar Zezulová (2012), lékařka a pěstounka čtyř dětí, děti, které si svou původní rodinu pamatují a zažily tam něco nepříjemného, se většinou vrátit netouží. To ale neznamená, že by neměly touhu se po letech se svými biologickými rodiči setkat. Je dobré dětem ponechat svobodu a myslet na to, že úkolem pěstounských rodičů je, provést děti určitým obdobím života, a ve vhodný čas je nechat odejít, pokud ony samy chtějí. Je důležité vést děti k tomu, aby odpustily svým vlastním rodičům nesprávné chování nebo to, že je opustili. A zároveň pamatovat na všechny hezké chvíle, které společně zažili.

V každém případě je tedy jisté, že se většina pěstounských rodin kontaktu s biologickou rodinou nevyhne. V současném systému, kdy každá pěstounská rodina musí mít svou doprovázející organizaci nebo pověřenou osobu, je možné požádat o pomoc právě odborníky, kteří by měli být připraveni pomoci pěstounům právě při kontaktu s původní rodinou – buď formou asistovaného styku, nebo alespoň neutrálním místem pro společná setkání. Kontakt s původní rodinou nemusí být vždy snadný, v některých případech neprobíhá v podstatě vůbec, ale jsou i pozitivní příklady toho, jak může kontakt s biologickou rodinou probíhat.

Přinášíme zde dva příběhy pěstounských rodin, které ilustrují možnosti styku dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou.

„Kristýnku a Markétku jsme dostali do pěstounské péče, když jim bylo sedm a pět let“, popisuje pěstounka B. L. „Jejich matka nastoupila do výkonu trestu a otec nebyl schopný se o děti samostatně starat. Nicméně nám soud určil, že každé dva týdny budou děti a víkend u otce, aby nedošlo k přetrhání vazeb v rodině, protože se výhledově počítalo s tím, že by se děti do rodiny vrátily. Holky se na jednu stranu těšily, na druhou stranu, poté, co se během jejich návštěvy

otec několikrát opil, se bály, že bude vyvádět. Na sociálce jsme o tom jednali, ale oni nám opakovali, že to musíme zvládnout, že to bude dobré. Probíhalo to tak, že holky odcházely v pátek odpoledne od nás v čistém oblečení, nezavšivené a voňavé a vracely se v neděli večer v oblečení špinavém, často jiném, než ve kterém odešly, zavšivené a uplakané. Toto trvalo dlouhé dva roky, pak otec zmizel neznámo kam a matku po čase propustili „na půlku“². Když se matka vrátila domů, řešilo se, kdy se k ní holky vrátí, ony však už od nás nechtěly, a i matka řekla, že se o děti starat pořádně nemůže. Byl tedy nový soud a domluvilo se, že děti budou k matce chodit na víkendy jednou za měsíc a jinak jednou za dva týdny na čtvrtek a pátek. Nebylo to ideální, stalo se, že rodina nás před dětmi očerňovala a říkala jim, že jsme je ukradli atd., ale nějak jsme to zvládli. Dneska je holkám šestnáct a čtrnáct a zvládají to dobře. Jen pro nás to byly perné roky, a pokud bych si mohla vybrat, kontaktu s biologickou rodinou bych se vyhnula.

Druhý případ je sice optimističtější, ale také ukazuje, že kontakt s biologickou rodinou nemusí být, alespoň ze začátku, snadný.

Manželé A. K. a V. K. vypráví: „Fandu jsme si vyhlédli v dětském domově ve vedlejší vesnici. Bylo to v době, když jsme se rozhodli, že by se naše rodina mohla rozrůst o někoho, kdo nemá ten správný domov. Na jedné z procházek s dětmi, které vedly kolem zahrady dětského domova, jsme si všimli malého kluka, který nám mával přes plot a volal na nás. Byl kouzelný a po čase jsme si ho mohli odvézt domů. Hodně jsme se zajímali o to, kdo byli jeho rodiče a proč ho opustili, dozvěděli jsme se jen, že matka byla drogově závislá, porodila ho pod vlivem a od té doby se po ní zem slehla. Začátky nebyly jednoduché, Fanda na tom nebyl moc dobře, ale vytáhli jsme ho až do fáze, že nastoupil do běžné školy a celkem tam prospíval. Někdy krátce po jeho osmých narozeninách si nás pozvala paní z úřadu a sdělila nám, že se Fandova matka objevila a prosila je, aby jí řekli, co se s jejím synem stalo. Po porodu prý ještě pár let brala, pak šla do nějaké komunity a dala se tam dohromady a teď jí tíží, co se stalo s jejím jediným dítětem. Hodně jsme o tom doma diskutovali, jak to Fandovi říct, že se máma objevila, věděl o ní, že byla nemocná a nemohla se o něj starat, dál jsme to nerozebírali a ani on se neptal. Nakonec jsme se rozhodli, že se s jeho mámou potkáme nejdřív sami a zjistíme co a jak. Snažili jsme se nebýt zaujatí, opakovat si, že na tom byla tenkrát fakt špatně, nebyl, kdo by jí pomohl, a že vlastně byla zodpovědná, že ho porodila někde v nemocnici a ne někde v lese. Byli jsme z toho pořádně nervózní, ale vlastně zbytečně. Na setkání do kavárny ve městě přišla malá,

² Podmínečné propuštění po odpykání poloviny trestu dle §88 zákona č. 40/2009 Sb. – trestního zákoníku.

drobná, tmavovlasá žena, která mluvila potichu a neustále klopila oči. Vyprávěla nám, svůj příběh a bylo nám líto – sama vyrostla v děcáku a rodiče si skoro nepamatovala. Domluvili jsme se, že se že Fandovi řekneme, co a jak a podle toho jak zareaguje, podnikneme další kroky. Fanda byl překvapený, ale moc se chtěl s mámou vidět a tak proběhlo první setkání a od té doby to tak běží pravidelně. Fandova maminka sice přestala brát, ale řekla nám na rovinu, že si netroufá se o Fandu starat a že se má u nás asi lépe, než by se měl u ní. A tak ona jezdí k nám a párkrát byl i Fanda u ní. Trvá to už dva roky, a pokud to takhle půjde, nemůžeme si rozhodně stěžovat. Důležité pro nás bylo, že nás v tom sociálka nenechala, ale taky to, že to Fanda zvládl dobře, ani jsme nakonec nepotřebovali nějakého psychologa, ale to je možná spíš výjimečné, že to šlo takhle hladce.“

Už profesor Zdeněk Matějček (2015) v době hlubokého komunismu zaznamenal u dětí z dětských domovů, které vyšetřoval a se kterými měl možnost setkat se ještě v pozdějším věku, velkou potřebu znát své vlastní kořeny.

„...za normálních okolností s námi jde celá spousta svědectví o naší minulosti, naše vlastní vzpomínky, vzpomínky těch, kdo nás vychovávali, kdo nás v našem dětství znali (a sdíleli s námi svůj životní čas), celá alba fotografií, věci v domácnosti, naše dětské knížky, naše hračky, naše dětské oblečení, které někde někdo zachoval, stopy naší činnosti na nábytku, na stěnách, v přírodním okolí. Co hloupostí, co roztomilostí jsme provedli! A tohle všechno je nějak stále přítomno. Je ním to ovšem tak samozřejmé a tak vlastní, že nás ani nenapadne, jak bytostně podstatnou složku našeho života to představuje. U dětí bez rodiny a bez lidí angažovaných na jeho osudu, u dítěte vyrůstajícího v péči odborné, leč neosobní, je tomu jinak. Žije přítomností, budoucnost je zkrácena tak „od neděle do neděle“ – a minulost není!“

Nemůžeme mít tedy přijatým dětem za zlé, že se zajímají o svou minulost, je to zcela přirozené, a bylo by nesmyslné jim chtít utajit, odkud pocházejí a jakou mají historii. I když nemáme mnoho informací, odkud dítě pochází, můžeme pracovat alespoň na tom, aby mělo historii ode dne, kdy přišlo do náhradní rodiny. Mnoho doprovázejících organizací nabízí speciální kurzy v rámci vzdělávání, které se zaměřují na vytváření tzv. Knihy života, která má pomoci při budování přijatých dětí a slouží zároveň jako „kronika“ jejich zážitků, příběhů a vzpomínek (Pokorná a kol., 2012).

5.5 Úskalí klasické (dlouhodobé) pěstounské péče

Přijmout dítě do klasické (dlouhodobé pěstounské péče) je krásné rozhodnutí. Je to rozhodnutí poskytnout trvalý domov někomu, kdo domov nemá, kdo nemůže žít „doma“, kdo je osamělý.

Pěstounská péče s sebou ovšem přináší i mnoho těžkých chvil, jak pěstounům, tak i přijatým dětem.

Je logické, že když se rodina nebo jednotlivec rozhodne přijmout dítě do pěstounské péče, má určitá očekávání, i když se snaží sám sebe přesvědčit, že žádná očekávání nemá.

Velmi dobře to popisuje opět Dagmar Zezulová (2012): „*Pěstouny se obvykle stávají lidé, kteří jsou nadprůměrní v sociálním vnímání, zatímco děti, které přicházejí do náhradních rodin, jsou vlivem ústavního prostředí a ústavní deprivace velmi často nesmírně sebestředné. Jsou to vesměs děti, které život naučil, že se musejí rvát samy za sebe. Také tam určitou roli hraje genetická dispozice a odmítnutí, které tyto děti mají vryté hluboko pod kůží. V pěstounských rodinách tak vzniká prostředí, kde jsou rodiče se srdcem na dlani, kteří více či méně očekávají, že jejich děti budou taky takové, a děti, jež jsou v tomto směru velmi limitované (...) Je potřeba nemyslet si, že děti, které byly vehnány do boje o vlastní přežití, budou najednou smýšlet úplně stejně široce jako my, když jim poskytneme nějaké zázemí. Může se to samozřejmě stát, ale pokud se to podaří, měli bychom to brát spíše jako bonus. Neměli bychom s tím počítat. Trvalo mi to dlouho, než jsem k tomuto poznání došla, a je možné, že kdyby mi tohle někdo říkal na začátku, ani bych to nedokázala pochopit.*“

V pěstounských rodinách může opravdu postupem času docházet k tomu, že budou pěstouni zklamaní ze svých přijatých dětí – ne proto, že by děti nosily špatné známky ze školy, že by zlobily a neuklízely si pokoj, ale proto, že nedokáží opětovat tu lásku, která je do nich vkládaná den co den s obrovským úsilím, a touhou uzdravit v nich všechna zranění minulosti. Místo toho se musí pěstouni často smířovat s tím, že jejich děti nejen, že jim neprojevují lásku a vděčnost, ale často i přímo porušují dohody, sliby, neplní své povinnosti, žijí na úkor svých sourozenců.

Pěstoun K. Z. vypráví příběh z doby, kdy si vzali do pěstounské péče desetiletou Sárku: „*Hrozně jsme se na ní těšili, měli jsme už dva kluky a ona měla být takové to naše sluníčko. Ze začátku to celkem fungovalo, jen jsme si moc přáli, aby Sárinka uměla projevovat svým bratrům, a i nám, že jí na nás záleží, aby nás někdy objala sama od sebe, nejen když to*

iniciujeme my. Jednoho dne jsem šel ale úplně do kolen, protože jsme byli na nějaké oslavě u známých a já vyslechl hovor, který tam Sára vedla s ostatními dětmi. Vykládala jim, že její máma je bohatá a žije v cizině, a my jsme si ji vzali jen proto, že ona nám hodně platí. Je to herečka, a nemůže se o ní starat, ale jednou přijede a odveze se jí k sobě, a koupí jí všechno, co bude chtít... Byl jsem úplně konsternovaný a ani jsem nevěděl, jak to říct manželce. Až postupem času jsme přišli na to, že Sára v děčáku slýchala řeči o tom, že pěstouni si berou děti jen pro peníze, že jinak není důvod, proč si ty parchanty brát. Dalo nám moc práce vysvětlit naší milé Sárince, že jsme si ji vzali proto, že jsme chtěli, ne že nám někdo platil“.

Toto se může zdát jako téměř úsměvná historka oproti situacím, které zažilo už mnoho pěstounů se svými dospívajícími dětmi – krádeže, lhaní, podvody, experimenty s drogami i alkoholem, obtěžování dalších dětí v rodině apod. V každém případě je třeba počítat s tím, že přijetí dítěte do rodiny je náročný proces, jehož výsledek je značně nejistý, I přesto se vyplatí do dětí investovat, byť by to bylo pouze na omezenou dobu.

Dagmar Zezulová (2012) k tomu dodává: „A i kdyby se stalo, že se vaše cesty rozdělí, pořád mějte na paměti, že jste svému dítěti dali velmi mnoho. Všechny vzpomínky, které zůstanou jemu i vám. Jestliže Vám vzpomínky na hezké chvíle, které jsme spoluprožili, prosvětlí některé horší časy života, vnímejte to jako bohatství, jež jste si dali navzájem. Vždyť každý člověk, s nímž jsme spojili svůj život, byť jenom na chvíli, je tu proto, aby nás něčemu naučil.“

5.6 Příběhy dětí z pěstounských rodin

V této části přinášíme tři příběhy (kazuistiky) dětí, které se v průběhu svého života dostaly do pěstounské péče. Jména a další údaje, které by mohli vést k identifikaci jednotlivých osob, byly změněny. Příběhy dětí vyprávěli pěstounští rodiče tak, jak je s dětmi prožili.

Ke každé kazuistice je zpracovaná analýza, kde jsou postihnuty základní principy náhradní rodinné péče (pěstounské péče), se kterými se pěstouni mohou setkat u svých přijatých dětí.

5.6.1 Kazuistika 1 - Barunka

Barunka přišla do pěstounské rodiny téměř ve čtyřech letech, po tragické smrti své biologické matky. Ta zemřela na následky úrazu způsobeného alkoholem. Barunku odvezly sociální

pracovnice do dětského domova a začaly urychleně hledat vhodnou rodinu, kam by mohly děvčátko umístit. Barunka vykazovala znaky psychomotorického opoždění, a zároveň citové deprivace a sociálním pracovním se zdálo, že milující rodina by mohla Barunce pomoci. Barunka neměla žádné příbuzné, lidé v sousedství uváděli, že matka občas mluvila o babičce, která žije někde na západě Čech, ale nic bližšího nevěděli.

V kraji nebyly v tu dobu volné vhodné rodiny (bylo třeba umístit dítě ke zkušeným náhradním rodičům, kteří by uměli pracovat s velkým traumatem, které si s sebou dítě neslo – Barunka byla přítomná smrti své matky, pozn. autora), a tak se pracovnice úřadu obrátili na rodinu, která už dvě děti v pěstounské péči měla – šlo o chlapce a dívku ve věku 10 a 12 let, kromě toho byly v rodině ještě dvě téměř dospělé děti pěstounů.

Pěstouni se, po poradě s dětmi, rozhodli, že Barunku do péče přijmou. Ze začátku se potýkali s mnoha problémy, děvčátko bylo hodně zanedbané, neumělo jíst příborem, pomočovalo se, v noci se často budilo a plakalo. Barunka se ptala po mamince, takže jí pěstouni museli citlivě vysvětlit, že maminka už nežije, ale ona teď má nový domov u nich, a když bude chtít, oni budou její noví tatínek a maminka. A Barunka chtěla. Postupně se dařilo učit Barunku nejrůznější dovednosti a odbourat noční vstávání, vyvstal ale jiný problém. Barunka se velmi úzce navázala na pěstounku a negativně reagovala (plakala, vztekala se, několikrát se i pozvracela), když se pozornost pěstounky zaměřila na kohokoliv jiného, než na Barunku samotnou. Vystupňovalo se to do té míry, že když pěstounka odešla např. na toaletu, Barunka stála za dveřmi a bouchala do nich s pláčem a křikem. Žárlila také na manžela pěstounky, chovala se k němu odmítavě.

Mezitím se podařilo sociálním pracovním rodiny zjistit, že Barunka opravdu má žijící babičku, resp. prababičku, která žije v západních Čechách a při bližším šetření se ukázalo, že by babička o kontakt s pravnučkou stála.

Pěstouni se tedy po čase rozhodli, že babičku spolu s celou rodinou navštíví a mezi nimi a babičkou se vyvinulo pevné přátelství. Protože v pěstounské rodině již prarodiče nežili, stala se tato starší žena novou „babičkou“ pro celou rodinu a nakonec s nimi začala trávit i vánoce a část letních prázdnin.

Pěstouni pak museli řešit Barunčino chování s terapeutem, kterého jim zprostředkovala jejich doprovázející organizace, a po delším čase se podařilo situaci stabilizovat, což bylo nutné i vzhledem k tomu, že se blížil nástup Barunky do školy (i když měla odklad školní docházky).

Podařilo se umístit Barunku do třídy ke zkušené paní učitelce, která měla pochopení pro její potíže (někdy úzkostné chování, potíže s udržením pozornosti, pomalé pracovní tempo).

Barunce je dnes osm let a chodí do druhé třídy v logopedické základní škole, kde je menší počet dětí ve třídě, což Barunce vyhovuje a částečně to řeší její potíže se soustředěním. Stále se navštěvují s Barunčinou prababičkou a pěstouni už, dle svých slov, téměř zapomněli, jak dramatický měla Barunka příchod do jejich rodiny.

5.6.1.1 Analýza případu 1

Příběh Barunky je sice poměrně dramatický, zároveň ale ukazuje, jak je možné takto náhlou a náročnou situaci řešit. Vidíme zde několik pozitivních okamžiků, které v náhradní rodinné péči nastávají, a že v tomto případě bylo zvoleno vhodné řešení vzniklých potíží. Příběh se odehrál v době, kdy v ČR nebyla ještě pěstounská péče na přechodnou dobu tak rozšířena, proto byla Barunka po smrti své matky umístěna na krátký čas do dětského domova, nikoli k pěstounům na přechodnou dobu.

Sociální pracovníce však velmi dobře zhodnotily fakt, že dítěti, které prošlo tak složitou situací, by dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení přinesl jen prohloubení deprivace, a nenechaly se odradit tím, že nebylo snadné najít vhodnou náhradní rodinu. Barunka vyžadovala velmi specifický přístup a bylo velkou výhodou, že pěstouni byli zkušenými rodiči, kteří neměli žádná přehnaná očekávání a postupovali v práci s Barunkou krok za krokem, tím se jim podařilo posunout svou pěstounskou dceru dále ve vývoji.

Další velmi pozitivní příklad v tomto příběhu můžeme vidět v umožnění kontaktu s biologickou prababičkou, kterou objevily sociální pracovníce až v době, kdy už byla Barunka umístěná v pěstounské péči. Bylo zřejmé, že z důvodu vysokého věku by se prababička už nezvládla o Barunka plnohodnotně starat a nebyla by schopná poskytnout jí odbornou péči, kterou děvčátko potřebovalo (logopedie, individuální terapie apod.). Pro Barunku, ale obecně pro každé dítě v náhradní rodinné péči, bylo velmi důležité budování identity, které úzce souvisí i se vztahem k biologické rodině. I když je někdy pro náhradní rodiče obtížné přijmout tento fakt, je jisté, že přijaté děti mají se svými rodiči či dalšími příbuznými mnoho společného (ať už povahově nebo fyziognomicky). Je tedy potřebné, aby přijaté děti měly pravdivé informace o své biologické rodině (adekvátní jejich věku a schopnosti chápat souvislosti). Pokud je to možné, je dobré,

když mohou mít kontakt se členy své biologické rodiny – v případě, že o to oni stojí a neohrožuje to zájem dítěte (např. v případě týrání nebo zneužívání se postupuje velmi opatrně a individuálně). Vidíme zde i zralost pěstounské rodiny, která nevnímala biologickou příbuznou své přijaté dcery jako konkurenci, ale naopak pozitivní prvek, který pomáhá Barunce lépe se vyrovnávat se situací, kterou si prošla.

5.6.2 Kazuistika 2 - Tomáš

Tomášek se do pěstounské péče dostal v deseti měsících z kojeneckého ústavu, kde byl umístěn od narození. Jeho biologická matka brala po celou dobu těhotenství heroin a nechala ho v porodnici. Po šesti týdnech se ale vrátila a tvrdila své sociální pracovníci, že se o něj jednou postará. Pak ale zmizela na dlouhé měsíce a od té doby se již nikdy neukázala a ani v současné době se o ní neví. Tomášek si nejprve prošel inkubátorem kvůli nízké porodní váze, infekci a dalším zdravotním potížím, v kojeneckém ústavu pak hodně pomalu přibíral na váze, a když se na něj přišli pěstouni podívat, ležel zcela netečně v postýlce a neprojevoval žádný zájem o své okolí. Pěstouni měli již jednoho dospělého syna, a protože se jim nepodařilo mít další děti, podali si žádost o pěstounskou péči. A tenhle světlolvasý kuk s velkýma očima je zaujal na první pohled.

Zpočátku bylo velmi obtížné „přesvědčit“ Tomáška, že místo, kde se ocitl, že jeho nový domov, že může svým náhradním rodičům plně důvěřovat – neuměl se smát, neplakal, ale chování v náručí obou pěstounů si oblíbil hned od prvního dne. V roce a půl začal konečně chodit a postupně vyplouvaly na povrch vývojové obtíže, které pramenily z jeho nepříliš ideálního příchodu na svět – nemluvil, byl velmi přecitlivělý na hluk, bál se cizích lidí, v nepříjemných situacích (nemoc, návštěva lékaře) se pomočoval.

Ve třech letech stále ještě téměř nemluvil, a proto mu rodiče vybrali menší soukromou mateřskou školu blízko bydliště, kde byl předpoklad k tomu, že bude moci v klidu dozrát svým tempem. Tomášek si školku velmi oblíbil, chodil vždy na dopolední program a po obědě si pro něj pěstounka přicházela a trávili spolu odpoledne na hřišti nebo v parku. Tomášek se postupně rozmluvil a před nástupem do školy z něj bylo nejupovídanější dítě v širokém okolí. V mateřské škole doporučovaly paní učitelky odklad školní docházky z důvodu celkové nezralosti, ale pěstouni se nakonec rozhodli Tomáška do školy přihlásit. Po překonání prvotních potíží

s adaptací ve třídě se třiceti dětmi (ve školce jich bylo ve třídě 13) se ukázalo, že přes všechny obavy zvládá Tomášek školu dobře. Paní učitelka tolerovala jeho roztěkanost, a on se učil každý den a zamiloval si hlavně psaní a matematiku. V té době procházela celá rodina velmi těžkou zkouškou, pěstoun onemocněl, po delší nemoci zemřel a pěstounka zůstala s Tomáškem sama. Oběma se stýskalo, ale zvykli si být jen spolu bez táty a manžela. Museli se přestěhovat do menšího bytu, který byla pěstounka schopna hradit ze svého platu. Pro Tomáška byla změna prostředí největším problémem od doby, kdy si ho pěstouni přinesli domů – velmi se zhoršil ve škole, vrátilo se pomočování, byl velmi negativistický. Po vyhledání odborné pomoci psychologky, která začala pracovat s Tomáškem a později i s jeho maminkou, se vše vrátilo do starých kolejí.

Aktuálně chodí Tomáš do páté třídy základní školy a jeho největším snem je stát se panem učitelem ve školce. Pěstounka přemýšlí o tom, zda navázat další partnerský vztah, protože se cítí sama, ale obává se, jak by tuto novou situaci zvládl Tomášek.

5.6.2.1 Analýza případu 2

V posledních letech přibývá dětí, jejichž matky v těhotenství berou drogy, ale nakonec dítě porodí a předají ho k osvojení. Je určité dobře, že se tyto matky rozhodnou родit v porodnici a pod kontrolou lékařů, což dává dětem vysokou šanci na přežití, ale vzhledem k tomu, že matky jsou často i v průběhu porodu pod vlivem drogy, není následná péče o děti snadná. Pro děti pak začíná několik náročných týdnů, kdy samy bojují s abstinenčními příznaky a mají následně mnoho zdravotních potíží. Další obvyklá situace, která často nastává u matek drogově závislých nebo matek bez domova, je ta že po šesti týdnech po porodu, kdy mají své sociální pracovníci potvrdit své rozhodnutí se dítěte zříct, se na úřad nedostaví. Sociální pracovníce se je snaží najít, čímž se ovšem prodlužuje doba, po kterou dítě setrvává v pěstounské rodině na přechodnou dobu (dříve bohužel v kojeneckém ústavu). V minulosti byl toto problém především v návaznosti na citovou deprivaci dítěte a opožděný psychomotorický vývoj, který působil budoucím osvojitelům nemalé potíže v péči o dítě. Na příběhu Tomáška toto vidíme velmi přesně – zde docházelo nejen k potížím ve vývoji (opožděný vývoj řeči, oslabená hrubá i jemná motorika, potíže s pozorností), ale především k velké emoční labilitě, citové

neukotvenosti, obtížím s navázáním citové vazby. S výše uvedenými těžkostmi se musí zpravidla potýkat všichni náhradní rodiče (ať už osvojitelé, nebo pěstouni). Může ale dojít i k dalším náročným situacím, které přímo nesouvisí s přijetím dítěte do rodiny, v tomto případě se jednalo o nemoc a posléze úmrtí pěstouna. V tuto chvíli potřebuje rodina rozsáhlou podporu jednak svého okolí, a jednak odborníků, kteří mohou pomoci náhradnímu rodiči i přijatému dítěti zvládnout dobře nastalou situaci.

Výhodu pěstounské péče vidíme, na rozdíl od osvojení, v zákonné povinnosti rodiny spolupracovat s dalšími odborníky a OSPODem, což umožní rodině pomoci ve chvíli, kdy problém vzniká. V tomto případě to byla především terapeutická práce s Tomáškem, aby se naučil lépe zvládat velkou ztrátu v podobě smrti jeho pěstounského otce a zároveň změnu v běžném fungování (stěhování, nová škola). V tomto případě měla ale odborná pomoc přijít výrazně dříve než v době, kdy nastoupily obtíže v podobě nočních děsů, pomočování a zhoršení školních výsledků.

Zde je ale nutné si uvědomit, že stále pracujeme s lidským faktorem, který může v určité chvíli selhat (v Tomáškově příběhu měla odpovědná sociální pracovnice reagovat pružněji hledat cesty, jak rodině pomoci zachovat jejich dosavadní bydlení, a tím nevystavit chlapce tolika změnám).

5.6.3 Kazuistika 3 - Pavlínka

Pavlínka se dostala do své nové rodiny ve 13 měsících, dobu před tím strávila v kojeneckém ústavu. Její budoucí „rodiče“ už měli doma dva kluky (4 a 6 let) a ona se tak stala privilegovanou holčičkou v celém širokém příbuzenstvu. Původně rodiče neměli záměr pohlaví dítěte specifikovat, ale jejich synové pořád mluvili o tom, jak se těší na to, až k nim přijde nová „sestřička“, takže se manželé nakonec rozhodli svou žádost upřesnit. Ze začátku se rodina musela potýkat s nejrůznějšími potížemi, které pramenily z Pavlínčina dlouhého pobytu v ústavu – byla opožděná v psychomotorickém vývoji (ten začal stagnovat mezi 8. a 10. měsícem) a lékaři měli podezření i na metabolickou poruchu, neměla v pořádku krevní testy a zdálo se, že následky pobytu v ústavním prostředí budou trvalé. Pro Pavlínku bylo také zpočátku obtížné a trvalo jí déle, než si zvykla na to, že je „doma“ a všichni lidé kolem ní (rodiče a dva sourozenci) už jsou její. Nejprve přijala svou novou maminku, pak začala akceptovat tatínka a

po měsíci už „brala“ i své dva bratry. Postupem času začaly zdravotní potíže Pavlínky ustupovat, až díky laskavé péči všech zúčastněných vymizely úplně. Pavlínka tedy dobře rostla a prospívala, s biologickou rodinou žádný kontakt nebyl, ale doma se otevřeně mluvilo o tom, jak se v rodině ocitla, měla své fotografie z kojeneckého ústavu apod. Pavlínka se ale bránila jakýmkoliv rozhovorům nebo zmínkám o své původní rodině, bylo jí to nepříjemné a rodiče to tedy nechávali plynout přirozeně, jen čas od času „testovali“, zda tento stav trvá. Zhruba před rokem se ale situace změnila a Pavlínka se začala zajímat o tom, proč jí její biologická rodina „nechtěla“, a kdo jsou vlastně její původní rodiče. Projevila i zájem se s nimi setkat. Nebylo jednoduché zjistit nějaké informace o biologických rodičích (v době narození dítěte neměla matka doklady a údaje o ní byly neúplné, a ukázalo se, že i velmi nepřesné) a noví rodiče zatím nebyli v pátrání příliš úspěšní. Pavlínka od té doby toto téma neotevřela, ale její pěstounští rodiče jsou rádi, že toto téma přestalo být tabu. Nemají ještě zdaleka vyhráno, ale i když se domnívají, že pubertu své dcery mají už za sebou, Chtějí s ní teď projít další část období hledání její identity. Chtějí jí pomoci rozumět tomu, kdo je, proč se narodila a jaké je její místo v nové rodině.

5.6.3.1 Analýza případu 3

V příběhu Pavlínky vystupuje velmi silný motiv, se kterým se musí vyrovnávat všechny náhradní rodiny bez ohledu na věk, ve kterém dítě přijímají – a to je vztah k biologické rodině přijatých dětí. Každé dítě se dříve nebo později začne ptát, odkud pochází, kdo byli jeho rodiče, proč se ho zřekli apod. Kromě toho, že odborníci obecně doporučují dětem sdělovat pravdu o jejich původu a příchodu do rodiny, v případě osvojení dokonce stát ukládá za povinnost osvojitelům, sdělit dítěti tuto skutečnost nejpozději do zahájení povinné školní docházky (Zákon 89/2012 Sb., §836). V případě pěstounské péče, kterou se zde zabýváme především, je situace poněkud jiná, před dítětem tuto skutečnost utajit nejde, protože probíhají pravidelné návštěvy OSPODu a doprovázející organizace u pěstounů doma a podmínkou je, aby byly přítomny i přijaté děti. Příběh Pavlínky se ale odehrál v době, kdy tato povinnost nebyla, takže pěstouni museli sami přemýšlet, jak fakt toho, že se o ní starají a ona se jim nenarodila, dítěti sdělí.

6 Pěstounská péče na přechodnou dobu v České republice

Pěstounskou péči na přechodnou dobu jsme v tomto textu zmínili již mnohokrát, v poslední době se s ní často setkáváme i v médiích, kde se představují příběhy jednotlivých pěstounů, nebo se jedná o motivační články, které by měly pomoci získat další zájemce o přechodné pěstounství.

Pěstounská péče na přechodnou dobu by měla umožnit, aby děti mohly vyrůstat ve funkčním rodinném prostředí i krátkodobě (do roku 2006 byla v našem právním systému jen dlouhodobá pěstounská péče). Jedná se především o případy, kdy se rodič nemůže po určité době o dítě starat (zdravotní a sociální důvody) nebo když se čeká, až uplyne zákonná lhůta pro souhlas biologického rodiče s osvojením či po dobu, kterou potřebuje soud k pravomocnému rozhodnutí o tom, že není třeba souhlasu rodiče s osvojením (*Macela, 2013*).

Česká republika byla v minulý letech často kritizována za velké množství dětí, které jsou, po odebrání z rodiny, umisťovány v ústavech (např. UNICEF, Úřad vysoké komisařky OSN pro lidská práva - www.unicef.com) a to především dětí raného věku do tří let.

Pro příklad uvádíme data o počtu dětí umístěných do kojeneckých ústavů (KÚ) a dětských domovů do tří let z let 2003 až 2012.

	Počet KÚ a DD pro děti do tří let	Kapacita zařízení	Počet dětí umístěných do KÚ a DD pro děti do 3 let	Počet propuštěných dětí	Z toho do vlastní rodiny
2003	38	2049	1905	1897	50%
2004	37	2001	1871	1887	50%
2005	37	1987	1847	1812	48%
2006	34	1877	1673	1714	50%
2007	33	1871	1741	1803	54%
2008	33	1871	1981	1948	52,5 %
2009	34	1818	1966	2022	55%
2010	34	1963	2077	2085	54%

2011	34	1783	2131	2195	58%
2012	33	1700	1932	1940	51%

Zdroj dat: Ústav zdravotnických informací a statistiky v ČR (www.uzis.cz)

Z tabulky je patrné, že až od roku 2007 začíná stoupat počet dětí, které se z kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let, vrací do rodin (ať už biologických nebo náhradních). Zároveň ale bohužel neklesá počet dětí, které byly do ústavní péče umístěny a v podstatě ani počet ústavních zařízení.

Na základě výše uvedených dat a výzev mezinárodních institucí i Evropské unie byla zahájena široká diskuze odborníků i veřejnosti o návrzích na řešení této neuspokojivé situace. Nabízely se různé možnosti, ale nakonec byl v roce 2012 přijat zákon, který upravoval institut pěstounské péče na přechodnou dobu tak, aby byl dostupný pro výrazně větší množství dětí než doposud a zároveň bylo apelováno na sociální pracovníky OSPODů, kteří by měli přednostně pro dítě raného věku hledat náhradní rodinu, nikoliv ho umístit do ústavní péče.

Ruku v ruce s tím jde také slib vlády, že do roku 2018 nebudou do ústavní péče umísťováni děti mladší sedmi let (www.mpsv.cz).

Celý proces je samozřejmě velmi náročný, a protože po zrušení kojeneckých ústavů je nutno zajistit odpovídající počet pěstounských rodin na přechodnou dobu. Nedá se totiž předpokládat, že by počet potřebných dětí zásadně klesal, a proto proběhlo od ledna 2013 několik celostátních kampaní pro nábor žadatelů a pěstounskou péči i pěstounskou péči na přechodnou dobu (např. Hledáme rodiče, Právo na dětství, Chceme být pěstouny apod.).

V následující tabulce se můžeme vidět, jak se daří snižování počtu dětí do tří let umístěných do ústavní péče ve vybraných krajích ČR. Jedná se o srovnání let 2012 a 2013 (tedy rok před platností novely zákona 401/2012 Sb. a v roce, kdy zákon vešel v platnost).

ROK 2012

	Moravskoslezský kraj	Olomoucký kraj	Zlínský kraj	Kraj Vysočina	Jihomoravský kraj
Počet DD do tří let a KÚ	4	4	2	2	4
Kapacita	209	138	71	91	272
Počet umístěný dětí k 31. 12. 2012	167	83	60	67	236

Celkový počet dětí umístěných v průběhu roku 2012	262	180	89	82	314
Nejčastější důvod pro umístění do ÚP	Zdravotní	Zdravotní	Sociální	Zdravotní	Zdravotní
Propuštěné děti během roku 2012	282	195	62	83	321
Propuštění do vlastní rodiny	51%	67%	65%	54%	67%

Zdroj dat: Ústav zdravotnických informací a statistiky v ČR (www.uzis.cz)

ROK 2013

	Moravskoslezský kraj	Olomoucký kraj	Zlínský kraj	Kraj Vysočina	Jihomoravský kraj
Počet DD do tří let a KÚ	4	4	2	2	4
Kapacita	195	138	38	91	272
Počet umístěný dětí k 31. 12. 2013	173	72	14	71	222
Celkový počet dětí umístěných v průběhu roku 2013	239	153	15	90	299
Nejčastější důvod pro umístění do ÚP	Zdravotně – sociální	Zdravotní	neuvedeno	Zdravotní	Zdravotní
Propuštěné děti během roku 2013	236	163	31	85	310
Propuštění do vlastní rodiny	59%	83,4%	31%	54%	73%

Zdroj dat: Ústav zdravotnických informací a statistiky v ČR (www.uzis.cz)

Je zřejmé, že nedošlo ke snížení počtu ústavů v jednotlivých krajích, pouze ke snížení kapacity dvou zařízení ve vybraných krajích a celkovému poklesu dětí umístěných do ústavní péče v kalendářním roce. Zvýšil se také poměr dětí, které se vracejí do svých původních rodin.

V současné době lze očekávat, že počet pěstounských rodin a pěstounských rodin na přechodnou dobu bude stoupat, a tím bude geometrickou řadou klesat počet dětí do tří let v ústavní péči.

Mnoho lidí se v průběhu několika posledních let ptalo, jaký je rozdíl mezi špičkovou zdravotní péčí v kojeneckém ústavu a jaký je rozdíl mezi průměrnou rodinou, která se o dítě přechodně stará. Může se totiž na první pohled zdát, že fungování dnešních dětských center (dříve kojeneckých ústavů) je na vysoké odborné úrovni, a že běžní lidé, často bez vzdělání ve zdravotnické nebo sociální oblasti nemohou dítěti dát tolik profesionální péče jako odborníci. Opak je ovšem pravdou.

První rok života dítěte, resp. první měsíce jsou klíčové pro správný vývoj psychomotorických dovedností a utváření sociálních vazeb. Profesorka Marie Vágnerová (2012), česká

psycholožka, která se dlouhodobě věnuje problematice dětí deprivovaných a handicapovaných, uvádí následující: „*Novorozenec, tj. dítě v prvním měsíci svého života, dokáže rozlišovat různé sluchové podněty, dovede vnímat a rozlišovat doteky, teplotu a změnu polohy a umí se orientovat podle čichu. Jedině rozvoj zrakového vnímání je teprve na počátku. Učení je spojené se základními smyslovými informacemi a je již v tomto věku posilováno v kontaktu s matkou. Matka je významným zdrojem podnětů, a pokud má dítě možnost být v její blízkosti, pozná ji čichem již dva dny po narození. Na hlas matky reagují tři dny staré děti, ve třetím týdnu svého života se dokonce snaží dostat do takové polohy, z níž by mohly slyšet její hlas lépe. V této době je hodně významný kožní kontakt, který je většinou spojen s dalšími podněty a s vnímáním změny polohy a pohybu (když matka krmí, přebaluje a chová). Takové podněty je mohou aktivizovat, popřípadě mohou být spojeny s určitým očekáváním, které je výsledkem zkušenosti. Měsíc staré dítě je schopné vnímat obličej své matky, pokud je v optimální vzdálenosti 20 – 30 cm, a postupně si zafixuje její obraz, i když je ještě neostrý. Je zřejmé, že pro rozvoj vztahu s matkou je důležité již společné prožití prvních týdnů života. To znamená, že by dítě, o které nemá biologická zájem, mělo dostat do náhradní rodiny co nejdříve. Nemělo by se opakovaně měnit prostředí a hlavně základního pečovatele, aby nebylo zbytečně dezorientované. Již od počátku života by se měl o novorozence starat jeden člověk, aby dítě mělo šanci zapamatovat si jeho vůni, hlas, doteky, způsob manipulace atd. a získalo tak pocit základní jistoty.*“

Je tedy zřejmé, že více než prvotřídní lékařskou péčí potřebuje dítě pečující osobu, která se mu bude intenzivně věnovat a vytvoří mu takové prostředí, které bude bezpečné a jisté. Nesmíme totiž zapomínat na to, že prožitky a vývojové předpoklady dítěte nezačínají okamžikem narození, ale okamžikem početí. Pokud biologická matka dítěte prožívala v těhotenství stres, odmítnutí, užívala návykové látky, dítě vlastně nechtěla apod., dítě má velmi negativní zkušenost ještě před tím než se narodilo. Existují výzkumy, které se zabývají dopady života v děloze na celkový vývoj. Odborníci z Texas Christian University Institute of Child Development uvádí ve své publikaci zaměřené na péči o dítě, které přišlo do pěstounské nebo adoptivní rodiny, následující: „*Výzkumy potvrzují, že emocionální rozpoložení matky během těhotenství může mít obrovský vliv na ještě nenarozené dítě. Jedna studie odhalila skutečnost, že novorozenci starší jeden měsíc, jejichž biologické matky byly v těhotenství vystaveny stresu, mají nevyvážený neurochemický systém. Jiná skupina dětí s abnormální mozkovou aktivitou měla biologické matky, které v posledním trimestru těhotenství trpěly depresí a úzkostí (...) vliv alkoholu na těhotenství je obšírně zdokumentován. Dokonce i malé množství alkoholu požitá během klíčových momentů těhotenství může mít pro dítě trvalé následky. V nejhorších*

případech vede požívání alkoholu ke kombinaci několika poškození, k nimž patří malý vzrůst, vady v obličeji, poškození orgánů a snížení IQ (...) užívání drog jako metamfetamin nebo kokain může zdvojnásobit riziko, že u dítěte dojde k výraznému opoždění při vývoji poznávací schopností. Kouření cigaret v těhotenství je příčinou malé porodní délky a opožděného tělesného růstu. Všechny tyto toxiny mohou rovněž způsobit to, že se dítě narodí předčasně, čímž jsou zdravotní rizika ještě znásobena (Purvis, Cross, 2013).

Každé dítě bez rozdílu potřebuje láskyplné a pečující prostředí s jednou osobou, která mu věnuje svůj čas. Ani při sebelepší péči v ústavním zařízení není možné poskytnout dítěti to, co mu poskytne jeden stabilní člověk v domácím prostředí, kde má čas zabývat se potřebami jednoho konkrétního dítěte. A proto potřebujeme institut pěstounské péče na přechodnou dobu.

6.1 Legislativa pěstounské péče na přechodnou dobu

Jak bylo uvedeno výše, institut pěstounské péče na přechodnou dobu byl zaveden do našeho sociálního systému v roce 2006 novelou zákona 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí (zákon č. 134/2006 Sb.). Tento koncept se ale ukázal jako nefunkční, fakticky bylo přechodných pěstounů velmi málo, protože nebyly zcela vyjasněny podmínky, za kterých má přechodný pěstoun fungovat. Po mnohých diskuzích odborníků, zákonodárců a pěstounů tak vešel v platnost zákon 401/2012 Sb., a zároveň novela Občanského zákoníku 89/2012 Sb.

V rámci novely zákona o sociálně právní ochraně dětí 401/2012 Sb., bylo např. ustanoveno, že pěstounská péče na přechodnou dobu by měla trvat maximálně rok a osoby, které jsou zařazeny v evidenci žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu, budou pobírat odměnu pěstouna ve výši 20 000 Kč měsíčně. Zákon také ukládá každé rodině, resp. osobě v evidenci, mít uzavřenou Dohodu o výkonu pěstounské péče, které se uzavírá buď s Odborem sociálně právní ochrany dětí v místě trvalého bydliště, nebo tzv. pověřenou osobou (doprovázející organizací). Toto opatření by mělo především zajistit potřebnou podporu pěstounů – doprovázení (právo na bezplatné poradenství, terapeutickou péči pro pěstouny i dítě, možnost psychologického vyšetření, asistovaného kontaktu s biologickou rodinou, zajištění vzdělávání povinného ze zákona apod.).

6.2 Financování pěstounské péče na přechodnou dobu

V rámci novely o sociálně právní ochraně dětí v roce 2013 byla také zavedená odlišná odměna pěstouna pro osoby, které jsou v evidenci jako pěstouni na přechodnou dobu. V minulosti byly totiž kolem jejich financování nesrovnalosti, řešila se především otázka toho, jak má být pěstoun placený, pokud zrovna nepečuje o dítě.

V současné době pobírá pěstoun na přechodnou dobu (osoba v evidenci) stálý plat 20 000 Kč bez ohledu na to, zda o dítě aktuálně pečuje či nepečuje. Je tím tedy zajištěna finanční nezávislost osoby v evidenci a přechodný pěstoun musí být připraven přijmout dítě v podstatě ze dne na den. Na rozdíl od klasických pěstounů, přijímají pěstouni přechodní dítě do péče dítě obvykle jedno, pouze v případě sourozenců je možné mít v péči více dětí. Příplatek přechodní pěstouni dostávají pouze v případě, že mají v péči dítě, které je posuzováno jak osoba ve II., III. nebo IV. stupni závislosti na péči jiné osoby.

DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	
Odměna pěstouna osobě v evidenci/kalendářní měsíc	
Odměna osoby v evidenci v Kč	
20 000	
dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II. (středně těžká závislost) nebo ve stupni III. (těžká závislost) nebo ve stupni IV. (úplná závislost),	24 000
Příspěvek na úhradu potřeb dítěte/kalendářní měsíc/v Kč	
dítě do 6 let	4 500
dítě od 6 do 12 let	5 550
dítě od 12 do 18 let	6 350
dítě od 18 do 26 let	6 600
fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni	25 000

zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte	
---	--

Zdroj dat: MPSV, 1. 1. 2013

Jak je vidět, zcela zásadně se liší odměna pěstouna na přechodnou dobu a pěstouna trvalého – je to především z toho důvodu, že se předpokládá, že osoba, která pečuje o dítě na přechodnou dobu, se musí dítěti věnovat na plný úvazek, zvláště pokud se jedná o děti raného věku. Nemůže tedy chodit do zaměstnání, a navíc musí být připravena přijmout dítě v podstatě ze dne na den.

Cílem také bylo vytvořit pozici „profesionála“, který bude mít v procesu náhradní rodinné péče rovnocenné postavení vedle sociálních pracovníků a dalších odborníků. Dokud byla pěstounská péče na přechodnou dobu na bázi dobrovolnosti, byla tato role v podstatě nenaplnitelná.

Jinak zůstávají dávky v podstatě stejné, pěstounů na přechodnou dobu se netýká příspěvek při převzetí dítěte a pouze velmi sporadicky příspěvek při ukončení pěstounské péče.

6.3 Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu

I přesto, že evidovaných žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu, je v mnohých krajích České republiky nedostatek, jsou kritéria výběru nastavena velmi přísně. Cílem je eliminovat osoby, které by tuto náročnou službu chtěly vykonávat jen za účelem vlastního obohacení. O výběru konkrétních pěstounů rozhoduje komise krajského úřadu, k dispozici má ale metodický pokyn Ministerstva práce a sociálních věcí, který obsahuje základní informace o tom, co by měli žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu splňovat.

Vzhledem k tomu, že se o pěstounech na přechodnou dobu hovoří také jako o „profesionálních pěstounech“, je zásadní rozdíl mezi požadavky na osobnost pěstouna oproti klasické pěstounské péči dlouhodobé.

Základem je, aby byl pěstoun zralou osobností a nekompenzoval si přijetím dítěte osobní problémy, ani si nechtěl naplňovat své rodičovské potřeby. Musí být také schopen se samostatně rozhodovat v nejrůznějších situacích (často se schází s biologickým rodičem a dítětem samostatně), je důležitá dobrá komunikační schopnost, ale zároveň ochota pracovat v multidisciplinárním týmu (sociální pracovník, pracovník doprovázející organizace, psycholog atd.).

Metodické doporučení považuje za důležité posoudit:

- *Rodinnou situaci:*
 - *stabilní partnerský svazek, současný vztah - zpravidla min. 5 let společného soužití bez aktuálních konfliktů*
 - *samožadatelé - osoby, které v danou chvíli nehledají partnerský vztah, přijímají své postavení a jsou smířeny s tím, že nemají partnera/partnerku*
 - *zpravidla max. 1x rozvedení žadatelé - výjimka na základě individuálních situací, po důkladném prozkoumání stability partnerského vztahu (indikátor schopnosti navázat a udržet stabilní vztah a s ním rodinné prostředí)*
 - *naplňování potřeb dětí v rodině nesmí být případným přijímáním dětí na PPPD ohroženo (děti žijící v rodině by neměly mít závažnější výchovné problémy, chronické potíže či výrazná traumata)*
 - *děti v rodině mají být schopny pochopit smysl PPPD, zpravidla jsou toho schopny okolo 8-10 let věku; zejména je třeba posoudit, zda děti v pěstounské péči nebo osvojení, které již v rodině žijí, jsou schopny porozumět a přijmout smysl PPPD*
 - *od příchodu posledního dítěte do rodiny (osvojení či klasická pěstounská péče, narození vlastního dítěte žadatelů) uplynula dostatečná doba (zpravidla minimálně 2-3 roky) a všechny děti v rodině mají vytvořeny bezpečný a pevný vztah ke svým rodičům (pěstounům)*
 - *rodina má dostatečnou kapacitu věnovat se dítěti, které přijde na přechodnou dobu; jsou-li v rodině více než 3 děti, dá se předpokládat, že kapacita rodiny je vyčerpána*
- *Životní zabezpečení a bydlení:*
 - *charakter bydlení, kvalita, vybavenost a stabilita - bytové podmínky umožňují vytvoření dostatečného prostoru pro přijímané dítě a zajišťují mu přiměřené soukromí, jeden z pěstounů by měl být připraven nejpozději při přijímání prvního dítěte opustit svoje zaměstnání, měl by se dítěti věnovat na celý úvazek, socioekonomická úroveň rodiny je stabilní, výchozí aktuální situace žadatele/žadatelů o PPPD je bez vážných problémů (bez nařízené exekuce či výrazného zadlužení), které by mohly vlastní výkon PPPD znesnadnit či vážně oslabit*

- *Osobnostní charakteristiky a zdravotní stav:*
 - *péče o děti na přechodnou dobu vyžaduje dostatečnou osobnostní zralost a životní zkušenosti a zároveň může být vyčerpávající a náročná, proto je třeba zohledňovat i věk (zpravidla by se měl pohybovat v rozmezí 28-65 let) a zdravotní stav žadatelů*
 - *trestní bezúhonnost obdobně jako u žadatelů o jiné formy NRP, v anamnéze vyloučeny závislosti (drogy, alkohol apod.), prostituce (z lékařských zpráv, pověst žadatelů apod.)*
 - *od pěstounů na přechodnou dobu se očekává spolupráce s dalšími odborníky a také výrazný vlastní podíl na sociálně-právní ochraně dětí, proto je třeba, aby tito pěstouni měli dostatečné intelektové schopnosti*
 - *vyloučení patologie osobnosti, psychických poruch, členství v rizikové skupině či sektě*
 - *zralost, pravdivé uvědomění si svých předností a nedostatků*
 - *trpělivost*
 - *motivace (v případě partnerů u obou)*
 - *neočekávání vděku od přijatých dětí,*
 - *připravenost děti předat dál*
 - *absence nezpracovaných traumat či nedořešených ztrát z minulosti*
 - *schopnost uznat vlastní chybu, sebereflexe schopnost dávat lásku a přijetí (Macela, 2013)“.*

Tato kritéria jsou orientační, je třeba ke každému žadateli přistupovat individuálně. Každý žadatel, resp. partnerský či manželský pár, musí absolvovat psychologické vyšetření na krajském úřadě, kde by se také měly odhalit případné potíže v osobnosti či vztahu žadatelů.

Metodický pokyn také uvádí, že pokud jsou žadatelé zamítnuti a nejsou zařazeni do evidence žadatelů, je třeba jim velmi podrobně odůvodnit, proč byli zamítnuti a vysvětlit, jak se jednotlivá kritéria posuzovala.

6.4 Vztahy s biologickou rodinou dítěte umístěného v pěstounské péči na přechodnou dobu

Podstatou pěstounské péče na přechodnou dobu, jak již bylo několikrát řečeno, je postarat se o dítě, které nemůže po nějakou dobu být ve své původní rodině. Tyto děti bychom mohly rozdělit do dvou skupin – děti, které se mohou po čase do své původní rodiny vrátit a děti, které jsou po uplynutí doby, kdy mohou pobývat v přechodné pěstounské rodině, umístěny do trvalé pěstounské péče nebo do osvojení.

U dětí, kde předpokládáme návrat do původní rodiny, je žádoucí, aby byl kontakt s rodinou udržen od samého začátku v pěstounské rodině na přechodnou dobu ³ (www.mpsv.cz).

V metodickém pokynu MPSV k pěstounské péči na přechodnou dobu je přímo uvedeno, že „...přechod dítěte do vlastní rodiny je třeba dobře naplánovat, dítě na něj připravit a přechod provádět postupně, v závislosti na tom, jak dlouho dítě pobývalo v přechodné pěstounské péči a jaké byly důvody odchodu z jeho vlastní rodiny. Je třeba také plánovat, jak bude probíhat podpora rodiny, kam dítě přechází, po jeho příchodu a zda a jakou formou budou probíhat kontakty mezi dítětem a pěstouny na přechodnou dobu. Rodičům či jiným příbuzným, kteří budou o dítě pečovat, je třeba vysvětlit význam kontaktů s přechodnou rodinou pro dítě (Macela, 2013).

Přechodní pěstouni tedy musí být zralí lidé, kteří jsou schopni v kontaktu s původní rodinou dítěte obstát, samostatně vyhodnocovat informace, které od původní rodiny dostávají a vést proces předávání citlivě, s ohledem na zájem dítěte a práva původní (biologické) rodiny.

Pěstounka P. J. uvádí ke kontaktu s biologickou rodinou dítěte v přechodné péči následující: „Naše první miminko jsme dostali, když mu bylo pět týdnů s tím, že jeho matka si ho zatím nemůže vzít do péče, protože žije na ubytovně, je zadlužená a potřebuje tuto situaci nejdříve vyřešit. Přišlo nám s manželem skvělé, že budeme pomáhat dítěti, které má vidinu na to, že bude vyrůstat se svou maminkou a jen jsme doufali, že sociální pracovníce pomůžou té paní, tedy vlastně slečně, vyřešit její potíže. Na OSPODu jsme se domluvili, že se matka s miminkem budou vídat zatím jednou týdně někde v parku, byl červen, takže to šlo venku bez problémů. První tři setkání proběhla bez potíží, matka se o dítě zajímala, vozila ho v kočárku nebo krmila. Mimi na ní reagovalo dobře, tak se nám zdálo, že je vše na dobré cestě. Jenže po necelém měsíci matka najednou zmizela a nepřišla ani na setkání se mnou, ani na pravidelnou konzultaci se svou sociální pracovnící. Dva týdny jsme o ní nic nevěděli, potom se zase objevila, vysvětlovala, že musela za příbuznými na Slovensko, ztratila telefon, tak nemohla zavolat atd. Říkala jsem si, že

³ Mohou být výjimky, které vyžadují jiný postup, tyto situace by měly být vždy popsány v individuálním plánu na ochranu dítěte – IPODu.

je asi ještě rozhozená po porodu, že se to uklidní a chtěla jsem se s ní znovu sejít, aby viděla svoje dítě, kvůli kterému to vlastně všechno chtěla dát dohromady. Jenže ona sice přišla, ale úplně opilá, a když jsem jí mimi nechtěla půjčit a řekla jsem jí, že se uvidíme příště, začala mi sprostě nadávat a vyhrožovat. V tu chvíli jsem se fakt trochu bála, aby třeba neudělala něco miminku nebo mě, a i když jsem šla co nejrychleji pryč na tramvaj, ona šla za mnou a pořád křičela, že jsem jí ukradla dítě, že jsem svině. Volala jsem na OSPOD a od té chvíle jsme se s matkou setkávali na půdě OSPODu pod kontrolou sociální pracovníce, která měla matku na starosti...“.

Tento příběh jasně ukazuje, že kontakt s biologickou rodinou může být opravdu zatěžující, a to hlavně pro pečující osobu – pěstouna na přechodnou dobu, který se s biologickým rodičem potkává a musí reagovat na situace, které s sebou tato setkání přinášejí.

Dalším problematickým momentem může být okamžik, když dojde na předávání dítěte do původní rodiny a pěstoun má pocit, že rodina není zcela připravena nebo situace rodiny není tak dobrá, jak jí vyhodnotili sociální pracovníci.

V tomto okamžiku se musí opět projevit profesionalita pěstouna, který může vyjádřit své názory a postřehy, ale pak by se měl podřídít rozhodnutí multidisciplinárního týmu (OSPOD, doprovázející pracovník, psycholog apod.) a především soudu, a to i přesto, že nemusí s tímto rozhodnutím souhlasit.

Pěstoun P. S. popisuje situaci, do které se dostali právě při předávání dítěte do původní rodiny: *„Našeho chlapečka jsme dostali v jeho čtyřech letech, kdy byl odebrán ze své rodiny, protože byli oba rodiče závislí na drogách a situace už nebyla únosná. Bylo jasné, že se kluk k rodičům nevrátí, ale ve hře byli další příbuzní, teta a strejda našeho malého. Byli jsme se u nich s ním podívat, jednalo se se o romskou rodinu, která žila v malé vesničce na Vysočině a že by se mi to tedy zdálo jako ideální místo, kde by mělo vyrůstat dítě, to se nám moc nezdálo. Ale malému se tam líbilo, a po roce, když sociální pracovníce oznámila, že příbuzní splnili všechny požadavky na to, aby u nich kluk vyrůstal a nastal čas přechodu. Nejdřív jsme tam s ním byli na víkend, pak tam byl na víkend sám a pak jsme ho tam odvezli na pořád. Mám jiné představy o pořádku a uspořádání domácnosti, myslím, že by děti neměly dlouho vysedávat u televize, měly chodit včas spát, neměly pít tolik Coly a jíst moc chipsů... Ale pochopil jsem, že v tom to není. Kluk tam byl spokojený a i my jsme se nakonec uklidnili, a když jsme ho byli před pár měsíci navštívit, viděli jsme, že je mezi svými a nic mu nechybí...“.*

Zde se dobře ukazuje, že je nelehké, jak pro pěstouny, ale i pro sociální pracovníky, dobře vyhodnocovat situaci v původních rodinách, kam by se děti měly navracet. Je proto důležité být tolerantní, naslouchat a uvědomit si, že naše zažitá představy o „správné“ rodině, nemusí být vždy ty jediné a pravé. Matoušek s Pazlarovou (2010) uvádí, že „...současná ideální podoba rodiny v naší kultuře vyjadřovaná v odborných publikacích, člancích a knihách pro širokou veřejnost počítá s rovnocenným postavením muže a ženy, s jejich kooperací při vedení domácností, výchově dětí i při obstarávání prostředků pro život rodiny. Za žádoucí se považuje pouze dvougenerační soužití a kontakt se širší rodinou by měl mít podobu „intimity na distanc“. Tolerance k rozvodům je vysoká. Emocionální spokojenost dospělých a nasycení psychických potřeb dětí stojí jako hodnota vysoko. Výchova dětí má být kombinace láskyplné péče a citlivého trvání na pravidlech, Fyzické trestání se pokládá za výjimečný prostředek umravňování dětí. Fakticky se od toho ideálu část rodin odchyluje; přidržují se starších tradic, pokud jde o mužskou roli i o výchovné přístupy k dětem.“

6.5 Úskalí pěstounské péče na přechodnou dobu

Středisko náhradní rodinné péče je jednou z nejstarších organizací, která začala po roce 1989 pracovat s problematikou ohrožených dětí. V rámci projektu Centrum podpory NRP, který byl realizován od října 2011 do srpna 2015, uspořádalo SNRP celostátní konferenci pro odborníky, kde byly prezentovány závěry výzkumu praxe náhradní rodinné péče v ČR.

Právě na této konferenci prezentovala vedoucí sociální pracovnice SNRP Alena Vávrová závěry dílčího výzkumu, který se zabýval pěstounskou péčí na přechodnou dobu a zkušenostmi pěstounů s ní.

Jedna z otázek, na kterou přechodní pěstouni odpovídali, byla, jaká jsou z jejich pohledu úskalí této služby. Pěstouni ve výzkumu se shodli, že vidí úskalí pěstounské péče na přechodnou dobu v:

- nesprávné motivaci žadatelů o tuto formu péče
- nekvalitní přípravě
- nízkém věku dětí žijících v rodině pěstounů
- nesprávném odhadu vlastních sil a možností pěstounské rodiny

- nesprávném odborném posouzení žadatelů o tuto formu péče
- nedostatku času na péči o sebe, rodinu, partnerský vztah
- případě nezletilých matek nebo dětí na prahu dospělosti v tom, že není dořešena legislativa, též chybí nastavení služeb, které by na PPPD volně navazovaly (Vávrová, 2015).

Co se týče špatné motivace žadatelů, stále se objevují případy (i když jich je minimum), kdy si lidé myslí, že institut PPPD může být rychlou cestou k adopci nebo trvalé pěstounské péči. V praxi to pak vypadá tak, že je dítě umístěno do přechodné rodiny, a pokud je to dítě, které je právně volné, přechodní pěstouni sdělí, že si k dítěti vytvořili vazbu, a že si ho chtějí nechat. Přestože sociální pracovníci jsou velmi striktně proti tomu, aby se z přechodných pěstounů stávali pěstouni trvalí, a během příprav je na toto kladen velký důraz, v případě, že se toto stane, netrvají úřady na tom, aby dítě z rodiny odešlo. Jedná se vždy především ve prospěch dítěte – a hlavním cílem je najít mu milující rodinu. Při těchto případech jsou ale „přeskočení“ řádní žadatelé o osvojení či pěstounskou péči, což pak prodlužuje dobu, po kterou tyto rodiny musí na přijetí dítěte čekat.

Problematické přípravy pěstounů na přechodnou dobu se budeme věnovat v samostatné kapitole, jediné, co se dá říci, že přestože je rámcově daný obsah příprav a metodika jejich vedení, kraj od kraje se přípravy liší, v některých krajích provádí přípravy více subjektů, a tak se může kvalita jednotlivých setkání výrazně lišit, což se pak odráží na celkové informovanosti a připravenosti žadatelů. Do budoucna by bylo dobré v rámci ministerstva přípravy ještě více sjednotit v tom smyslu, aby se zpřísnila rámcová pro pravidla pořádání příprav týkající se obsahu.

Ohledně věku vlastních dětí v rodině v případě pěstounské péče na přechodnou dobu se vedou časté diskuze, obecně se však odborníci shodují na tom, že čím starší děti, tím lepší. Jako minimální rozdíl se uvádí 8 let mezi posledním dítětem narozeným do rodiny a dítětem přijatým do pěstounské péče na přechodnou dobu (*Macela, 2013*). Je totiž potřebné, aby děti, které už v rodině jsou, chápaly, že dítě v přechodné péči je v rodině opravdu pouze přechodně a neměly dojem, že do rodiny přibyl nový sourozenec a nevytvářely si k němu nezdravé vazby.

Péče o první dítě v PPPD je vždy prubířským kamenem pro všechny pěstouny, kdy se reálně testují možnosti rodiny a zároveň pěstouni zjišťují, jak jsou schopni se vyrovnat s procesem předání dítěte dál. Může se stát, že po prvním předání dítěte pěstouni dojdou k závěru, že tento typ péče pro ně není vhodný a zažádají o vyřazení z evidence. Při podání

žádosti o zařazení do evidence žadatelů o PPPD vyplňují pěstouni v dotazníku pro žadatele položku, kde uvádějí, jakou mají představu o dítěti, které by chtěli do rodiny přijmout.

V případě PPPD se jedná především o počet dětí (zda jsou žadatelé ochotni přijmout sourozence nebo pouze jednotlivce), nebo zda jsou schopni přijmout dítě se zdravotním postižením či znevýhodněním. V některých krajích mohou žadatelé uvést i věk, který u dítěte preferují. Právě v tomto okamžiku může dojít k přecenění sil rodiny, která např. uvede, že je ochotná přijmout dítě se zdravotním postižením, ale realita ukáže, že péče o takové dítě je náročnější, než pěstouni předpokládali. Může se také stát, že především starší pěstouni přecení své síly, pokud si vezmou do péče novorozence, který vyžaduje velmi intenzivní péči (noční vstávání, časté krmení, nošení apod.).

Žádný systém není bez chyby, a proto ani výběr pěstounů na přechodnou dobu není vždy stoprocentní a může se stát, že např. organizace, která provádí odbornou přípravu, žadatele nedoporučí krajskému úřadu a žadatel je nakonec do evidence zařazen, anebo naopak, krajský úřad neschválí někoho, koho připravující organizace doporučila. Obecně se dá ale říci, že kritéria pro zařazení do evidence jsou nastavená spíše přísně a většina žadatelů projde opravdu přísným posuzovacím procesem.

I při narození vlastního dítěte se může stát, že partneři (manželé) mají najednou výrazně méně času jeden na druhého, na péči o svůj vztah, oproti období, kdy děti neměli. Stejně je to i s časem, který má pečující osoba (nejčastěji žena) pro sebe, na péči o své zdraví, na své zájmy. Přijetí dítěte do PPPD bývá zpravidla náročnější než narození vlastního dítěte, jednak proto, že často přichází ze „dne na den“ a čas na přípravu je spíše méně než více, a také má pěstoun další povinnosti, kromě péče o dítě – psaní zprávy pro soud, vytváření „knihy života“, a pak proces předávání, který klade další časové nároky na přechodného pěstouna. Je pak pouze na přechodných pěstounech, jak jsou schopni zorganizovat si svůj čas a využít podpory doprovázející organizace proto, aby si našli čas na odpočinek a své další potřeby.

Je ovšem důležité mít na paměti, že přestože je péče o přijaté děti velmi záslužná, nikdy by neměla být na úkor péče o vlastní děti, v případě, že by se toto stalo, je lepší poskytování pěstounské péče na přechodnou dobu přerušit a vrátit se k ní až v době, kdy už pěstouny nebudou jejich vlastní děti tolik potřebovat.

Poslední úskalí, které uváděli přechodní pěstouni ve výše zmíněném výzkumu, je péče o nezletilé matky a legislativa v této oblasti. Pokud dojde k tomu, že je k dispozici pěstounská

rodina, která je schopna kromě dítěte přijmout do péče i nezletilou matku, je to možné. Legislativa ale není zcela konkrétní, záleží tedy pouze na flexibilitě příslušného krajského úřadu a doprovázející organizaci pěstounů a především pěstounech samostatných.

6.6 Kazuistiky pěstounských rodin na přechodnou dobu

V této části přinášíme tři příběhy dětí, které se v průběhu svého života dostaly do pěstounské péče na přechodnou dobu. Jména a další údaje, které by mohli vést k identifikaci jednotlivých osob, byly změněny.

6.6.1 Příklad 1 - Martínek

Martínek přišel do pěstounské rodiny na přechodnou dobu od své babičky, která vážně onemocněla. Starala se o svého vnuka z důvodu psychiatrického onemocnění jeho matky – ta byla dlouhodobě v psychiatrické léčbě a nebyla schopná se o dítě starat. Sociální pracovnice věděla, že má chlapec další příbuzné, kteří sice žili poměrně daleko od místa bydliště chlapce, ale rozhodla se příbuzné kontaktovat s možností převzít Martínka do péče. Ukázalo se, že příbuzní (bratranec matky s manželkou) by sice chlapce do rodiny přijali, ale neměli aktuálně vhodné bytové podmínky a řešili další záležitosti týkající se fungování rodiny.

Bylo tedy rozhodnuto, že si příbuzní uspořádají své poměry tak, aby vyhovovaly možnostem přijetí dítěte, a Martínek bude zatím umístěn u přechodných pěstounů.

Pěstouni byli postaveni před nelehký úkol, Martínek byl od babičky poměrně rozmazlený a bylo třeba neustále nastavovat hranice v chování, a zároveň Martina bezpodmínečně a láskyplně přijímat. Pěstouni byli starší s odrostlými dětmi, takže měli dostatek rodičovských zkušeností, ale sami se vyjádřili, že pokud měli v minulosti dojem, že jejich děti byly náročné, mýlili se. Původní plán byl, že Martínek bude v pěstounské rodině na přechodnou dobu asi čtyři měsíce, u jeho příbuzných se ale zkomplikovala situace (nemoc v rodině) a jeho odchod se tedy neustále odsouval. Martínek v novém bydlišti chodil do mateřské školy, rychle se stal součástí širší rodiny obou pěstounů a oblíbenou postavičkou celé vesnice, kde pěstouni žili. I přes velké úsilí sociálních pracovnic zůstal chlapec u přechodných pěstounů déle než zákonem stanovený

rok (bývá to ojedinělý případ, ale v okamžiku kdy se pouze „zdrželo“ finální řešení situace dítěte, je možné, po individuální dohodě, nechat dítě v rodině déle – pozn. autorky).

Po necelých čtrnácti měsících konečně došlo k okamžiku, kdy se měl Martínek definitivně přesunout ke svým příbuzným. Pěstouni tam s ním byli opakovaně na víkend, zdálo se, že se mu tam docela líbí, často ale hovořil o tom, že neví, zda by tam chtěl bydlet. Případ převzala nová sociální pracovnice, která rozhodla, že se s předáním čekalo už dost dlouho, a že je nutné, aby tam chlapec už zůstal. Martínek odloučení nesl těžko, a zvykl si až za dlouhé týdny. Pěstouni pak dostali postupně do péče další děti, stále ale na Martínka vzpomínají a doufají, že se mu daří dobře, i když z jejich pohledu předání nedopadlo tím nejlepším způsobem.

6.6.1.1 Analýza případu 1

Příběh Martina a jeho přechodných pěstounů ukazuje velmi dobře častou situaci, se kterou se musí náhradní rodiče vyrovnávat. V případě, že se dítě vrací do biologické rodiny, mohou mít pěstouni výhrady k fungování původní rodiny (nejasný denní režim, špatné stravovací návyky, ne zcela podnětné prostředí apod.). Není ale v jejich kompetenci určovat, co je pro dítě vhodné nebo ne (resp. ne hlavní kompetencí). Pěstouni mohou vyjádřit svůj názor na místním OSPODu a dále nechat na příslušných odbornících, aby danou situaci prověřili a rozhodli. V tomto konkrétním případě bylo ovšem jistě pochybení příslušné úřednice, která měla nechat „běžet“ proces předávání a nesnažit se ho za každou cenu urychlit.

Je také jisté, že se mohou pěstouni vyrovnávat s nejrůznějšími zlovyky či návyky, které si přinášejí děti ze své původní rodiny. V ideálním případě však pěstouni přemýšlí i o tom, že pro dítě je příchod do nové rodiny velká změna, a proto potřebuje i zachovat své „jistoty“ z předchozího domova – právě rituály a zvyky, které ho uklidňovaly. Rozumní pěstouni se snaží za pomoci všech dostupných informací o dítěti vytvořit prostředí, kde se bude přijaté dítě cítit dobře a zůstanou mu zachovány pozitivní vzpomínky na bývalé prostředí.

6.6.2 Případ 2 - Jakub

Jakuba si přechodní pěstouni přinesli domů ne z porodnice, jak bývá obvyklé u malých dětí, ale z kojeneckého ústavu. Začátek jeho života byl poměrně komplikovaný – narodil se mladé dívce,

kteře nebylo ještě ani dvacet let. Po porodu s Jakubem matka odešla do azylového domu, péče o dítě pro ní ale byla velmi náročná, a i přes podporu pracovníků azylového domu se zcela nedařila. Matka toužila po volnosti a možnosti trávit nějaký čas dle svých představ, s malým dítětem to však nebylo možné, a ona několikrát Jakuba nechala samotného v azylovém domě. Tuto neutěšenou situaci po čase ukončil odbor sociálně právní ochrany dětí a umístil Kubíka do kojeneckého ústavu s tím, že je třeba, aby matka vytvořila stabilní prostředí a začala o syna řádně pečovat. Z kojeneckého ústavu putoval Jakub v sedmi měsících do pěstounské rodiny na přechodnou dobu, kde měl setrvat do okamžiku, než se vyřeší situace jeho biologické matky. Ta sama pocházela z nefunkční rodiny, a i proto bylo pro ní vyrovnání se s takovou situací velmi náročné. Nicméně se rozhodla, že nedá souhlas k adopci a rozhodla se, že se bude snažit dostat v průběhu času dítě do své péče.

Po umístění Kuby do přechodné pěstounské rodiny, došlo k jednání setkání pěstounů s biologickou matkou, ta proběhla na půdě doprovázející organizace. Matka se sice o Kubíka zajímala, ale v jejím chování byla znáta nejistota a nezkušenost. Po setkání v doprovázející organizaci se ukázalo, že matka se obává, aby si přechodní pěstouni dítě nenechali. Při jednání ze svým OSPODem vyjádřila své přesvědčení, že se budou jednou o svého syna starat, a nesouhlasila s předáním dítěte k adopci. Zároveň se ale opakovaně nedostavila na setkání se zainteresovanými stranami (OSPOD, doprovázející organizace), což znesnadňovalo práci na návratu Kubíka zpět do biologické rodiny.

Nakonec došlo, po třech měsících pobytu v přechodné rodině, k umístění Kubíka do trvalé pěstounské péče s tím, že rodičovská práva biologické matky nezanikla, a i přes určitou skepsi odpovědných sociálních pracovníků, které si nejsou jisté, zda se matka bude moci někdy začít o Jakuba starat v plném rozsahu, zde tato možnost stále existuje.

6.6.2.1 Analýza případu 2

I v současné době se můžeme setkat se situací, kdy nezletilá matka porodí dítě, a zároveň by se o něj výhledově ráda starala. Právě pro takové případy tady institut přechodné pěstounské péče je. Biologická rodina, pokud je funkční, má vždy přednost před rodinou náhradní. Pokud biologická matka projevuje zájem pečovat o dítě, je velmi potřebné jí věnovat náležitou podporu a pomoci jí, aby byla schopná péči dítěti poskytnout.

V případě Kubíka byl trochu problém s nestálostí názorů biologické matky, která si ho nejdříve chtěla převzít do péče, pak ale na čas zmizela – i to se může stát. Je dobré, když původní matka dostane šanci, byť opakovanou, se o dítě starat, i zde ale musíme akcentovat zájem dítěte. Jeho pobyt v náhradní rodině na přechodnou dobu je časově omezený, a proto se musí intenzivně hledat finální řešení a mít v záloze i náhradní varianty. Toto je však v gesci sociálních pracovníků z OSPODu, kteří navrhnou soudu řešení každé konkrétní situace. Přechodný pěstoun může celou situaci zjednodušit tím, že se aktivně zajímá o biologické rodiče, snaží se jím vyjít vstříc a spolupracovat s nimi. Nemusí to být vždy snadné, ale je třeba se o to alespoň pokusit a tím zjednodušit dítěti případný přechod zpět k biologické matce. Nedá se s určitostí říci, že vždy dospěje situace k tomu, že se dítě vrátí do původní rodiny, stejně jako tomu bylo v tomto případě, je ale důležité, že biologická matka v kontaktu s dítětem zůstane (i když je jako hlavní pečující osoba).

V tomto případě je tedy pozitivní, že byl Jakub umístěn do pěstounské rodiny, nikoliv do osvojení, kde je stále možnost, aby se s biologickou matkou v budoucnu vídal a jeho matce to dává stále možnost upravit svůj život tak, aby se o něj jednou mohla postarat.

6.6.3 Případ 3 - Jeník

Jeníkova cesta do pěstounské rodiny na přechodnou dobu byla poměrně rychlá, pěstouni si ho vyzvedli už v šesti dnech z porodnice, kde hned po porodu podepsala jeho biologická matka souhlas s osvojením. V tomto případě nastala ale nepříliš častá komplikace, matka nebyla občankou České republiky a muselo se čekat na souhlas domovského státu matky, zda o dítě projeví zájem (pokud ano, dítě by mohlo být umístěno do náhradní rodinné péče tam). Zájem ale projeven nebyl, a tak mohl Jeník zůstat u českých přechodných pěstounů.

Ti museli vyřešit ještě jeden problém, na který můžeme narazit u dětí, které jsou určeny k umístění do náhradní rodinné péče – biologická matka totiž neměla platné evropské ani jiné zdravotní pojištění, a tím pádem ani její syn pojištěn nebyl. Podle současné legislativy má dítě stejnou pojišťovnu jako jeho matka, takže hned poté, co si pěstouni přinesli Jeníka domů, museli řešit dohodu s pojišťovnou o pojištění a úhradě léčebných výloh. Pro rodinu to znamenalo mnoho zařizování a diskuzí s odpovědnou pojišťovnou, ale nakonec se podařilo dosáhnout úspěchu a pro Jeníka zdravotní pojištění získat. Jeník měl mnoho zdravotních komplikací,

protože biologická matka v těhotenství kouřila a prožívala poměrně dost stresových situací. Chlapec tak byl výrazně plačtivý a dráždivý, špatně a málo spal.

Po půl roce se podařilo přechodným pěstounům, díky laskavé péči, Jeníkův stav stabilizovat. Protože uplynuly zákonné lhůty, po které měla biologická matka možnost změnit své rozhodnutí, a usilovat o převzetí dítěte zpět do své péče, začala se pro Jeníka hledat náhradní rodina. Po oslovení zájemců o osvojení se začal připravovat Jeníkův přechod do nové rodiny. Vše šlo poměrně hladce, a po několika týdnech si noví náhradní rodiče odváželi od přechodných pěstounů Jeníka jako svého syna. Obě rodiny zůstaly v emailovém kontaktu, takže se přechodní pěstouni mohou těšit z toho, jak dobře jejich „přechodný synek“ prospívá.

6.6.3.1 Analýza případu 3

V příběhu Jeníka vidíme téměř ukázkový případ toho, jak obvykle probíhá pěstounská péče na přechodnou dobu. Přestože nemohl zůstat po porodu se svou matkou, dostává se za několik dní ke svým přechodným pěstounům, kteří musí na začátku vyřešit několik obtížných organizačních situací a zároveň se věnovat péči o dítě. Zde si může člověk uvědomit, že pěstounská péče na přechodnou dobu je především služba, kterou poskytujeme dítěti a i jeho biologické rodině.

Může se stát, že jde o dítě z jiného státu (nejčastěji se jedná o Slovensko), kde pak platí jiná pravidla než pro děti narozené českým občanům.

Velmi pěkně zde můžeme vidět i proces předávání dítěte do nové rodiny – probíhal postupně, po dohodě všech zúčastněných stran.

Pozitivní je i fakt, že jsou obě rodiny (pěstouni i osvojitelé) stále v kontaktu. Pro dítě, které prošlo pěstounskou péčí na přechodnou dobu, je důležité, aby znalo i tento úsek svého života. Zvlášť pokud je dítě starší, může vnímat přechodné pěstouny jako své blízké osoby, a pokud by zcela přišlo o možnost kontaktu s nimi, mohlo by to pro něj znamenat další ztrátu (a ztrát v životě takové děti prožily už dost). Neznamená to samozřejmě, že by se z obou rodin museli stát blízcí přátelé, ale pokud o to dítě projevuje zájem, mělo by mít možnost si s přechodnými pěstouny zavolat, napsat jim, popřípadě se i setkat.

7 Doprovázející organizace

Doprovázející organizace jsme v tomto textu zmínili opakovaně. Přestože už od roku 1990 vznikaly organizace, které se zaměřovaly na pomoc stávajícím pěstounům a osvojitelům, od ledna 2013 je jejich fungování upravené zákonem a všichni pěstouni dlouhodobí i přechodní mají povinnost takových služeb využívat.

7.1 Legislativa

Doprovázející organizace (resp. pověřená osoba) je organizace (nebo jednotlivec), která je, dle zákona 401/2012 Sb. (novela zákona 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí), mj. pověřená uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče (§47b).

Obecně mají pověřené osoby dle zákona poskytovat sociálně právní ochranu dětem, které to potřebují. Pověřenou osobou mohou být fyzické i právnické osoby, pověření k sociálně právní ochranu dětí mohou zajišťovat i krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

O pověření k sociálně právní ochraně dětí pro fyzické a právnické osoby rozhoduje obvykle krajský úřad na základě

- podání písemné žádosti
- prokázání odborné způsobilosti u všech osob, které budou sociálně-právní ochranu přímo poskytovat, předložení dokladu o ukončení jejich vzdělání a předložení seznamu jejich dřívějších zaměstnání a dalších pracovních činností
- bezúhonnost
- zajištění odpovídajících hygienických podmínek pro výkon sociálně-právní ochrany prokázané posudkem příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví, jde-li o pověření ke zřízení a provozování zařízení sociálně-právní
- vlastnické nebo užívací právo k objektu nebo prostorám, v nichž bude poskytována sociálně-právní ochrana, prokázané příslušným dokladem,
- potřebné materiální a technické podmínky pro poskytování sociálně-právní ochrany a provozování zařízení sociálně-právní ochrany

- předložení výroční zprávy o činnosti a hospodaření, a pokud pověřená osoba nevydává výroční zprávu, předložení jiného dokladu, který obsahuje popis její činnosti a pravidla hospodaření.

Pokud žadatel splní výše uvedené podmínky a doloží další náležitosti, které jsou podrobněji uvedeny v §49 a §49a zákona 401/2012 Sb., je mu uděleno pověření k sociálně právní ochraně dětí.

V rámci poskytování sociálně právní ochrany dětí je možné

- vyhledávat děti, kterých se sociálně právní ochrana týká (dle §6 zákona 359/1999 Sb.)
- pomáhat rodičům s výchovným poradenstvím při řešení problémů, týkající se jejich dítěte
- poskytovat poradenství ohledně výchovy a dítěte se zdravotním postižením
- pořádat přednášky a kurzy zaměřené na výchovu dítěte a řešení potíží s tím souvisejícími a další.

Na základě novely zákona o sociálně právní ochraně dětí spadá nyní do kompetence sociálně právní ochrany dětí také

- uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče (dle §47b zákona 401/2012 Sb.)
- zajišťování přípravy fyzických osob, které se chtějí stát osvojiteli nebo pěstouny a poradenství s tím souvisejícím
- poskytování výchovné a poradenské péče pečující osobě, se kterou byla uzavřena dohoda
- vyhledávání vhodných rodin pro osvojení nebo pěstounskou péči
- vyhledávání dětí, které potřebují zajištění náhradní rodinné péče

Pověřené osoby, které se chtějí věnovat poskytování služeb pěstounským a osvojitelským rodinám, musí prokázat odbornou způsobilost dle §49a zákona 401/2012 Sb.

7.2 Působnost doprovázejících organizací (pověřených osob)

Doprovázející organizace (pověřená právnická či fyzická osoba) může mít působnost

- místní
- krajskou
- celorepublikovou.

Za organizace s **místní působností** považujeme OSPOD, který je vázán na příslušný obecní úřad či obecní úřad s rozšířenou působností, dále malé organizace nebo fyzické osoby, které se obvykle zaměřují jen na určitý typ poskytování služby (např. odlehčovací služby nebo vzdělávání, nabídka volnočasových aktivit pro děti v náhradní rodinné péči). Taková organizace funguje obvykle v jednom městě či okrese a pečuje o pěstounské rodiny, které tam žijí.

Organizace s **krajskou působností** působí na úrovni kraje, často mají pobočky ve více městech a nabízejí obvykle širší portfolio služeb, včetně např. psychoterapie, psychologa apod., kromě individuální péče o rodinu někdy nabízejí i tzv. kluby pěstounů, kde je možné setkávat se spolu s dalšími pěstouny a sdílet své zkušenosti.

Existuje také několik organizací, které mají **působnost celorepublikovou** s tím, že v různých městech v krajích fungují pobočky, které se starají o danou oblast, ale řízení organizace je centrální, stejně jako způsob financování (www.chcemebytpestouny.cz).

7.3 Financování doprovázejících organizací (pověřených osob)

Vzhledem k tomu, že novelou zákona došlo zakotvení pověřených osob pro podporu náhradní rodinné péče v legislativě, bylo nutné zajistit také financování těchto organizací.

Dle §47d má na státní příspěvek na výkon pěstounské péče nárok obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad, nebo pověřená osoba, které mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s pěstounem či pěstounem na přechodnou dobu.

Státní příspěvek v plné výši **48 000 Kč/kalendářní rok na rodinu** (uzavřenou dohodu). Je určený k tomu, aby mohla být jednotlivým osobám, které jsou v evidenci (přechodní pěstouni) a osobám pečujícím a jejich svěřeným dětem zajištěna pomoc

v oblastech, kde to jednotlivé osoby potřebují. Dále má být tento příspěvek využit na hrazení dohledu nad pěstounskou péčí.

V praxi to tedy znamená, že z této částky může být pěstounské rodině hrazeno např. povinné vzdělávání, respitní služby, volnočasové aktivity pro děti, psychoterapie apod. a zároveň se hradí mzda zaměstnance (zaměstnanců) pověřené osoby, která má rodinu starosti a provozní náklady s tím spojené.

O přiznání tohoto příspěvku si musí pověřená osoba zažádat, částka se vyplácí na rok a o jejím přidělení rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce v místě sídla či trvalého pobytu žadatele. Další finance mohou jednotlivé pověřené osoby získat formou grantů, které vypisují jednotlivé krajské úřady, MPSV nebo nejrůznější nadační fondy aj. Další důležitou součástí financí pro tyto subjekty tvoří dary fyzických i právnických osob, které se rozhodnou tuto práci podporovat (www.valika.cz).

7.4 Poskytované služby

Pěstounské rodiny, ať už klasické nebo na přechodnou dobu, mají velmi často nejrůznější potřeby, které donedávna musely řešit svépomocí a bylo jen na schopnostech rodiny nebo jejich sociálního pracovníka, jaké služby rodina dostane. Dnes má každá osoba, která je pěstounem nebo osobou v evidenci, povinnost uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče právě s nějakou doprovázející organizací resp. pověřenou osobou (tyto služby mohou poskytovat jak organizace, jak jednotlivci), které splní státem předepsané podmínky. Pověřené osoby mají ze zákona stanoveny služby, které mohou poskytovat – které, záleží na šíři jejich pověření. Jedná se o

- a) uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče
- b) zajištění přípravy žadatelů o osvojení či pěstounskou péči
- c) provádění přípravy žadatelů
- d) poskytování odborného poradenství a pomoci těmto žadatelům
- e) sledování výkonu pěstounské péče
- f) poskytování výchovného a odborného poradenství osobám pečujícím, které uzavřely s danou pověřenou osobou dohodu (*Zákon 359/1999 Sb., §48, odst. 1-3*).

Je samozřejmé, že ne každá organizace je schopná zajistit služby pro pěstouny i pro žadatele v plné šíři, v žádosti tedy uvádí na které konkrétní činnosti v rámci sociálně právní ochrany dětí, pověření žádá.

- **Uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče**

Obsahem dohody mezi pověřenou osobou a pěstouny jsou jak údaje o dětech, které jsou umístěny do pěstounské péče, tak rozsah a typ služeb, které bude pověřená osoba pěstounům poskytovat (např. pravidelné poradenství, krizová intervence, respitní péče, možnosti vzdělávání, pravidla pro kontakt s biologickou rodinou apod.). Tato dohoda musí být v souladu s rozhodnutím soudu o svěření dítěte do péče, a také v souladu s individuálním plánem na ochranu dítěte. Vzorové dohody je možné najít na webových stránkách MPSV nebo jednotlivých pověřených osob.

- **Zajištění přípravy žadatelů o osvojení či pěstounskou péči**

Běžně přípravy pro žadatele o NRP zajišťuje krajský úřad či MHMP, je ale možné, že ten pověří zajištěním přípravy některou z pověřených osob ve svém kraji. Neznamená to, že musí pověřená osoba provádět všechny části přípravy, jedná se pouze o zajištění konání těchto příprav (obvykle ale pověřená osoba provádí přípravu žadatelů prakticky).

- **Provádění přípravy žadatelů**

Jedná se o praktické pořádání povinné přípravy pro žadatele o NRP, buď v plném rozsahu, nebo některé z částí (podle pokynů MPSV, více v kapitole 8).

- **Poskytování odborného poradenství a pomoci těmto žadatelům**

V průběhu odborné přípravy je možné požádat o konzultace či psychologické poradenství některou z pověřených osob. Obvykle tyto služby poskytuje pověřená osoba, která zároveň zajišťuje žadatelům i odbornou přípravu.

- **Sledování výkonu pěstounské péče**

Tuto úlohu plní pověřená osoba vzhledem k pěstounům nebo osobám v evidenci, se kterými má uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. V rámci sledování výkonu PP kontroluje především, zda pěstouni nebo osoby v evidenci dodržují své povinnosti (pravidelné vzdělávání, naplňování IPODu a další bodů z dohody o pěstounské péči).

- **Poskytování výchovného a odborného poradenství osobám pečujícím, které uzavřely s danou pověřenou osobou dohodu**

O službu odborného poradenství může požádat pěstoun nebo osoba v evidenci, týká se to především řešení sociálních, výchovných či psychických problémů, otázek ohledně dítěte se zdravotním postižením, problematiky vzdělávání dětí v NRP a možností jejich zájmové činnosti. Rodina také může potřebovat pomoci se vyrovnat s možnou obtížnou situací při příchodu nového dítěte do rodiny či při předávání dítěte do nové (nebo původní) rodiny, popř. pomoci zrealizovat kontakt s biologickou rodinou přijatého dítěte.

7.5 Doprovázející organizace (pověřené osoby) na území Hlavního města Prahy a ve Středočeském kraji

Aktuální seznam pověřených osob pro daný kalendářní rok můžeme nalézt na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. Zde přinášíme přehled doprovázejících organizací pro rok 2015 ve dvou výše uvedených krajích a jejich srovnání.

7.5.1 Pověřené osoby s celorepublikovou působností

Název organizace	Uzavírání dohod	Převzetí přípravy	Poskytování služeb žadatelům	Služby pěstounům	Vyhledávání budoucích pěstounů a osvojitelů
STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE, O. S.	ne	ano	ano	ano	ano

SDRUŽENÍ SOS DĚTSKÝCH VESNÍČEK, O. S.	ano	ano	ano	ano	ne
LETNÍ DŮM, Z. Ú.	ano	ne	ne	ano	ne
NATAMA, O. S.	ano	ano	ano	ano	ne
Název organizace	Uzavírání dohod	Převzetí přípravy	Poskytování služeb žadatelům	Služby pěstounům	Vyhledávání budoucích pěstounů a osvojitelů
BAREVNÝ SVĚT DĚTÍ, Z. S.	ano	ne	ano	ano	ne
MALTĚZSKÁ POMOC O. P. S.	ano	ne	ano	ano	ne
DOBRÁ RODINA, O. P. S.	ano	ano	ano	ano	ne
FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ, O. S.	ne	ne	ne	ne	ano
LÁSKU DĚTEM, O. S.	ne	ne	ne	ne	ano
DĚTSKÉ CENTRUM PAPRSEK	ne	ano	ano	ano	ne
PRO DIALOG, O. S.	ne	ne	ano	ano	ne

Středisko náhradní rodinné péče

Jelení 91, Praha 1; www.nahradnirodina.cz

Středisko Náhradní rodinné péče vzniklo v roce 1994, zakladatelkou je PhDr. Věduna Bubleová, která se spolu se svým týmem zasloužila o transformaci systému náhradní rodinné

péče, vytvořili velké množství publikací o problematice náhradní rodinné péče, jsou autory rozsáhlé studie o problematice pěstounské péče na přechodnou dobu v evropských zemích. V rámci SNRP poskytují péči, jak žadatelům o NRP, tak stávajícím pěstounům, vedou odbornou přípravu ve smyslu §47b zákona 401/2012 Sb. Mají například poradenskou linku, kluby pro rodiny s dětmi v NRP, provozují několik informačních webů (např. Adoptce.com). Zabývají se také rozvojovou činností, kdy se snaží propagovat náhradní rodinnou péči, informovat širokou veřejnost a zároveň pracovat na zkvalitňování náhradní rodinné péče v České republice.

Sdružení SOS dětských vesniček

Revoluční 17, Praha 1 (Národní kancelář); www.sos-vesnicky.cz

Sdružení SOS dětských vesniček vzniklo v roce 1969 a cílem bylo poskytovat náhradní rodinnou péči v jiném zařízení než v dětském domově. V roce 1976 stát ukončil činnost sdružení a převzal několik vesniček v hodnotě desítek milionů korun.

V roce 1989 došlo k obnovení činnosti SOS dětských vesniček a aktivity sdružení se od té doby rozrůstají. V roce 2013 rozšířili svou činnost i o uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče a od roku 2014 se podílí i na přípravě budoucích pěstounů a poskytují služby jak žadatelům, tak pečujícím osobám. Nabízí mj. i odlehčovací služby pěstounů a péči o děti opouštějící náhradní rodinnou péči.

Letní dům, z. ú.

Vyšehradská 430/41, Praha 2; www.letnidum.cz

Letní dům vznikl v roce 1997 jak podpora pro děti a mladé lidi z dětských domovů, aby měli bezpečné prostředí, kde by se mohli učit budovat vzájemné vztahy a vytvářet základy pro budoucí plnohodnotný život. Od roku 2014 poskytují také služby pěstounským rodinám – je možné s nimi uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče a dále pečují o stávající pěstouny. Nabízejí vzdělávání, klub pěstounů, svépomocnou skupinu a terapeutické služby.

NATAMA, o. p. s.

Obecně prospěšná společnost NATAMA (náhradní táta a máma) vznikla v roce 2003 s cílem podporovat děti v náhradní rodinné péči, které trpí vývojovým traumatem nebo jsou jím ohroženy. NATAMA mj. poskytovala své terapeutické služby prvním pěstounům na přechodnou dobu v ČR už v roce 2005. V současnosti má NATAMA pověření k uzavírání dohod (od roku 2013), zabývají se odbornou přípravou žadatelů o poskytování NRP a doprovázení pěstounských rodin. Nadstandardně nabízí především terapii poruch attachmentu, krizovou linku a mj. i respitní péči pro pěstounské rodiny.

Barevný svět dětí, z. s.

Sokolovská 81/55, 186 00, Praha 8; www.barevnysvetdeti.cz

Organizace Barevný svět dětí vznikla v roce 2004 s cílem pomáhat dětem, které mají ve svých rodinách potíže, dětem s problematickým chováním a zároveň poskytovat poradenství rodinám, které se ocitly v krizi. Od roku 2014 mají pověření k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče a zároveň nabízejí doprovázení rodin a komunitní setkávání skupin pěstounů.

Maltézská pomoc, o. p. s.

Lázeňská 2, Praha 1; www.maltezskapomoc.cz

Maltézská pomoc o. p. s. byla založena v roce 2002 Suverénním řádem Maltézských rytířů. Je součástí organizace Malteser International, která působí ve více než 110 zemích světa. Cílovou skupinou Maltézské pomoci jsou děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, senioři, zdravotně postižení, vězňové a od roku 2013 také pěstounské rodiny. Aktuálně nabízí v Olomouci doprovázení rodin a uzavírání dohod, v rámci ČR pak vzdělávání pěstounů.

Dobrá rodina, o. p. s.

Klimentská 1, Praha 1; www.dobrarodina.cz

Dobrá rodina vznikla v roce 2013 za účelem poskytování komplexních služeb pěstounským rodinám. Mezi zakládajícími členy byli mj. manželé Vratislav a Alžběta Hláskovi, které můžeme považovat za průkopníky rané pěstounské péče u nás (pěstounská péče

na přechodnou dobu pro nejmenší děti). Má pověření k uzavírání dohod o výkonu PP, školí žadatele o pěstounství, pořádá semináře a vzdělávací akce pro pěstouny i zájemce o tuto oblast. Svým rozsahem (stará se o cca 600 rodin) patří mezi největší organizace v ČR.

Pro Dialog, z. s.

U parku 223, Nupaky; www.prodialogforum.cz

Pro Dialog je nezisková organizace, která se od roku 2012 zabývá pomocí lidem v konfliktech, spolupracují se soudy a odbory sociálně právní ochrany dětí.

V rámci péče o pěstounské rodiny pořádají především vzdělávací semináře, ale je možné využít i jejich mediační pracovníky při asistovaném kontaktu s biologickou rodinou dítěte v PP nebo PPPD nebo terapeuty pro děti i rodiče v rámci náhradní rodinné péče.

7.5.2 Pověřené osoby s působností v Praze

Název organizace	Uzavírání dohod	Převzetí přípravy	Služby žadatelům	Služby pěstounům	Vyhledávání budoucích pěstounů a osvojitelů
RODINNÉ CENTRUM ROUTA, O. S.	ano	ano	ano	ano	ano
CESTOU NECESTOU, O. S.	ano	ne	ne	ano	ne
FAKULTNÍ THOMAYEROVA NEMOCNICE S POLIKLINIKOU	ne	ne	ano	ano	ne

Rodinné centrum Routa, o. s.

Sokolovská 305, Čelákovice; www.rc-routa.cz

Rodinné centrum Routa vzniklo v roce 2008 jako místo aktivit pro děti z Čelákovic a okolí. Postupem času se aktivity centra rozšiřovaly, v roce 2010 získalo pověření k sociálně-právní ochraně dětí a od roku 2013 rozšířilo služby pro pěstounské rodiny. Kromě doprovázení rodin nabízí Routa i přípravu pro žadatele a další služby pro ně a vyhledává nové pěstounské rodiny. „Svým“ rodinám nabízí o odlehčovací služby, terapeutickou péči. Přidanou hodnotou Routy je bezpochyby fakt, že zde pracují lidé, kteří mají osobní zkušenost s pěstounstvím a mohou tak ve své práci zúročit své letité zkušenosti.

Cestou necestou, o. s.

Náplavní 2013/1, Praha 2; www.cestounecestou.org

Občanské sdružení Cestu necestou vzniklo v roce 2011 s cílem pomáhat dětem z dětských domovů a ohroženým rodinám. Cestou necestou nabízelo terapeutickou a preventivní podporu v rámci několika projektů. Dnes se zabývá primárně péčí o pěstounské rodiny, nabízí možnost uzavřít dohodu o pěstounské péči a doprovázení rodin. Mezi zaměstnanci nalezneme několik terapeutů, kteří mj. pomáhají dětem i jejich novým rodinám vyrovnat se s traumatem, které dětem přináší odmítnutí jejich biologickou rodinou.

Fakultní Thomayerova nemocnice s poliklinikou

Videňská 800, 140 59 Praha 4; www.ftn.cz

Mezi kliniky FTN patří i Dětské centrum s komplexní péčí a podpůrnou rodinnou terapií v Sulické ulici v Praze 4. Jedná se o původně kojenecký ústav a dětský domov pro děti do tří let, který poskytuje svým klientům komplexní služby, od psychologické po sociální péči. Co se týče návaznosti na náhradní rodinnou péči, podílí se DC na přípravě pěstounů pro Magistrát hlavního města Prahy – žadatelé zařazení do přípravných kurzů absolvují návštěvu v zařízení a mohou se podívat, jak to zde funguje, a pro stávající pěstouny či osvojitele nabízí možnost psychologických konzultací a výchovného poradenství.

7.5.3 Pověřené osoby s působností ve Středočeském kraji

Název organizace	Uzavírání dohod	Převzetí přípravy	Poskytování služeb žadatelům	Služby pěstounům	Vyhledávání budoucích pěstounů a osvojitelů
KOLPINGOVA RODINA SMEČNO, O. S.	ne	ano	ne	ne	ne
Název organizace	Uzavírání dohod	Převzetí přípravy	Poskytování služeb žadatelům	Služby pěstounům	Vyhledávání budoucích pěstounů a osvojitelů
STŘEDISKO POMOCI OHROŽENÝM DĚTEM ROSA, O. S.	ano	ne	ne	ano	ne
CENTRUM PSYCHOLOGICKO-SOCIÁLNÍHO PORADENSTVÍ STŘEDOČESKÉHO KRAJE	ne	ano	ne	ne	ne
LECCOS, O. S.	ano	ne	ne	ano	ne
SOUKROMÝ DĚTSKÝ DOMOV SOS 92, O. P. S.	ano	ano	ano	ano	ne
RODINNÉ CENTRUM ROUTA, O. S.	ano	ne	ne	ano	ne
ROZUM A CIT, O. S.	ano	ano	ano	ano	ne
ÚSMĚV - PORADENSKÉ CENTRUM PRO RODINU A DĚTI	ano	ne	ano	ano	ne
DĚTSKÉ CENTRUM Kladno, P. O.	ano	ne	ano	ano	ano

CENTRUM SOCIÁLNÍCH A ZDRAVOTNÍCH SLUŽEB PODĚBRADY, O. P. S.	ano	ne	ne	ano	ne
Název organizace	Uzavírání dohod	Převzetí přípravy	Poskytování služeb žadatelům	Služby pěstounům	Vyhledávání budoucích pěstounů a osvojitelů
DĚTSKÉ CENTRUM MILOVICE, P. O.	ano	ne	ano	ano	ne
MAMINKY DĚTEM, O. S.	ano	ne	ne	ano	ne
DĚTSKÝ DOMOV A ŠKOLNÍ JÍDELNA NOVÉ STRAŠECÍ, P. O.	ne	ne	ano	ano	ano
ORLÍČEK PŘEDNÍ CHLUM, O. P. S.	ano	ne	ne	ano	ano
RODINNÉ CENTRUM SLUNEČNICE, O. S.	ne	ne	ano	ano	ne
ELROND, O. P. S.	ano	ne	ne	ano	ne

Středisko pomoci ohroženým dětem ROSA, o. s.

Římská 2846, Kladno – Rozdělův; www.spod.cz

Středisko pomoci ohroženým dětem vzniklo už v roce 1992 s cílem pomáhat dětem, které odchází z dětského domova a od roku 1993 byly služby rozšířeny i na skupinu dětí se zdravotním postižením. V roce 2000 získalo středisko pověření k sociálně právní ochraně dětí a s ním se rozšířila jeho aktivita i mezi pěstounské rodiny. V současnosti poskytují služby všem

třem výše zmíněným skupinám, v rámci péče o pěstounské rodiny se zabývají především doprovázením, nabízí klub pěstounských rodin, videotrénink interakcí, hračkotéku, domácí konzultace nebo psychoterapii.

Kolpingova rodina Smečno, o. s.

U Zámku 5, Smečno; www.dumrodin.cz

Občanské sdružení Kolpingova rodina Smečno bylo založeno v roce 2001, hlavním záměrem bylo pracovat s rodinami a rozvíjet preventivní programy pro rodiny s handicapovanými dětmi a dětmi v pěstounské péči. Navázalo na původní činnost o. s. Dům rodin, které fungovalo od roku 1993. V roce 2006 ve spolupráci se Středočeským krajem realizoval Kolpingův dům přípravy pro žadatele o náhradní rodinnou péči, v rámci této služby spolupracují s dětskými domovy ve Stránčicích a v Kladně. Od roku 2007 funguje ve Smečně Středisko rané péče, která se zaměřuje na péči o děti se spinální muskulární atrofií. V současné době se v oblasti náhradní rodinné péče věnují v Kolpingově domě přípravě žadatelů o pěstounskou péči a organizací vzdělávacích kurzů pro pěstouny.

Centrum psychologicko – sociálního poradenství Středočeského kraje

www.kr-stredocesky.cz/web/socialni-oblast/centrum-psych-soc.-poradenstvi

Jedná se o příspěvkovou organizaci Středočeského kraje, která poskytuje psychologické a sociální poradenství širokému spektru klientů. V jednotlivých městech bychom našli detašovaná pracoviště, konkrétně v Rakovníku, Berouně, Kolíně, Kutné Hoře, Nymburce, Mladé Boleslavi, Příbrami a v Praze 5 (pro Prahu západ a východ). V rámci sociálně právní ochrany dětí poskytují rodinám poradenství při řešení výchovných a jiných problémů a zároveň zajišťují přípravu pro žadatele o osvojení či pěstounskou péči.

Leccos, o. s.

Náměstí Arnošta z Pardubic 31, Český Brod; www.leccos.cz

Občanské sdružení Leccos vzniklo v roce 2000, aby nabídlo bezprizorní českobrodské mládeži možnosti trávení volného času. Leccos funguje v rámci spolupráce s místním sborem Českobratrské církve evangelické a v současné době nabízí kromě nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, rodinné centrum, a v rámci pověření pro sociálně právní ochranu dětí nabízí také standardní služby pro pěstouny – doprovázení pěstounských rodin, vzdělávání pěstounů, profesní přípravu žadatelů, ale také je možné využít respitní pobyty pro děti v pěstounské péči. Jedná se o víkendové pobyty s nejrůznější tematikou (víkend na koních, toulky po Čechách, cyklotábor, vodácký tábor apod.).

Soukromý dětský domov SOS 92, o. p. s.

Korkyně 19; www.ddkorkyne.cz

Dětský domov Korkyně zahájil provoz v roce 1992 jako první nestátní zařízení tohoto typu v České republice. Funguje jako dětský domov, kde jsou děti rozdělené do tří skupin, v každé skupině působí dva vychovatelé (muž a žena). Specifikem domova je mj. to, že se snaží pracovat s rodinami dětí u nich umístěných, aby posilovali rodičovské kompetence rodičů a udržovali vazby mezi dětmi a rodiči. Pro pěstouny nabízejí služby doprovázení, odlehčovací pobyty, a možnost asistovaného kontaktu dětí v pěstounské péči s biologickými rodiči.

Rozum a cit, z. s.

Na Výsluní 2271, Říčany; www.rozumacit.cz

Rozum a cit vznikl v roce 2000 s cílem podporovat pěstounské rodiny – poskytovat jim informace, podporovat je v situacích, které řeší s přijatými dětmi, umožňovat se jim vzdělávat. Pro pěstounské rodiny se také pořádaly společné jednodenní akce a letní pobyty, byla možnost, aby rodiny, které měly v pěstounské péči děti se zdravotním postižením, využívaly osobních asistentů, kteří pomáhali rodině i dětem. Od roku 2013 funguje Rozum a cit jak pověřená osoba, která může s pěstouny i pěstouny na přechodnou dobu uzavírat dohody o pěstounské péči, realizují přípravu žadatelů a vzdělávají stávající pěstouny. Z nadstandardních služeb můžeme uvést především krizovou kontaktní linku, kam mohou pěstouni volat v případě potřeby, možnost využívání psychoterapie, supervize pro pěstouny, arteterapeutickou skupinu, skupina pro mladistvé v pěstounské péči a mnoho dalších.

Úsměv – poradenské centrum pro rodinu a děti, z. s.

Na Kavčí skále 1695/18, Říčany; www.usmev-ricany.cz

Poradenské centrum Úsměv vzniklo v roce 2013 s cílem poskytovat odborné poradenství v oblasti sociálně právní ochrany dětí a provázet pěstounské rodiny. Kromě pěstounských rodin se zaměřuje na běžné rodiny, které mají děti s výchovnými problémy, organizuje odlehčovací pobyty pro děti ze sociálně slabých rodin i děti v pěstounské péči. Mimo to jsou schopni zprostředkovat psychoterapeutickou a psychologickou pomoc pěstounským rodinám a nabízejí respitní péči svým klientům.

Dětské centrum Kladno, p. o.

Brjanská 3079, Kladno – Rozdělov

Jedná se o příspěvkovou organizaci Středočeského kraje, stejně jako Centrum psychologicko-sociálního poradenství Středočeského kraje. Hlavním úkolem Dětského centra v Kladně je vyhledávání dětí, na které se vztahuje sociálně právní ochrana dětí. Zároveň jsou ale poskytovateli odborného poradenství pro pěstouny i pro žadatele o pěstounství, nepořádají však přípravu pro pěstouny. Uzavírají však dohody o výkonu pěstounské péče, své klienty doprovází a zároveň se zabývají vyhledáváním osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny ve Středočeském kraji.

Centrum sociálních a zdravotních služeb Poděbrady, o. p. s

Lipanská 721/3, Poděbrady; www.centrum-podebrady.info

V roce 2005 vznikla jako navazující organizace na Centrum sociálních a zdravotních služeb Středočeského kraje právě Centrum sociálních a zdravotních služeb Poděbrady. Zabývá se především poskytováním sociálních služeb, jako je pečovatelská služba, osobní asistence,

denní stacionář. Organizace má však pověření k sociálně právní ochraně dětí a z tohoto titulu pracuje i s pěstounskými rodinami – uzavírá dohody o výkonu pěstounské péče, poskytuje možnosti respitní péče, provádí povinné vzdělávání pěstounů a také zajišťuje kontakt dětí v pěstounské péči s jejich biologickou rodinou.

Dětské centrum Milovice, p. o.

Dětská 361/2, Milovice; www.dcmilovice.cz

Dětský domov pro děti od jednoho do tří let má v Milovicích dlouhou tradici, první děti zde byly umístěny již v roce 1959. V současnosti je pověřen svým zřizovatelem, což je Krajský úřad pro Středočeský kraj, přípravou budoucích pěstounů a osvojitelů a vyhledáváním vhodných osob pro NRP.

Maminky dětem, z. s. (Rodinné centrum Milovice)

Náměstí 30. června 507, Milovice; www.rcmilovice.cz

Zapsaný spolek Maminky dětem vznikl v roce 2003 jako iniciativa několika matek na mateřské dovolené. Původním záměrem bylo zřídit mateřské centrum. Postupem času se ale aktivity rozrůstaly a došlo k přejmenování na Rodinné centrum Milovice.

V roce 2013 získalo RC Milovice pověření k sociálně – právní ochraně dětí a za tím účelem bylo zřízeno Centru poradenství a intervence POINT. Mezi služby centra patří sociálně právní poradenství, výchovnou a poradenskou péči, a pro pěstounské rodiny existuje celá škála aktivit – hlídání dětí, odborná pomoc psychologa, terapeuta, prázdninová akce pro děti, povinné vzdělávání pro pěstouny apod. V neposlední řadě je možné zde uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče.

Dětský domov a Školní jídelna Nové Strašecí

Okružní 647, Nové Strašecí; www.strasidytko.cz

Zřizovatelem dětského domova je Středočeský kraj a jedná se o zařízení rodinného typu – děti umístěny ve třech skupinách po šesti až osmi dětech a fungují samostatně (vaření, úklid,

společné trávení času. V rámci pověření k sociálně právní ochraně dětí může Dětský domov poskytovat poradenství pěstounům nebo žadatelům o zařazení do evidenci pěstounů a pěstounů na přechodnou dobu. Zabývá se také vyhledáváním osob vhodných stát se jako osvojiteli či pěstouny.

Orlíček Přední Chlum, o. p. s.

Přední Chlum 23, Milešov; www.orlicekpřednichlum.cz

Jedná se o obecně prospěšnou společnost, která poskytuje především poradenství pro péči o děti, sociálně – výchovnou činnost, provozuje zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči (ZDVOP) a zabývá se poskytováním poradenství žadatelům o osvojení, PP nebo PPPD a především vyhledáváním vhodných adeptů pro výkon náhradní rodinné péče.

Rodinné centrum Slunečnice

Bezručova 928, Beroun; www.rcslunecnice.cz

Rodinné centrum Slunečnice bylo původně, jako mnoho jiných, mateřským centrem, které postupně rozrůstalo a nabízelo velké množství služeb od volnočasových kroužků pro děti, miniškolku, příměstské tábory po poradenskou činnost pro rodiče.

Od roku 2013 má pověření k sociálně právní ochraně dětí a pěstounským rodinám se věnuje v rámci města Beroun – jedná se především o pořádání vzdělávacích kurzů pro pěstouny a žadatele o zařazení do evidence.

Elrond, o. p. s.

28. října 24, Příbram VII; www.elrondos.cz

Jedná se o obecně prospěšnou společnost, která vznikla v roce 2007 a poskytuje poměrně širokou škálu služeb – mimo sociálně právní ochrany dětí se zabývá také vzdělávacími kurzy pro děti i dospělé, kurzy účetnictví, vydávání metodických příruček v oblastech, na které se zaměřují jejich kurzy. Od roku 2014 mají pověření k sociálně právní ochraně dětí a uzavírají

s rodinami dohody o výkonu pěstounské péče. Poskytují svým klientům poradenství, provázení a vzdělávání.

8 Příprava pěstounů a pěstounů na přechodnou dobu

Žadatelé o pěstounskou péči nebo pěstounskou péči na přechodnou dobu musí projít povinnou přípravou na tuto činnost. Mnoho lidí se ptá, zda je opravdu nutná příprava (a ještě k tomu tak dlouhá), když jde často o rodiče, kteří už vychovali řadu dětí a mají rozsáhlé zkušenosti. Na tuto otázku velmi pěkně odpovídá dokument MPSV, který je určen žadatelům o NRP:

„Součástí vaší práce při poskytování náhradní rodinné péče může být řada citově vypjatých situací, které budou vyžadovat řešení. Může se jednat např. o: fyzické/psychické týrání; sexuální zneužívání; citové týrání; zanedbávání; životní styl jednotlivce a rodiny; obvinění náhradních rodičů ze zneužívání; odebrání rodině a ztráta; vazba; projevy nepřátelství nebo diskriminace vůči přijatému dítěti; finance; právní předpisy; návrat do původní rodiny; neplodnost, změny umístění; závislost na návykových látkách. Klíčovým úkolem pro program PRIDE je, abyste měli příležitost získat nebo rozvíjet znalosti a dovednosti potřebné k řešení těchto situací. Někteří lidé, kteří si kupují oblečení ve spěchu, aniž by si ho v obchodě předtím vyzkoušeli, mohou po návratu domů zjistit, že jim oblek či šaty nepadnou, nebo se v nich necítí dobře. Nevyhovující zboží pak mohou vrátit do obchodu, kde je pak nabízeno se slevou nebo ve výprodeji. Představte si, že tím novým oblekem je ve skutečnosti dítě v péči pěstouna či osvojitele. Potenciální náhradní rodiče mají často idealizovanou představu o pěstounské péči nebo osvojení a také o tom, jak budou „vypadat“ ve svém novém „obleku pěstouna“ či v „šatech osvojitelky“. Nemusí ale mít jasno v tom, zda ty „šaty“ nebo ten „oblek“ opravdu chtějí. Příprava k přijetí dítěte do rodiny v rámci programu PRIDE jim dává příležitost, aby si tyto role „vyzkoušeli“ předtím, než se definitivně rozhodnou. Příprava je nezbytná k tomu, aby náhradní rodiče mohli dospět k informovanému posouzení a rozhodnutí, zda jsou ochotni a schopni poskytovat pěstounskou péči nebo osvojit dítě. Výstupy z přípravy jsou také významným zdrojem informací pro příslušný odbor Krajského úřadu. Ten pak může na základě všech

podkladů zodpovědně dospět ke konečnému rozhodnutí o zařazení žadatelů do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče a následně pro rozhodování o umístění konkrétního dítěte nebo dětí do nové rodiny (www.chcemeadopci.com).“

V tomto případě je zmiňován pouze program přípravy PRIDE, o němž budeme psát později, uvedený text se ale týká obsahu příprav obecně. Může se stát, že právě na základě přípravy si žadatelé o PP nebo PPPD uvědomí, že přecenili své síly, nebo nedohodnotili všechny dopady jejich rozhodnutí. Je stále čas od rozhodnutí stát se pěstounem odstoupit, a není žádná ostuda, když žadatelé přiznají, že si celou záležitost představovali jinak.

Žadatel o pěstounskou péči E. L. k tomu podotýká: „Máme tři školou povinné děti, a zdálo se nám, že bychom mohli nabídnout místo v naší rodině ještě někomu dalšímu. Hodně jsme o tom doma diskutovali, ptali se dětí, co si o tom myslí a pak jsme se šli zeptat na úřad, jaké jsou vlastně možnosti. Paní nám tam všechno vysvětlila a rozhodli jsme se, že to zkusíme. Byli jsme dost nadšení a přišlo nám, že mít doma další dítě by bylo super, ale na druhou stranu v nás, tedy hlavně ve mně, hlodal červíček pochybností, jestli to zvládneme. Mám dost rád doma pořádek a rád, moje děti jsou na to zvyklé, ale zvyklo by si i to další? Na krajském úřadě jsme nejdřív absolvovali psychologické vyšetření, psychologka mluvila i s našimi dětmi a začali jsme chodit na ta přípravná setkání. Asi po třetím nebo čtvrtém setkání jsme individuálně mluvili s jednou psychologkou z úřadu a po rozhovoru s ní jsme došli k závěru, že ještě asi nenazrál čas a tak to prozatím odložíme. Ted' jsem vlastně rád, že jsme mohli aspoň začít, a říkám si, že nechám naše děti ještě trochu povyrůst a pak do toho půjdeme třeba znovu.“

Přípravu zprostředkovávají organizace, které mají pověření od krajských úřadů nebo Magistrátu hlavního města Prahy nebo úřady samotné. Příprava pro žadatele o dlouhodobou pěstounskou péči a osvojitele trvá 48 hodin, pro pěstouny na přechodnou dobu 72 hodin. Obvykle je to tak, že základní příprava probíhá společně (osvojitelé, PP a PPPD dohromady) a pěstouni na přechodnou dobu pak mají ještě zvláštní doškolení.

Bez absolvování této povinné přípravy není možné být zařazen do evidence žadatelů.

8.1 Obsah přípravy

Obsah odborné přípravy pro pěstouny a osvojitele se v České republice řídí metodikou MPSV, kde jsou doporučena témata a okruhy, která by měla být v rámci přípravy se žadateli diskutována. Jakou podobu zvolí a konkrétní obsah je v gesci krajských úřadů.

„Příprava fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny obsahuje tyto tematické okruhy:

- *sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,*
- *poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,*
- *osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,*
- *komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,*
- *rozvoj schopností a zájmů dítěte,*
- *uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,*
- *styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,*
- *práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.*

Příprava fyzických osob vhodných stát se pěstounem poskytujícím pěstounskou péči na přechodnou dobu dále obsahuje

- *dovednosti žadatelů potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte,*
- *proces předání dítěte,*
- *obsah a formu pravidelného vyhodnocování situace dítěte (www.mpsv.cz).“*

Přípravu pěstounů a osvojitelů můžeme rozdělit na dvě části

- a) individuální
- b) skupinovou

Individuální forma je zaměřena na osobu žadatele, jeho motivaci k náhradní rodinné péči, zjišťování ohledně očekávání od přijatého dítěte, mapování sociálních kontaktů žadatele apod.

Ve skupině dalších žadatelů o náhradní rodinnou péči se pak diskutuje o legislativě týkající se NRP, právech i povinnostech pěstounů a biologických rodičů dětí v NRP, problematice vývoje dítěte a specifických potřeb přijatých dětí. Vychází se také z individuálních potřeb každé skupiny, které se mohou lišit vzhledem k různé skladbě žadatelů a skupinové dynamiky.

Absolvování přípravy se týká obou partnerů/manželů, krajský úřad zajišťuje i přípravu pro děti, které v rodině žadatelů aktuálně vyrůstají.

Posouzení připravenosti dětí k přijetí dalšího dítěte do rodiny je nedílnou součástí přípravného procesu při zařazení do evidence žadatelů o NRP.

8.2 Typy přípravy pěstounů a osvojitelů v ČR

Jak jsme již zmínili v úvodu této kapitoly, jsou různé typy přípravy pro žadatele o náhradní rodinnou péči. Aktuálně (2015) v České republice probíhají dva typy příprav, program PRIDE, který je realizován jednotlivými pověřenými osobami v krajích a pak standardní příprava, kde se obsah řídí metodickým doporučením MPSV, které bylo uvedeno výše. Pro ilustraci uvádíme kromě PRIDE ještě model přípravy, který pro Magistrát hlavního města Prahy realizuje Dětské centrum Paprsek, který je aktuálně hlavní pověřenou osobou, která realizuje v Praze přípravy žadatelů o NPR.

Přípravy v jiných krajích se mohou lišit, pokud se nejedná o systém PRIDE (ten má svou vlastní neměnnou strukturu a metodiku), krajský úřad nebo jím pověřené organizace si konkrétní obsah a podobu setkání stanovují sami. Může se tak stát, že některé přípravy jsou zaměřené velmi teoreticky a některé oproti tomu obsahují větší množství praktických informací a prostoru pro diskuzi a sdílení zkušeností mezi žadateli.

8.2.1 Program PRIDE

Program PRIDE (Parent Resources for Information, Development and Education) vznikl v roce 1993 ve Spojených státech amerických. Vycházel ze zkušeností samotných pěstounů, kteří tak reflektovali své potřeby a zážitky a postupně došlo i k adaptaci na sociální systém jiných zemí

a program se tak rozšířil i do Evropy, např. na Slovensku od roku 2001, v Polsku už od roku 1999 (www.mpsv.cz).

V rámci systému PRIDE se pracuje se skupinkou zájemců o pěstounství (ale i o pěstounství na přechodnou dobu nebo osvojení), probíhají tedy společná setkání, a i návštěvy u žadatelů doma, kdy je možné otevřeně mluvit i osobnějším tématech, kterých se příprava také dotýká.

Pracuje se s předpokladem, že vše, co potřebují žadatelé vědět proto, aby byli dobrými pěstouny, je obsaženo v následujících pěti oblastech (kompetencích):

- chránit děti a starat se o ně;
- naplňovat vývojové potřeby dětí a řešit opožděný vývoj;
- podporovat vztahy mezi dětmi a jejich rodinami;
- vytvářet pro děti bezpečné pečující vztahy na celý život;
- pracovat jako člen profesionálního týmu.

Cílem je, aby v průběhu přípravy pěstouni sami nacházeli své slabé a silné stránky, mohli se lépe orientovat v potřebách dětí, které přicházejí do náhradních rodin a chápat, které věci jsou pro děti důležité (vazba na biologickou rodinu, podpora vývoje dítěte v krizových momentech, bezpodmínečné přijetí dítěte atd.).

Společných setkání je devět, každé z nich v rozsahu 4 hodin. Kromě toho jsou ještě tři návštěvy lektorů u žadatelů doma. Obsah společných setkání je následující:

První setkání: Seznámení se s přípravou k přijetí dítěte do rodiny v rámci programu PRIDE

Druhé setkání: Týmová práce zaměřená na zajištění stability

Třetí setkání: Naplňování vývojových potřeb: vazba

Čtvrté setkání: Naplňování vývojových potřeb: ztráta

Páté setkání: Podpora rodinných vztahů

Šesté setkání: Naplňování vývojových potřeb: nastavování hranic

Sedmé setkání: Udržování rodinných vztahů

Osmé setkání: Příprava na změnu

Deváté setkání: Bud'te PRIDE: informované rozhodnutí

Žadatelé o PPPD mají pak ještě doškolení týkající se problematiky tohoto typu náhradní rodinné péče. Na konci kurzu píše lektori zprávu pro krajský úřad, kde doporučují/nedoporučují zařazení žadatelů do evidence pěstounů/pěstounů na přechodnou dobu. Diskutují také s žadateli, zda nedošlo v průběhu přípravného kurzu ke změnám v jejich uvažování (může se stát, že žadatelé změní názor a rozhodnou se např. pro jiný typ péče než o kterém původně uvažovali, nebo se rozhodnou náhradní rodinnou péči vůbec neposkytovat).

8.2.2 Příprava Dětského centra Paprsek - Rodinné centrum Zdeňka Matějčka v Praze

Rodinné centrum Zdeňka Matějčka je součástí Dětského centra Paprsek, které působí v Praze od roku 1994. Mezi další služby, které DC paprsek nabízí, patří denní stacionář, chráněné bydlení, terapie a odborné poradenství.

Příprava pro náhradní rodinnou péči vychází z metodického pokynu MPSV. Je určena jak osvojitelům, tak pěstounům dlouhodobým i na přechodnou dobu. Je rozdělena do šesti částí (žadatelé o PP a PPPD mají ještě další).

První část se týká obecných informací o náhradní rodinné péči a účastníci navštíví společně Dětské centrum v Praze 4 v Krči. Probíhají také individuální konzultace s jednotlivými žadateli.

Ve druhé části jsou žadatelé seznámeni s psychologickými aspekty jednotlivých typů NRP, podle toho, o jaký typ se ucházejí.

V rámci třetí části probíhá psychologické vyšetření v délce cca 4 hodiny, čtvrté setkání obsahuje základní informace o první pomoci zaměřené na problematiku dětí.

Pátá část umožňuje nahlédnout do problematiky základních potřeb dítěte a především poukazuje na problematické úseky v životě dětí, které mohou nastat – opožděný psychomotorický vývoj, opožděný vývoj řeči a další logopedické problémy, potíže v chování a poukazuje na možnosti terapeutické pomoci, kterou mohou budoucí náhradní rodiče využívat.

Šestá část se odehrává individuálně se žadateli, kde je prostor pro osobní diskuze a zároveň mají školitelé možnost získat ještě další informace o žadatelích, které pak mohou zúročit v závěrečné zprávě.

Žadatelé o PP a PPPD mají navíc ještě Kurz zaměřený na pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu další sérii odborných přednášek, které se zabývají naplňováním potřeb dítěte a výchovou dítěte v rodině v případě PPPD.

Po absolvování předepsaného počtu hodin sepíší školitelé závěrečnou zprávu, která je jedním ze zdrojů informací podle kterých se MHMP rozhoduje o tom, zda žadatele zařadí do evidence poskytovatelů náhradní rodinné péče (www.dcpaprsek.cz).

9 Závěr

V oblasti náhradní rodinné péče ušla Česká republika v posledních deseti letech velký kus cesty. Na druhou stranu musíme s politováním konstatovat, že stále máme poměrně vysoký počet dětí v dětských domovech pro děti do tří let.

Výrazně se zvýšil počet pěstounských rodin na přechodnou dobu i klasických pěstounských rodin. Přesto je jich v některých krajích zásadních nedostatek, což má za následek umístování dětí do ústavní péče. Zároveň se ale zlepšil systém přípravy potenciálních náhradních rodičů tak, aby se eliminovaly rodiny, které by tuto náročnou práci chtěly dělat jen kvůli finanční motivaci, a zároveň se nestali náhradními rodiči ti, kteří nejsou pro tuto zodpovědnou úlohu vhodní.

Přibylo i odborníků a organizací, kteří se zabývají pomocí pěstounům i pěstounům na přechodnou dobu. Stále jsou ale služby, které pěstounům chybí – ať je to více zkušených terapeutů nebo speciálních pedagogů, kteří by byli schopni poradit se stimulací psychomotorického vývoje přijatých dětí. Doufejme, že se i tato situace bude postupně zlepšovat.

Být náhradním rodičem je nelehký úkol. Nikdo, kdo sám neprošel zkušeností náhradního rodiče, si neumí do hloubky představit, jaké množství starostí, trápení, potřeb k řešení, bolesti a slz tato práce přináší. Odměnou náhradních rodičů je fakt, že investovali to nejlepší ze sebe

do dětí, jejichž osud není snadný. Nemusí být hned vidět výsledky, příběhy jednotlivých dětí nemusí končit šťastně (mnohé děti např. v pubertě odejdou z náhradního domova, mají výchovné problémy, nedokončí školu, mají potíže s navazováním partnerských vztahů apod.). V náhradní rodinné péči ale nejde o měřitelné výsledky. Jde o vkládání lásky a péče do jednotlivých dětí, a tyto vklady se rozhodně neztratí.

Jedna dívka, která vyrostla v pěstounské rodině, přišla do ní v sedmi letech, řekla: „Doma nebylo vždy všechno jednoduché a občas jsme se s rodiči pěkně dohadovali. Když se ale dneska ohlédnu zpátky, vím, že i přes všechny a nedorozumění, které mezi námi byly, mě pořád milovali, a chtěli, abych byla šťastná. Když si mě brali, nemohli vědět, jak moc budu nadaná, chytrá, hodná nebo zlobivá. Přesto si mě ale vzali a umožnili mi získat to nejcennější, co dítě může mít – milující rodiče.“

Doufáme, že tato práce se stane přínosným zdrojem informací pro všechny, kteří se chtějí o náhradní rodinné péči a jejich konkrétních formách dozvědět více, a bude inspirací speciálním pedagogům, kteří by mohli vstoupit do procesu péče o náhradní rodiny.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A CITOVANÝCH ZDROJŮ

Knihy a další tiskoviny

- ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. [Z angl.originálu “First steps in partening the child who hurts” přeložila Petra Vlčková]. Praha: Portál 2001. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
- BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychologická encyklopedie: Aplikovaná psychologie*. Praha: Portál 2009. 515 s. ISBN 978-80-7367-470-0
- BOWLBY, John. *Odloučení*. [Z angl.originálu “Attachment and loss. Separation, anger and anxiety” přeložil Ivo Müller]. Praha: Portál 2012. 399 s. ISBN 978-80-262-0076-5
- BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče & VÚPSV 2002. 63 s. ISBN 80-239-0101-X
- BUBLEOVÁ, Věduna a kolektiv. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče 2012. 259 s. ISBN 978-80-87455-15-9
- BUBLEOVÁ, Věduna a kolektiv. ADOPCE.COM. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha: Středisko náhradní péče 2014. 51 s. ISBN 978-80-254-4241-8
- BUBLEOVÁ, Věduna; VRÁNOVÁ, Lucie; VÁVRVÁ, Alena; FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče 2011. 94 s. ISBN 978-80-87455-01-2.
- BÚŠOVÁ ŠMAJDOVÁ, Katarína; KUČERA, Miloš. *Profesionální rodičovství: etnografická studie*. Praha: Univerzita Karlova 2015. 223 s. ISBN 978-80-246-2729-3
- CAIRNS, Kate. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. [Z angl.originálu “Attachment, trauma and resilience: Therapeutic caring for children” přeložila Hana Antonínová]. Praha: Portál 2013. 179 s. ISBN 978-80-262-0370-4

- GABRIEL, Zbyněk; NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada 2008. 144 s. ISBN: 978-80-247-1788-3
- GILMAN, Lois. *Adoption resource book*. New York: HarperPerennial 1992. 421 s. ISBN 0-06-271515-1.
- HORÁLKOVÁ, Dita. *Pěstounská péče ve srovnání se zahraniční právní úpravou. Diplomová práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta právnická, 2012. 76 s. Vedoucí práce: Lenka Westphalová
- CHLUBNOVÁ, Gabriela. *Profesionální pěstounská péče v zahraničí. Bakalářská práce*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta 2012. 61 s. Vedoucí práce: Eva Šotolová.
- KLENOROVÁ, Tereza. *Historický vývoj pěstounské péče ve Francii. Bakalářská práce*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta 2014. 61 s. Vedoucí práce: Oldřich Matoušek
- KOLEKTIV AUTORŮ. Sborník z konference „*Děti mezi ústavní výchovou a rodinou*“. 8. – 9. listopadu 2007. Praha: Národní vzdělávací fond, o.p.s. a Člověk hledá člověka, o.s., 2007. 52 s.
- KONEČNÁ, Hana; SUDOVÁ, Markéta. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?* Praha: SNRP 2011. 88 s. ISBN 978-80-87455-08-1
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Pěstounská péče a její místo v rámci institutů náhradní výchovy v právním řádu České republiky*. Právní obzor, 2001, č. 5.
- KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě-rodina-instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity 2011. 116 s. ISBN 978-80-7464-017-9.
- KUCHAROVÁ, Věra a kolektiv. *Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009. 100s.
- LEVINE, Peter A.; KLINE, Maggie. *Prevence traumatu u dětí*. [Z angl.originálu “Trauma – Proofing Your Kids” přeložila Klára Meissnerová]. Praha: Maitrea 2014. 275 s. ISBN 978-80-87249-61-1

- MACELA, Miloslav. *Informace o pěstounské péči na přechodnou dobu*. Praha: MPSV 2013. 14 s.
- MATEJ, Vladislav. *Profesionálny rodič alebo gul'atá kocka*. Bratislava: Občianske združenie Návrat, 2000. 78 s. ISBN 80-967908-1-1
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál 2015, 7. vydání. 108 s. ISBN 80-7178-853-8
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6
- MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada 1999. 143 s. ISBN 80-7169-897-0
- MATĚJČEK, Zdeněk. LANGMEIER, Josef. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5
- MATOUŠEK, Oldřich. PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál 2010. 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ A KOL. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti*. Praha: MPSV 2011. 82 s. ISBN 978-80-7421-039-6.
- NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde 2012. 94 s. ISBN 978-80-8613191-7
- O'MARA, Peggy; MCCONELL, Jane. *Přirozený rodinný život*. [Z angl.originálu "Natural family living" přeložila Vendula Bohuslavová]. Praha: Malvern 2013. 421 s. ISBN 978-80-87580-53-0

- PASÁKOVÁ, Iveta. ŠALÁTOVÁ, Jindra. RUDOLFOVÁ, Aneta. *Průvodce pěstounskou péčí u nás i v zahraničí*. Praha: Sdružené SOS dětských vesniček 2013. 26 s. ISBN 978-80-905641-3-8.
- POKORNÁ, Pavla; VÁVROVÁ, Alena; FRANTÍKOVÁ, Jana; VANČÁKOVÁ, Martina; ŘEHÁKOVÁ, Karin; CHALOUPKOVÁ, Lada. *Metodika podpůrných aktivit pro náhradní rodinnou péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče 2012. 109 s. ISBN 978-80-87455-13-5
- PURVIS, K. B., CROSS, D. R., SUNSHINE, W. L. *Dítě v nové rodině*. Přel. L. Vlčková. 1. vyd. Praha: Grada Publishing 2013. Přeloženo z: *The connected child: bring hope and healing to your adoptive family*, vyd. McGraw – Hill, USA 2007. 252 s. ISBN 978-0-07-147500-6.
- SEARS, William; SEARS, Martha. *Kontaktní rodičovství. Rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. [Z angl.originálu “The Attachment parenting Book. A Commonsense Guide to Understanding nad Nurturing Your baby” přeložila Magda Pěncíková]. Praha: Argo 2012. 288 s. ISBN 978-80-257-0597-1
- ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5
- ŠKOVIERA, Albín. *Trendy náhradnej výchovy*. Bratislava: Petrus 2007. 172 s. ISBN 978-80-892-3332-8
- TŘEŠŇÁK, Petr. *Čekáme, až zazvoní telefon. Respekt 5/11*. Praha: Economia 2011. ISSN 1801-1446
- VÁGNEROVÁ, Marie M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče 2012. 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2
- VEČEŘOVÁ, Lenka. *Pěstounská péče na přechodnou dobu – současná úprava a úvahy de lege ferenda: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2009. 72 s. Vedoucí diplomové práce: Zdeňka Králíčková
- VRÁNOVÁ, Alena. *Sociálně – právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče 2011. 77 s.
-

- VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí. Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan 2010. 123 s. ISBN 80-86620-20-4
- VYSKOČIL, Filip. *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče 2014. 29 s.
- ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál 2012. 197 s. ISBN: 978-80-262-0065-9

Internetové zdroje:

- Analýza implementace programu PRIDE v ČR. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. [online]. 2015 [cit. 2015-10-09].
- Činnost dětských domovů pro děti do 3 let a dětských center v ČR v letech 2003 – 2012. In: *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR*. [online]. 2014 [cit. 2015-9-24]. Dostupné na <http://www.uzis.cz/search/node/kojenecké%20ústavy>
- Činnost dětských domovů pro děti do 3 let a dětských center ve Zlínském, Moravskoslezském, Jihomoravském kraji a kraji Vysočina v roce 2012. In: *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR*. [online]. 2012 [cit. 2015-9-24]. Dostupné na <http://www.uzis.cz/search/node/kojeneck%C3%A9%20%C3%BAstavy%202012?page=5>
- Dávky pěstounské péče. In: *MPSV.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-9-23]. Dostupné na <https://portal.mpsv.cz/soc/dpp>
Dostupné na http://www.mpsv.cz/files/clanky/21395/Analyza_PRIDE.pdf
- Guidelines for the Alternative Care of Children. Resolution adopted by the General Assembly. United Nations. [online] 2010. [cit. 2015-10-4]. Dostupné na http://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf
- Jak si vybrat doprovázející organizaci v Ústeckém kraji. In: *Chceme být pěstouny*. [online] 2015 [cit. 2015-09-30]. Dostupné na <http://chcemebytpestouny.cz/printpdf/296>
- Nalezinec U Apolináře. In: *FN Motol* [online]. 2012 [cit. 2015-9-23]. Dostupné na <http://www.fnmotol.cz/o-nas/historie-a-soucasnost/nalezinec-u-apolinare/>

- Národní strategie ochrany práv dětí a Akční plán k naplnění Národní strategie. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*. [online]. 2013 [cit. 2015-9-24]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/14308>
- Pěstounství. In: *Wikipedie*. [online], 2015 [cit. 2015-10-07]. Dostupné na <https://cs.wikipedia.org/wiki/P%C4%9Bstounstv%C3%AD>
- Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin. [online] 2014 [cit. 2015-10-6]. Dostupné na <http://www.valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/pravni-a-financi-aspekty-doprovazeni.pdf>
- Proces zprostředkování. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. [online]. 2015 [cit. 2015-10-17]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/14502>
- Program PRIDE pro náhradní rodiče. Informační balíček Přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí 2015. [online]. 2015 [cit. 2015-10-09]. Dostupné na http://www.chcemeadopci.cz/sites/default/files/info_balicek_pro_nahradni_rodice_mpsv.pdf
- Přípravné kurzy náhradní rodinné péče. Dětské centrum Paprsek. [online]. 2009 [cit. 2015-10-17]. Dostupné na <http://www.dcpaprsek.org/rodinne-centrum/pripravne-kurzy-nrp/pripravne-kurzy-nahradni-rodinne-pece>
- Review of Bulgarian legislation, policies and practices regarding the rights of the child. Eurochild. [online] 2010. [cit. 2015-10-4]. Dostupné na http://www.eurochild.org/fileadmin/public/05_Library/Thematic_priorities/01_Childrens_Rights/Members/Children_s_rights_BG_report_June_2010_EN.pdf
- SYCHROVÁ, Adriana. Pohledy na praxi zahraničních systémů péče o ohrožené děti [online] 2012 [cit. 2013-07-26]. Dostupné na: <http://aosp.upce.cz/article/download/133/95>.
- UNICEF. At Home or in a Home? Formal care and adoption of children in Eastern Europe and Central Asia. Geneva: 2011. [online] 2011 [cit. 2015-10-1]. Dostupné na http://www.unicef.org/ceecis/At_home_or_in_a_home_report.pdf

- Úřad vysoké komisařky OSN. Práva ohrožených dětí mladších tří let – ukončení jejich umístování do ústavní péče. Geneva: 2011. *[online] 2011 [cit. 2015-10-1]. Dostupné na <http://www.europe.ohchr.org/Documents/Publications/Prava%20ohrozenych%20deti%20mladsich%20tri%20let.pdf>*
- Vávrová, Alena. Náhradní rodinná péče v České republice a zkušenosti přímých aktérů. In: *Středisko náhradní rodinné péče. [online]. 2015. [cit. 2015-10-03]. Dostupné na http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Konference_CR_VYZKUM_2014/2014_Konference_CR_vyzkum_Alena_Vavrova_PPPD.pdf*

Zákony

- Zákon 256/1921 Sb. O ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských
- Vládní nařízení 29/1930 Sb.
- Zákon 50/1973 Sb. O pěstounské péči
- Zákon 109/2002 Sb., O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- Zákon 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon 134/2006 Sb., O sociálně právní ochraně dětí – novela
- Zákon 89/2012 Sb., Občanský zákoník
- Zákon 333/2012 Sb., O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů – novela
- Zákon 401/2012 Sb., O sociálně právní ochraně dětí – novela

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce před její obhajobou

Závěrečná práce:

Druh práce: Rigorózní

Název práce: Systém náhradní rodinné péče v ČR: Problematika pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu

Autor práce: Mgr. Štěpánka Křišicová

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Jsem si vědom/a, že pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny dané práce lze pouze na své náklady a že úhrada nákladů za kopírování, resp. tisk jedné strany formátu A4 černobíle byla stanovena na 5 Kč.

V Praze dne

Jméno a příjmení žadatele:

Adresa trvalého bydliště:

podpis žadatele

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce
Evidenční list

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				